

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ANADOLU'DA ANTİK ÇAĞ ALTIN VE GÜMÜŞ TAKI
BULUNTULARI: ARAŞTIRMALARIN AŞAMASI
HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME**

Şerife DİLİ

**Danışman
Prof. Dr. Binnur GÜRLER**

İZMİR- 2011

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2007800722

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Şerife DİLİ
Tez Başlığı : Anadolu'da Antik Çağ Altın ve Gümüş Takı Buluntuları: Araştırmaların Aşaması Hakkında Bir Değerlendirme

Savunma Tarihi : 28.11.2011
Danışmanı : Prof.Dr.Binnur GÜRLER

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

Prof.Dr.Binnur GÜRLER

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Yrd.Doç.Dr.Akın ERSOY

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr.Nuray YILMAZ

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Oybirliği (X)

Oy Çokluğu ()

Şerife DİLİ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Anadolu'da Antik Çağ Altın ve Gümüş Takı Buluntuları: Araştırmaların Aşaması Hakkında Bir Değerlendirme" başlıklı Tezi(X) / Projesi() kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Anadolu’da Antik Çağ Altın ve Gümüş Takı Buluntuları: Araştırmaların Aşaması Hakkında Bir Değerlendirme**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

23/12/2011

Şerife DİLİ

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Anadolu'da Antik Çağ Altın ve Gümüş Takı Buluntuları: Araştırmaların Aşaması Hakkında Bir Değerlendirme

Şerife DİLİ

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Programı**

Bu çalışma, Anadolu'da antik dönem altın ve gümüş buluntuları üzerine yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Anadolu takı buluntularının incelenmesi ve yapılan çalışmaların değerlendirilmesidir.

Bu hedef doğrultusunda, takı yapımında kullanılan malzemelerin, üretimi ve kullanımı incelenmiştir. Altın ve gümüşün kullanılmaya başlamasından Bizans Dönemine kadar olan zaman diliminde takılar sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma içinde, takı ve takı sanatının gelişimi ve değişimi örneklerle incelenmiştir.

M.Ö.3.binden itibaren kullanılan altın ve gümüş takılar ile ilgili araştırmalar değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Anadolu takı sanatı hakkında çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altın, Gümüş, Anadolu, Takı

ABSTRACT

Masters Thesis

Gold and Silver Jewellery Remains in Anatolia From The Ancient Times: An Evaluation on The Progress of The Researches

Şerife DİLİ

**Dokuz Eylul University
Graduate School of Social Sciences
Department of Archeology
Classical Archeology Programme**

This study is based on the gold and silver jewellery remains in anatolia from the ancient times. The aim of the study is to analyse the jewellery remains and to evaluate the researches on this subject.

For this aim, the use and the production of the materials that were used for the making of the jewellery are inspected. The jewellery are classified from the beginning of the use of gold and silver as jewellery to the the Byzantine empire. Within the classification, the progress and the transformation of the jewellery and the art of it are investigated by using examples.

The researches on the gold and silver jewellery that were used from 3000 B.C. are examined. As a conclusion, some outcomes are raised about the art of jewellery in Anatolia.

Key words: gold, silver, Anatolia, jewellery

**ANADOLU'DA ANTİK ÇAĞ ALTIN VE GÜMÜŞ TAKI BULUNTULARI:
ARAŞTIRMALARIN AŞAMASI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
HARİTA LİSTESİ	ix
RESİM LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**TAKI KULLANIMININ DOĞUŞU VE AMACI,
KULLANILAN MALZEME VE TEKNİKLER**

1.1. TAKI KULLANIMININ DOĞUŞU VE AMACI	4
1.1.1. Anadolu'da Takının Doğuşu	4
1.1.2. Takı Kullanımının Amaçları	11
1.2. TAKI YAPIMINDA KULLANILAN MALZEMELER	14
1.2.1. Metaller	14
1.2.1.1. Altın	14
1.2.1.2. Gümüş	21
1.2.1.3. Diğer Metaller	25
1.2.2. Değerli Taşlar	27
1.2.3. Yarı Değerli Taşlar	28
1.2.4. Organik Malzemeler	31
1.2.5. El Yapımı Malzemeler	34
1.3. TAKI YAPIMINDA VE SÜSLEMEDE KULLANILAN TEKNİKLER	36

İKİNCİ BÖLÜM
ANADOLU’DA BULUNAN TAKILAR

2.1. ANADOLU’DA BULUNAN TAKILAR	50
2.1.1. Diademler/ Çelenkler	50
2.1.2. Küpeler	64
2.1.3. Kolyeler	88
2.1.4. Bilezikler	103
2.1.5. Yüzükler	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ARAŞTIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	128

SONUÇ	133
KAYNAKÇA	139

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yer
c.	cilt
çev.	çeviri
çiz.	çizim
fig.	figür
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
kat no	katalog numarası
lev.	levha
M.Ö.	Milattan Önce
MKKS	Müze Kurtarma Kazısı Sonuçları
M.S.	Milattan Sonra
MTA	Maden Teknik Arama Enstitüsü
no.	numara
res.	resim
s.	sayfa
sa.	sayı
se.	seri
sek.	şekil
taf.	tafel
vd.	ve devamı
pl.	plate
yy	yüzyıl

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Altın madenleri	19
Harita 2: Altın kaynakları	20
Harita 3: Gümüş madenleri	24
Harita 4: M.Ö.3.- 2.binde granülasyon tekniğinin yayılımı	46
Harita 5: Antik dönem takı üretim merkezleri	138

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Geyik dişlerinden kolye, Aşıklı Höyük	31
Resim 2: Taş ve geyik dişinden boncuk kolye, Çatalhöyük	32
Resim 3: Tel yapımı	37
Resim 4: Zincir örme teknikleri	39
Resim 5: Döküm tekniği ile yüzük yapımı	42
Resim 6: Repousse tekniği	43
Resim 7: Telkari tekniği	47
Resim 8: Kalıp baskı tekniği	47
Resim 9: Altın diadem, Alacahöyük	51
Resim 10: Bant diadem, Troia	51
Resim 11: Bant diadem, Alacahöyük	53
Resim 12: Sarkıtlı diadem, Troia	54
Resim 13: Sarkıtlı diadem, Troia	55
Resim 14: Alınlıklı diadem, Datça	56
Resim 15: Defne çelengi, Samsun	58
Resim 16: Mersin çelengi, Bodrum	61
Resim 17: Halka küpe, Van Karagündüz	65
Resim 18: Yarımaya formu küpe, Troia	66
Resim 19: Üç hilalli küpe, Troia	67
Resim 20: Yarımaya formu küpe, Ephesos	70
Resim 21: Sepet formu küpe, Eskişehir	71
Resim 22: Yarımaya formu küpe, Ephesos	73
Resim 23: Açılmış çiçek formu küpe, Sardis	75
Resim 24: Omega formu küpe sarmal küpe sarkacı, Ksanthos	77
Resim 25: Hayvan başlı küpeler	78
Resim 26: Disk başlıklı sandal sarkaçlı küpe, Rize	82
Resim 27: Diskli figür sarkaçlı küpe, Kyzikos	83
Resim 28: Disksiz figür sarkaçlı küpe, Samsun	85
Resim 29: Sarkaçlı küpe, Manisa Müzesi	86
Resim 30: Boyunluk, Eskişehir	89

GİRİŞ

Takılar, antik dönemden günümüze dek, hem kadınların hem de erkeklerin kullandığı süs objeleridir. Asıl amacı süslenme olan takılar, tarih boyunca, mühür, tılsım (amulet), mezar hediyesi, tanrı ve tanrıçalara sunu, statü ya da evlilik sembolü olarak pek çok amaca hizmet etmiştir. Beğenilme amacıyla kullanılmaya başlanan takılar, aynı zamanda işlevsel birer obje olarak kullanılmıştır.¹

Takılar, bölgesel etkilerle, her kültürün beğenisine göre şekillenmiştir. Kültürel etkileşimler, form ve teknik olarak değişimlere sebep olsa da yerel unsurlar kendini hep göstermiştir.

Kültürel olarak ileri düzeyde olan toplumlarda takı, sınıf farklılıklarını ve ekonomik farklılıkları göstermesi açısından önemlidir. Değerli madenler, zenginliğin ve asaletin simgesi olarak görülmektedir. Hem sosyal hem de ekonomik birer belirteç olan takılar, her dönemde ve toplumda diğer sanat dallarıyla birlikte gelişmiştir.

Takıların yapımında kullanılan malzemeler, dönemsel ve kültürel olarak farklılık göstermektedir. İlk takı örneklerinde, çevrede bulunan organik materyaller işlenmeksizin kullanılmıştır. Daha sonra ise organik materyaller işlenerek kullanım görmüştür. Deniz kabuğu, hayvan dişleri ve kabuklarının yanı sıra basit formlu pişmiş toprak boncuklar ilk takılarda kullanılmıştır.²

Tunç Çağları kuyumculuk tarihinin dönüm noktasıdır. M.Ö.3.binde diğer madenlerle birlikte, altın ve gümüşün işlenmeye başlamasıyla takılar, değerli madenlerden yapılmaya başlamıştır. Bu çalışmanın konusu olan altın ve gümüş takılar gelişimi izlemek amacıyla M.Ö.3.binden itibaren ele alınmıştır. Anadolu'da, Anadolu dışında görülen teknik ve formların uygulandığı yerel örnekler

1 Gülgün Köroğlu, **Anadolu Uygarlıklarında Takı**, Ege Yayınları, İstanbul, 2004, s.1- 3

2 Köroğlu, s. 14- 17

görülmektedir. Çağdaşları ile ele alındığında, takı sanatında etkileşimi ve yerel öğeleri saptamak mümkündür.³

Değerli madenlerden yapılan eserler, yerleşim yerlerinde çok nadir bulunmaktadır. Altın ve gümüş, ergitilip yeniden kullanılabildiği için, yerleşim yerlerinde nadir olarak bulunmaktadır. Çoğunlukla, mezar buluntusu olarak ele geçmektedir. Mezarlar, tahrip olmadığı sürece, mezar hediyesi olarak sunulan maden objeler, yeniden kullanılmamıştır.

Anadolu takılarının incelendiği bu çalışmada, kısaca Anadolu siyasi tarihinin bahsetmek yararlı olacaktır. Anadolu, siyasi coğrafyası nedeniyle, tarih boyunca hep önemli bir konumda yer almıştır. Küçük Asya denilen Anadolu, iklimi, coğrafi yapısı, su kaynakları, maden yatakları ve kıtalar arası geçiş güzergahında olduğu için tercih edilmiştir.

Tarih boyunca farklı kültürlerle ev sahipliği yapan Anadolu, kültürel mirası içinde farklı beğenilerin ürünlerine sahne olmuştur. Anadolu'nun karmaşık kültürel yapısı, takı sanatının genel olarak incelenmesini zorlaştırmaktadır.⁴ Bu nedenle kültürleri temsil eden örnekler, kronolojik sıralamada, gelişmeleri ve yenilikleri göz önünde tutularak incelenmiştir.

Erken Tunç Çağlarında birbirinden bağımsız, ticari ilişkiler çerçevesinde kültürel etkileşime maruz kalmış yerleşimler bulunmaktadır. Bu döneme adını veren tunç, bakır-arsenik ya da bakır-kalay karışımından oluşmaktadır. Metalürji bilgisi ve kalay ticareti gerektiren bu yeni buluş, ticari ilişkileri mecburi kılmıştır.⁵

M.Ö.2.binin başında Anadolu'da Asur etkileri görülmektedir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö.2000- 1650) olarak adlandırılan bu dönemde Mezopotamya ve

3 Yıldız Akyay Meriçboyu, **Antikçağ'da Anadolu Takıları**, Akbank Yayınları, İstanbul, 2001, (Anadolu Takıları), s.9- 12

4 Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.9- 12

5 Veli Sevin, **Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar**, iletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.100

Anadolu arasında örgütlü bir ticaret ağı oluşturulmuştur. Bu nedenle Anadolu, Asur etkilerine maruz kalmıştır. Aslında, Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya teknolojiyi taşıyan araçlardır.⁶

M.Ö.2.binin ikinci yarısında Anadolu, Hitit egemenliğine girmiştir. Anadolu tarihinin ilk merkezi devleti olan Hitit İmparatorluğu, M.Ö.2. binin sonuna dek, tek egemen güç olarak görülmektedir.⁷

M.Ö.1.binde Anadolu, karmaşık bir kültürel yapıya sahiptir. M.Ö.8.yy.7.yy.da, Batı Anadolu'da İonia, Aiolis, Lydia, Orta Anadolu'da Phrygia, Doğu Anadolu'da Urartu Devleti ve Güneydoğu Anadolu'da Geç Hitit Beylikleri egemen olmuştur.⁸

M.Ö.6.yy.da Anadolu'ya İran'dan gelen yeni bir akım etkisini hissettirmiştir. Persliler, Anadolu'nun yeni hakimi olmuşlardır. Greko-Pers denen bu dönem, İskender'in Hindistan'a kadar devam eden seferine dek sürmüştür. M.Ö.330'dan itibaren Anadolu'da Grek etkileri hakim olmuştur.⁹

M.Ö.2.yy.ın ortalarında Roma Devletinin üstün olma çabaları ön plana çıkmıştır. M.Ö.133'te Attalos'un vasiyetiyle Bergama Krallığı, Roma'ya devredilir ve Anadolu'da Roma Dönemi başlar. M.Ö.30'da Roma, Anadolu'yu tamamen hakimiyetine alır. Anadolu, zamanla Grek özelliklerini yitirir ve Romalılaşır. M.S.395'te Roma'nın ikiye bölünmesiyle Geç Roma Dönemi başlar.¹⁰

6 V. Sevin, s.124

7 Sevin, a.g.e., s. 148

8 Sevin, a.g.e., s. 180

9 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.9- 12

10 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.9- 12

BİRİNCİ BÖLÜM

TAKI KULLANIMININ DOĞUŞU VE AMACI, KULLANILAN MALZEME VE TEKNİKLER

1.1. TAKI KULLANIMININ DOĞUŞU VE AMACI

1.1.1. Anadolu’da Takının Doğuşu

Takılar, insanoğlunun varoluşunun başlangıcından itibaren kullanılmıştır. İlk takı örnekleri, yerleşik yaşama henüz geçilmemiş olan Paleolitik Dönem’de görülen, kemik ve hayvan dişlerinden yapılan örneklerdir. Basit bir delikle, işlenmeden kullanılan bu takılar, süslenmeden çok, doğaya hakim olamayan insanın, korunma amacına hizmet etmektedir. Genelde kolye olarak kullanılan bu malzemeler, yapıldığı materyalin gücünün insana kattığı düşüncesiyle yapılmıştır. Ata-erkil olan bu topluluklarda, takıların, genelde erkek mezarlarında ele geçmesi, bu durumu doğrular niteliktedir.¹¹

Hayvancılığın ve tarımın başladığı, yerleşik yaşama geçilen Neolitik Dönemde, bu organik malzemeler işlenerek kullanılmıştır. Obsidyen, malahit, kurşun ve bakır takı yapımında kullanılmıştır. İlk maden örneklerin görüldüğü Neolitik Dönemde de kolyeler ve bilezikler yapılmıştır.¹² Bu dönemde Anadolu’da en zengin buluntu grubu, Konya- Çatalhöyük’tür. Aksaray- Aşıklı Höyük ve Diyarbakır- Çayönü’nde bulunan kolye örnekleri, hem maden kullanımını hem de organik materyal kullanımını göstermektedir.¹³ Neolitik Dönemde, takıların kullanımı sadece korunma değil, aynı zamanda süslenme amaçlıdır. Çatalhöyük’te bulunan obsidyenden yapılmış ayna, süslenmeye verilen önemi göstermektedir.¹⁴ Doğayı

11 Altan Türe, **Dünya Kuyumculuk Tarihi I, Takının Öyküsü**, Goldaş Kültür Yayınları 4, 2005, (Takının Öyküsü), İstanbul, s.13- 21

12 Köroğlu, s. 15

13 Türe, Takının Öyküsü, s.13- 21

14 Işık Bingöl, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Antik Takılar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.13

kontrol etmeye başlayan insanın, korunma ihtiyacı azalınca, takı asıl amacı olan süslenmeye hizmet etmeye başlamıştır.

Neolitik Dönemde, yerleşik yaşamın ve tarımın etkisiyle ana tanrıça kültü ortaya çıkmıştır. Ana tanrıça kültü, ana-erkil bir toplum olması, doğurganlığı nedeniyle kadına önem katmıştır. Bereketle eş tutulan kadınların, güzellik kavramıyla süslendiğini göstermektedir.¹⁵ Paleolitik Dönem gibi, Neolitik Dönemde de erkek mezarlarında takılar bulunmuştur. Ancak, statüsü artan kadınların mezarlarında daha yoğun olarak görülmektedir.

Kalkolitik Çağ, metallerin ergitildiği, şekillendirildiği yani metalürjinin olduğu dönemdir. Saf bakır, kalay ve kurşun kullanımı, işleme teknolojisinin keşfiyle, metal alet yapımına olanak sağlamıştır. Kırklareli- Aşağıpınar Höyüğünde deniz kabukları, malahit, bakır ve mermer gibi işlenmiş takı parçaları ve takı yapımında kullanılan aletler bulunmuştur.¹⁶ Malatya- Arslantepe, Anadolu'da bu dönemin, en zengin takı örneklerine sahiptir. Olasılıkla bu durum, yerleşimin Mezopotamya ile ilişkilerinden kaynaklanmaktadır.¹⁷ Altın ve gümüşün, bu dönemde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Mezopotamya'da M.Ö.4.binin sonunda (Jemdet Nasr Dönemi), altın ve taşlardan yapılmış takılar bulunmaktadır.¹⁸

Anadolu'da takılarda, altın ve gümüşün kullanımı M.Ö.3.binde başlamıştır.¹⁹ M.Ö.3.binde, metalürjinin geliştiği görülmektedir. Döneme adını veren tunç (bronz), metalürjinin geliştiğini gösteren en önemli kanıttır. Metalürji alanında görülen bu gelişme takı sanatının da ilerlemesini sağlamıştır. Bu dönemde Mezopotamya, takı sanatında usta konumundadır. Ur Kral Mezarlarında (M.Ö. 2600- 2400) bulunan takı

15 Türe, Takının Öyküsü, s. 13- 21

16 Mehmet Özdoğan ve Hermann Parzinger, Aşağı Pınar and Kanlıgeçit Excavations-Some New Evidence Early Metallurgy from Eastern Thrace, **In: Ünsal Yalçın (Yaym.) Anatolian Metal I**, Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau, Beiheft 13, 2000, 83- 92

17 Türe, Takının Öyküsü, s. 23- 42

18 K.R. Maxwell – Hyslop, Sources of Sumerian Goldwork from the Brotherton Library, University of Leeds, **A Preliminary Report**, Irak, XXXIX / 1, 1977, (Sumerian), s. 1- 2

19 Türe, Takının Öyküsü, s. 13- 21

örnekleri hem form olarak hem de teknik olarak, Mezopotamya kuyumculuğunun ileri düzeyde olduğunu göstermektedir. Telkari, granülasyon ve kabartma gibi pek çok tekniğin Mezopotamya'dan ticaret yoluyla Anadolu ve diğer kültürlerle ulaştığı düşünülmektedir.²⁰

Ur Kral Mezarları ile çağdaş olarak Anadolu'da Erken Tunç Çağlarında, Çanakkale- Troia, Çorum- Eskiyaar ve Çorum- Alacahöyük başta olmak üzere birçok yerleşimde teknik ve form olarak gelişmiş takı örnekleri görülmektedir.²¹ Bulunan takılar, ince işçiliği ve formlarıyla, dönemin zevkini ve gelişmiş takı sanatını göstermektedir. Troia, çevresindeki bakır, altın ve demir yataklarını kullanarak, görkemli örnekler vermiştir. Marmara ve Karadeniz'e geçiş güzergahında olan Troia, deniz ticaretiyle Mezopotamya'nın zengin form ve tekniklerinden etkilenmiştir. Troia'nın zenginliği ve Mezopotamya'nın işçiliği bir araya geldiğinde zengin örnekler ortaya çıkmıştır.²²

Mısır, takı işçiliğinde zenginlik gösterirken, form olarak çeşitlilik göstermez. Dinin etkin olduğu, ticaretinse kısıtlı olduğu Mısır, içine kapanık yapısı nedeniyle etkileşimlerden payını geç almıştır.²³ İran, altın ve değerli taşlar açısından çok zengin kaynaklara sahiptir. M.Ö.3.binde, bu zenginliği kullanılıp, atölye bazında üretim yapılmıştır. Görülen bu takı örnekleri, Anadolu'da, Mezopotamya'da ve Mısır'da takı ustalarının varlığını göstermektedir.²⁴

Mezopotamya ve Mısır'da doğan kuyumculuk, Anadolu, Akdeniz ve Ege kıyılarına yayılmıştır. Doğudan batıya doğru yayılan kuyumculuk, yerel zevkler ve becerilerle harmanlanarak farklı örnekler sunmuştur.²⁵

20 Köroğlu, s. 16

21 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 27

22 Manfred Korfmann, Denizsel Troia Kültürü, **Arkeoatlas 2**, İstanbul, 2003, s. 132- 137

23 Patricia Rigault, Louvre Müzesi Koleksiyonundan Eski Mısır Mücevherleri, **P Sanat, Kültür, Antika Dergisi**, Sayı: 17, Portakal Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2000

24 Türe, Takının Doğuşu, s. 23- 42

25 Stylianos Alexious, **Minos Uygarlığı**, çev.E.Tulunay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1991, s.20

M.Ö.3.binin ortalarında, Yunanistan, Ege (Troia ve Lemnos) ve Mezopotamya stil ve tekniğin belirlendiği takı merkezleri konumundadır. Bu üç merkezde belirlenen stil, diğer bölgelere yayılmıştır. İşçilik ve teknik olarak farklılıkların belirgin olduğu bu dönemde, ayırım yapmak kolaydır. Etkileşim olsa da yerel unsurlar kendini göstermektedir.²⁶

M.Ö.2.binin başında, Anadolu, Asur ticaretinin bir parçası olmuştur. Bu nedenle, Kuzey Suriye ve Mezopotamya'nın yoğun etkisi altında kalmıştır. Anadolu'da bulunan 14 karumun merkezi olan Kültepe, dönem için zengin takı örneklerine sahiptir.²⁷

M.Ö.2.binin ortalarında, ticaret artık değiş-tokuş yoluyla değil, gümüş ya da farklı metallerden yapılan ve para gibi kullanılan çubuklarla yapılmıştır. Bu dönemde, altın ve gümüş takılar, tanrı simgesi olduğu için zengin sınıfın kullanımındadır. Kişisel takıların kullanımının arttığı bu dönemde, sosyal statüsü düşük olan kişilerin farklı metallerden yapılmış takılar kullandığı görülmektedir. Kişisel kullanımın artması beraberinde ustaların ve yerel atölyeleri getirmiştir.²⁸

M.Ö.2.binde, deniz ticaretinde önemli bir yer tutan Fenikeliler, kültürler arası etkileşimde önemli bir yer tutmaktadır. Kaba işçiliğe ve sınırlı forma sahip olan Minos Uygarlığında, bu ticaretin etkisiyle Mezopotamya ve Mısır etkileri görülmektedir. Fenikeliler, Mezopotamya, Mısır ve Anadolu takılarını harmanlayıp ucuz üretimlerle ticari birer unsur olarak kullanmıştır.²⁹

M.Ö.2.binin ortalarında Anadolu'ya hakim olan Hititlerde (M.Ö.1650- 1200), altın ve gümüş takı kullanımı statü farkı gözetmektedir. Sınırlı sayıda örneği bilinen

26 L. Rasmussen McCallum, Aegean and Near Eastern Gold Jewellery in the Early Bronze Age, **Temple University Aegean Symposium 8**, 1983, s.21- 31

27 Köroğlu, s. 19

28 Türe, Takımın Öyküsü, s. 23- 42

29 Türe, a.g.e, s. 43- 68

takılar, yazılı kaynaklardan ve kabartmalardan bilinmektedir. Yüzük mühürler ve amulet olarak kullanılan kolye sarkaçları en çok tercih edilen takılardır.³⁰

M.Ö. 1. binde ise Anadolu, Geç-Hitit, Urartu, Phrygia, Lidya, İonia ve Karia gibi krallıklar dönemi yaşanmıştır.³¹ Demir çağa adını veren, demir madeni, diğer madenlerin kullanımını azaltmasa da, önemini azaltmıştır. Doğu Anadolu'da Urartular (M.Ö.840- 600) bu durumu en iyi gösteren uygarlıktır. Sürekli mücadele ettiği Asurluların etkisinde kalan Urartu, takı tasarımında çoğunlukla demiri, bronz ve az miktarda da altını kullanmıştır. Asur etkili hayvan başlı bilezikler ve boncuk kolyeler en çok kullanılan takılardır.³²

Güneydoğu Anadolu'da varlığını sürdüren Geç Hitit Beyliklerinin takı kullanımı sadece kabartmalardan bilinmektedir. Kabartmalarda betimlenen, sarkaçlı küpeler, yüzükler, pazubentler dönemin takı kullanımıyla ilgili bilgi vermektedir. Takılarda, Anadolu ve Mezopotamya etkilerini gözlemek mümkündür.³³

M.Ö.1.binde Orta Anadolu'da kurulan Phryg Devleti, gümüş ve altını takı yapımında çok az kullanmıştır. Kullandıkları bilinen kolye ve bilezikler genelde bronzdan yapılmıştır.³⁴

M.Ö.1.binin en zengin altın ve gümüş takı örneklerini Batı Anadolu vermektedir. Lydialıların, Sard Çayından elde ettikleri altın, bu üretimlerde oldukça etkilidir. M.Ö.1.binin ikinci yarısında etkin bir güç olarak ortaya çıkan Persliler, çok zengin takı örnekleri vermektedir. Küpeler, kolyeler, bilezikler ve yüzükler dönemin zengin takı çeşitliliği içinde görülmektedir.³⁵ Telkari ve granülasyon işçiliğiyle dikkat çeken, taşlarla bezenmiş takılar, soyluluk simgesi olarak yoğun bir şekilde

30 Köroğlu, s. 20

31 Bingöl, s. 15

32 Köroğlu, s. 20

33 Köroğlu, s.23

34 Köroğlu, s.23

35 Günsel Renda, **Çağlarboyu Anadolu'da Kadın: Anadolu Kadınının 9000 Yılı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 184

kullanılmıştır.³⁶ Bu dönemde görülen, yeni figürler, şekiller ve formlar Anadolu'ya, Perslilerle gelmiştir. Sardeis ve Lampsakos dönemin iki önemli takı atölyesi olarak Perslilerin himayesine girmiştir.³⁷

M.Ö.1.binde Batı Anadolu'da İon kent devletleri kurulmuştur. Bu kentlerde takı kullanımı sadece kadınların kullanımındadır. Erkekler ise sadece, yüzük ve diadem kullanmaktadır.³⁸ Neolitik Dönemden itibaren kadınların daha yoğun olarak kullandığı takılar, Anadolu'da her iki cinse de hitap etmiştir. Hem erkek hem de kadınların küpe, bilezik, kolye, yüzük gibi takıları kullandıkları bilinmektedir. Olasılıkla erkeklerde sadece yüzük ve diadem kullanılması, batı kültürlerinde görülmektedir. Mezopotamya etkisi ile Anadolu'da, cinsiyete göre takı kullanımı sadece bezemelerde farklılık göstermektedir.

M.Ö.1.binde batıdan gelen göçlerin etkisi takılarda görülen figür ve motiflerde kendini göstermektedir. Küpelerin önemli bir yer tuttuğu bu uygulamalarda Yunan tanrı ve tanrıça figürleri ile onlarla ilişkili motifler takılarda yoğun olarak görülmektedir. Batı Anadolu, Pers ve Yunan kesişmesiyle, iki kültürün harmanlandığı zengin örneklerle sahne olmuştur.

İskender'in Anadolu'ya gelişiyle başlayan Helenistik Dönem, Anadolu'nun Hellen etkisi altında kalmasına neden olmuştur. Doğunun formları, batının bezemleriyle, Hellen beğenisine uygun olarak üretilmiştir. Lampsakos atölyesinin yanı sıra bu dönemde, Antiochia ve Alexandria (İskenderiye) atölyeleri de önemli birer takı merkezidir. Herakles düğümü, İsis-Hathor gibi Mısırlı öğeler takılarda kullanılmaya başlamıştır.³⁹

Roma Döneminde Anadolu bir Roma eyaleti olmuştur. Bu dönemde görülen ekonomik sıkıntılar nedeniyle altın ve gümüş takı üretimleri sınırlandırılmıştır.

36 Türe, Takımın Öyküsü, s.69- 116

37 Köroğlu, s.25- 26

38 Köroğlu, s.25- 26

39 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.20

Anadolu’da da, bu kısıtlamalar nedeniyle, sınırlı örnekler bulunmaktadır. Küpelerin formlarının çeşitlendiği bu dönemde, madalyon sarkaçlı kolyeler yeni bir form olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰

40 Bingöl, s. 17

1.1.2. Takı Kullanımının Amaçları

İnsanoğlunun var oluşundan itibaren varlığı bilinen takı yapımı ve kullanımının çeşitli amaçlara hizmet ettiği bilinmektedir. Takının ilk kez yapılmasının ve kullanılmasının sebebinin süslenme olmadığı düşünülmektedir. Takının ilk kullanımında süslenmeden çok inancın etkili olduğu düşünülmektedir. Kötü ruhlardan, vahşi yaşamdan korunma ve büyü gibi anlamlar taşımaktadır. Takı, avcı-toplayıcı insanların yaşadığı Paleolitik Dönemde bu amaca hizmet etmektedir.

Süslenme her dönemde önemli bir faktör olsa da hala ilkel toplumlarda büyü⁴¹, korunma yani inançla ilişkili kullanılan takılar, toplumsal yaşamla paralel olarak gelişmektedir. Bir takım işaretler ve sembollerle kötü ruhlardan, nazardan ve hastalıklardan korunmayı sağladığına inanılmaktadır. Taşınan sembolün, işaretin ya da objenin barındırdığı misyonu bireye yüklediği inanılmaktadır.⁴² Av bereketi ve tehlikeli bir hayvandan korunmak için, hayvan dişi, boynuzu gibi bir parçadan muska (amulet) yapılması inançla ilişkilidir. Hayvanın bir parçasından yapılan takılar temas büyüğü olarak adlandırılan, hayvanın niteliğinin insana yansması inancıyla yapılmaktadır. Mısır'da, Neolitik Dönemde görülen taş balta şeklindeki kolyelerde bu amaca hizmet eder.⁴³ Neolitik ve Kalkolitik Dönemde süslenme amacı öne çıksa da korunma ve büyü içinde kullanılmıştır. Mezar buluntuları, takıların inançlarla ilişkili olduğunu doğrulamaktadır.⁴⁴

M.Ö.3.binde sosyal statülerin belirgin hale gelmesi ve madenlerin kullanımını yaygınlaşması takının dinsel amaçlar için kullanımını geri plana itmiştir. Tunç Çağlarında ve sonrasında tanrı/tanrıça figürlerinin ve onlarla ilişkili sembollerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda ölü hediyesi olarak kullanılan takılar ölümle ilişkili ve tapınak adağı olarak kullanılan takılar tanrı/tanrıçalarla ilişkili betimlemelere sahiptir.⁴⁵

41 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.12

42 Köroğlu, s.1- 3

43 Gordon Childe, **Tarihte Neler, Oldu**, Kırmızı Yayınları, Ankara, 1974

44 Köroğlu. s. 1- 3

45 Köroğlu. s. 1- 3

Takılar, kullanılmaya başlamasından itibaren hem kadınların hem de erkeklerin kullanımına hizmet etmiştir. Takının takıldığı bölgenin gösterilmek istenmesi, gösteriş her iki cins içinde çekim olmuştur.⁴⁶ Takının kullanımında öne çıkan sebebin süslenme olmasıyla birlikte kadınların kullanımında artış görülmektedir. Neolitik kültürde ana tanrıça kültünün olması⁴⁷ ve doğum yani bereketle ilişkilendirilen kadının önem kazanması da kadınlarda takı kullanımının artmasının sebeplerindendir. Kadının öncelikle karşı cinse, sonra kendisine ve çevresine güzel görünme çabası da süslenmeyi tetiklemiştir. Anadolu'da Pers etkisine kadar daha çok kadınların kullandığı görülen takılar, doğu etkisiyle bu dönemde erkeklerde de yaygın olarak görülmektedir.⁴⁸

Takıların kullanımı, toplumun gelişmişliğine göre anlamlar içerir. Gelişmiş bir toplumda takı, her şeyden önce sınıf farklılıklarını gösterir.⁴⁹ Takıların bezemeleri, erken dönemlerde statüye göre belirlenmektedir. Tekniklerin gelişmesi, bezemeleri kopyalanabilir kılmıştır. Ancak malzeme, her zaman statüyü belirleyen bir unsur olarak kalmıştır.⁵⁰ Roma döneminde sosyal statü göstergesi olarak zengin ve gösterişli takılar kullanıldığı bilinmektedir.⁵¹

Takılar sadece görsel bir öge ya da inançla ilişkili bir simge olarak değil aynı zamanda işlevsel bir malzeme olarak da kullanılmıştır. Fibulalar, iğneler ve yüzük mühürler işlevsel takıların en belirgin örnekleridir. Kıyafetleri tutturmaya yarayan fibulalar ve elbise iğneleri aynı zamanda birer takı olarak sergilenmektedir. Saç iğneleri de hem saç tutan hem de başta bir görsel unsur olarak kullanılmaktadır. Aynı şekilde yüzük mühürlerde hem takı olarak hem de mühür olarak

46 Köroğlu, s.1- 3

47 Türe, Takının Öyküsü, s.18- 19

48 Y. Akyay Meriçboyu, Anadolu Eski Çağında Takıların Dili, **P Sanat, Kültür, Antika Dergisi**, Sayı 17, Portakal Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s.17

49 Köroğlu, s.1- 3

50 Reynold Higgins, **Greek and Roman Jewellery**, Londra, 1961, (Greek) s.3

51 Özgül Sokullu, **Antik Dönem Ege Kültüründe Takı Sanatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003, s.36

kullanılmıştır.⁵² Hititlerde yüzük mühürlerin, hem yönetici sınıfta hem tüccarlarda hem de halkta kullanım görmesi kişisel birer unsur olarak sınıf farklılığı gözetmeden kullanıldığını göstermektedir. Ancak kullanımında sınıfsal bir fark görülmezken, kullanılan malzemeler açısından farklılık göstermektedir.⁵³ Roma döneminde, nişan ve evlilik simgesi olarak kullanılan yüzük örnekleri bilinmektedir. Bu açıdan işlevsel bir takı olan bu yüzüklerin üzerinde tokalaşan iki el tasvir edilmektedir.⁵⁴

Takılar, aynı zamanda hediye ve sunu olarak kullanılmaktadır. Hem tanrılara çeşitli istekler ve teşekkür için sunu hem de bireylere hediye olarak verildiği görülmektedir. Her iki durumda da takının niteliği, sunan kişinin statü ve zenginliğini göstermektedir.⁵⁵ Takıların ölü hediyesi olarak kullanımı da erken dönemden itibaren bilinmektedir.

52 Köroğlu, s.1- 3

53 A. Türe, **Arkeoloji, Antropoloji ve Folklor Açısından Takılar ve Süs Taşlarında Sembollerin Dili**, Gıdaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, (Sembollerin Dili), s.22

54 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.237

55 Dyfri Williams ve Jack Ogden, **Greek Gold: Jewellery of the Classical World**, Londra, British Museum Press, 1994, s. 32, 38

1.2. TAKI YAPIMINDA KULLANILAN MALZEMELER

Takı yapımında kullanılan malzemeler, maden yatakları ve ticaretle doğru orantılı olarak kullanıldığı görülür. Ekonomik alım gücü de kullanılan materyalleri belirleyen diğer bir etkidir. Zengin sınıf görselliği yüksek olan ve pahalı materyaller olan altın, gümüş gibi madenler ile yakut, zümrüt, elmas gibi değerli taşları tercih ederken, ekonomik alım gücü düşük olan orta sınıf, bronz, bakır gibi madenler ile değerli taşların taklidi olarak ortaya çıkan cam gibi malzemeleri kullanmıştır. Takı yapımında kullanılan malzemeler metaller, değerli taşlar, yarı değerli taşlar, organik malzemeler ve el yapımı malzemeler olarak beş grupta incelenebilir.

1.2.1. Metaller

Madenler doğada metalik halde ya da cevher olarak bulunur. Metalik haldeki madenlere ‘doğal madenler’, kimyasal bileşik olarak bulunanlara ise ‘cevher madenler’ denir. Anadolu, uygarlıklara ve birçok oluşuma ilk olarak sahne olmuş bir coğrafyadır. Zengin maden yatakları sayesinde, Anadolu metalürjinin de beşiği olmasını sağlamıştır. İlk maden işleme işlemleri, Anadolu’da yapılmıştır.⁵⁶

1.2.1.1. Altın

Altın, parlak sarı renkte, kolay fark edilebilen bir soy metaldir. İlk keşfedilen madenlerden biri olan ve değerini hiçbir dönem yitirmeyen altın, kolay işlenebildiği için dövme veya döküm teknikleri kullanılarak şekillendirilir. Demir gibi korozyona uğrayan ya da gümüş gibi yok olabilen bir maden olmamasına karşın sınırlı sayıda bulunması, kullanıldığı dönem içinde ve sonrasında eritilerek kullanıldığını

56 Gian M. Di Nocera ve Alberto M. Palmieri, Doğu Anadolu Madenciliği. **Arkeoatlas 2**, İstanbul, 2003, s.36- 39

düşündürmektedir.⁵⁷ Saf altın, saf gümüşten daha yumuşaktır. Ancak biri diğerine az miktarda eklendiğinde sertliği artmaktadır. Aynı şekilde bakır da karıştırıldığında, altın ve gümüşün sertliğini arttırmaktadır. Gümüşün altına ilave edilmesi halinde rengini (karıştırılma oranına göre) değiştirmektedir.⁵⁸

Altın, doğal bir madendir. Soy metal olan altın, saf halde doğada bulunabilir. Saf halde bulunabilen madenler, ilk keşfedilen madenlerdir.⁵⁹ Altın, kuvars kayalarının içinde damarlar halinde, dağ ırmaklarının yataklarında, alüvyon birikintilerin içinde kırıntı ya da külçecik olarak bulunur. Kayaçlardaki altını ayırtmak için, kayalar parçalar halinde kırılır, toz haline getirilir ve suyun altında yıkanır. Ağır olan altın dibe çökerken, üste çıkan diğer maddeler suyla birlikte atılır.⁶⁰ Ancak bu yöntem, altının erken dönem kullanımında uygulanabilecek bir yöntem değildir. Bu nedenle, ilk olarak altının dere yataklarından ve alüvyon birikintilerinden elde edildiği düşünülmektedir.⁶¹ M.Ö.3.binde Anadolu’da, metalürjinin gelişmesiyle bu yöntemin kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir.⁶² Yumuşak, kolay işlenebilen ve soğukken çekiçlenebilen bir maden olan altın, az miktarda gümüş, bakır ya da demir içerir. Altını saf hale getirebilecek (saflaştırma: purifying, refining) en bilinen yöntem ‘kurşun kupelasyonu’dur. Bu yöntem, altını

57 Köroğlu, s. 3

58 Savaş Özkan Savaş, **Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu’da (İ.Ö.2.yy.da) Madencilik ve Maden Kullanımı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 4- 7

59 Robert J. Forbes, Extracting, Smelting and Alloying, **History of Technology I.**, Oxford, 1956, (Extracting), s.572

A. Emel Geçkinli, **Altının İktidarı, İktidarın Altınları Yapı Kredi Altın Sikke Koleksiyonu-Power of Gold, Golds of Power Yapı Kredi Gold Coin Collection**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17.

60 Forbes, Extracting, s. 580–581,

Prentiss De Jesus, The Development of Prehistoric Mining and Metallurgy in Anatolia, **British Institute of Archeology International Series 74**, 1 ve 2. Oxford, 1980, (Mining), s.85

61 Alfred Lucas, **Ancient Egyptian Material and Industries**, Londra, 1964, s.256–257

62 Şengül G. Aydingün, **Kentleşme ve Tuncun Keşfi: İlk Tunç Çağının Kutsal Bedenleri, Tunç Çağı’nın Gizemli Kadınları Mysterious Women of the Bronze Age (Sergi Katalogu)**, İstanbul, 2005, s.32

kurşunla aynı potada eriterek ayrıştırma yöntemidir.⁶³ Bu yöntem ilk olarak Erken Tunç Çağında uygulanmıştır.⁶⁴

Altın alaşımında, gümüş oranının %20 den fazla olması halinde başka bir maden olarak bahsedilir ve ‘elektron’ adını alır.⁶⁵ Elektron (beyaz altın) adı verilen bu maden, saf hale getirilene kadar bu haliyle işlenerek kullanılmıştır. Kökeni Hititçe olan Yunanca ‘obryza’ kelimesi bu rafine işleminin adı olarak bilinir. Olasılıkla, bu kelime altını rafine ettiği bilinen Lydialılar aracılığı ile Yunanca’da kullanılmaya başlamıştır. Elektronun, altın ve gümüş olarak ayrıştırılması da, kupelasyon (cupellation) işlemiyle yapılmaktadır. Arkeolojik ve etimolojik veriler, rafine işleminin ilk kez Anadolu’da yapıldığını göstermektedir.⁶⁶

Altın bu rafine işleminden sonra, eritilerek kil ya da taştan yapılmış küçük kalıplara dökülür. Bloklar veya külçeler (ingot) haline getirilen altının ticareti bu şekliyle yapılmaktadır. Değerli madenlerin külçeleri küçük boyutlu olarak yapılmaktadır.⁶⁷

Altının kolay işlenebilme özelliği ve görsel açıdan göze hitap etmesi nedeniyle erken dönemlerden itibaren önemli bir ticari malzeme olmuştur. Erken Tunç Çağ’ından itibaren bir ticari unsur olan altın, Yunanca ‘khrysos’, Latince ‘aurum’ olarak bilinir.⁶⁸

63 Ülker Erginsoy, Maden Sanatı, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, Cilt 2, Yem Yayınları, İstanbul, 1997, (Maden), s.1138

64 Ronald F. Tylecote, **Metallurgy in Archaeology**, Londra, 1962, s. 20

65 Forbes, Extracting, s. 581–582

66 Önder Bilgi, **Anatolia, Cradle of Casting, Anadolu, Dökümün Beşiği**, Döktaş Dökümcülük A.Ş., İstanbul, 2004, s. 34

67 Higgins, Greek, s. 4

68 Nuray Özgülner, **Perge Kazılarında Bulunmuş Takılar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.21

M.Ö.6.binde kullanılmaya başlandığı düşünülen altın, M.Ö.3.binde metalürjinin ilerlemesiyle birlikte yoğun olarak kullanılmıştır.⁶⁹ İlk altın madencileri Mısırlılardır.⁷⁰ Bu dönemde henüz Anadolu’da altın bilinmemektedir.⁷¹ Ancak bazı kaynaklara göre altın, ilk kez Sümerlerde kullanılmıştır.⁷² Mezopotamya’da altın kaynakları Anadolu’ya göre çok daha az olmasına rağmen, Mezopotamya’da altın kullanımı daha erken başlamıştır.⁷³ M.Ö.3.binin başında Anadolu insanı altını keşfetmiş ve takı yapımında kullanmaya başlamıştır.⁷⁴ Anadolu’nun en erken altın buluntuları, Troia (Çanakkale) buluntularıdır. Anadolu’da, M.Ö.3.binin başına tarihlenen başka bir altın buluntu yoktur.⁷⁵ Ancak M.Ö.3.binin hemen başına tarihlenen Limantepe (İzmir) ve Aslantepe (Malatya)⁷⁶ buluntuları da ilk altın örneklerdendir. Bu dönemde, Orta Anadolu madenlerinin işlenmesi, Mezopotamya ile Anadolu arasında ticari ilişkilerin başlamasını sağlamıştır.⁷⁷

Pers hazineleri ve Helenistik Dönemde Batı Trakya altın madenlerinin işlenmesi günlük hayatta altın takı kullanımını arttırmıştır.⁷⁸ Ancak, hemen ardından Roma Döneminde altın kullanımı yasalarla sınırlandırılmıştır. Bu konuyla ilgili iki yasa bilinmektedir. İlki M.Ö. 5.yy.da mezarlara ölü hediyesi olarak koyulan altın takıları sınırlandıran yasadır. Diğer, M.Ö. 3.yy.da çıkarılan, kadınların taşıyacağı

69 Leyla Tümer, Türkiye Altın ve Gümüş Envanteri, **MTA Yayınları No: 198**, Ankara, 1993, s.1

70 Thomas Hoving ve Carmen Gomez-Moreno, Gold, **The Metropolitan Museum of Art Bulletin**, New Series, Vol. 31, No. 2, Winter, 1972- 1973, s. 72- 120; Lucas, s.256–257

71 De Jesus, Mining, s. 90

72 Maxwell – Hyslop, Sumerian, s. 83- 86

73 Leonard Woolley, **Ur Excavations IV: The Early Periods**, Londra, 1956, (Early Period) s.185

74 A. Türe ve Mehmet Y. Savaşçın, Takı Malzemeleri ve Teknikleri VI, Varak, Tombak, Yıldızlama, **Antika 34**, İstanbul, 1988, (Varak), s.12

75 De Jesus, Mining, s. 80

76 Marcella Frangipane ve diğerleri, **New Symbols of a New Power in a “Royal” Tomb from 3000 B C Arslantepe**, Malatya (Turkey), 2001, Paléorient 27 s. 105–139

77 Tahsin Özgüç, **Kültepe-Kaniş II. Eski Yakınoğlu’nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986, (Ticaret), s.33

78 Higgins, Greek, s. 4

altın takıları sınırlandıran Lex Oppia yasasıdır. M.Ö. 1.yy.da iki yasa da kaldırılmış ve Roma’da da altın kullanımı yaygınlaşmıştır.⁷⁹

Altın kaynaklarının sayısı ve yerleri tam olarak bilinmemektedir. Bilinen sınırlı sayıda maden vardır. Makedonya ve Trakya’da, Tunç Çağına tarihlenen kaynaklar bilinir. M.Ö. 8.yy.da Fenikelilerce işlenen⁸⁰ ve M.Ö.5.yy.da tükendiği bilinen Thasos madenleri ile, Demir Çağı’nda işlendiği düşünülen Kyklad Adası kaynakları bilinen diğer altın madenleridir. Antik dönemin en önemli maden yatakları ise Siphnos’ta yer alır.⁸¹ Thasos (Taşoz) ve Pangaion Dağının Ege’ye bakan kısımlarındaki maden ocakları Thasoslular tarafından işletilmiştir. Ancak, Pers Savaşı sonrası önce Atina’nın sonra Makedonya’nın idaresine geçmiştir.⁸² Güney Kafkasya’da yer alan kaynakların Myken ve sonrasında kullanıldığı bilinmektedir.

İzmir ve çevresi zengin altın yataklarına sahiptir. Karşıyaka Arapdağ, Bayındır Arıkbaşı ve Tire rezervlerinin⁸³ yanı sıra, Anadolu’da en bilinen altın kaynakları, Lydia sınırları içinde yer alan Paktalos (Sard) Çayı ve Tmolos Dağı (Bozdağ)’dır. Bu kaynakların M.Ö. 1.yy. da tükendiği düşünülmektedir.⁸⁴ Paktalos Çayı gibi Melas (Asi) Nehri vadisinde de alüvyonlarda altın görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, Erken Tunç Çağından beri kullanılan bu altın madeninin yakınlarında bir altın galerisi saptanmıştır. Galerinin kullanıldığı tarih Roma Dönemine denk gelmektedir. Çoruh Nehri de aynı şekilde altın içermektedir. Çoruh nehri, Kolkhis Ovasından (Gürcistan) Karadeniz’e dökülmektedir. “Altın Post Ülkesi” olarak tanımlanan Kolkhis “altın post efsanesinin” geçtiği yerdir. Güney-

79 A. Türe ve Savaşçın, Anadolu Takıları V, Roma Takıları, **Antika 14**, İstanbul, 1986, (Roma) s. 9-15

80 Herodotos, **Herodot Tarihi**, Çev: Müntekim Öktem, İs Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Genel yayın: 559, Tarih dizisi:40, 2002, VI, s.46- 47

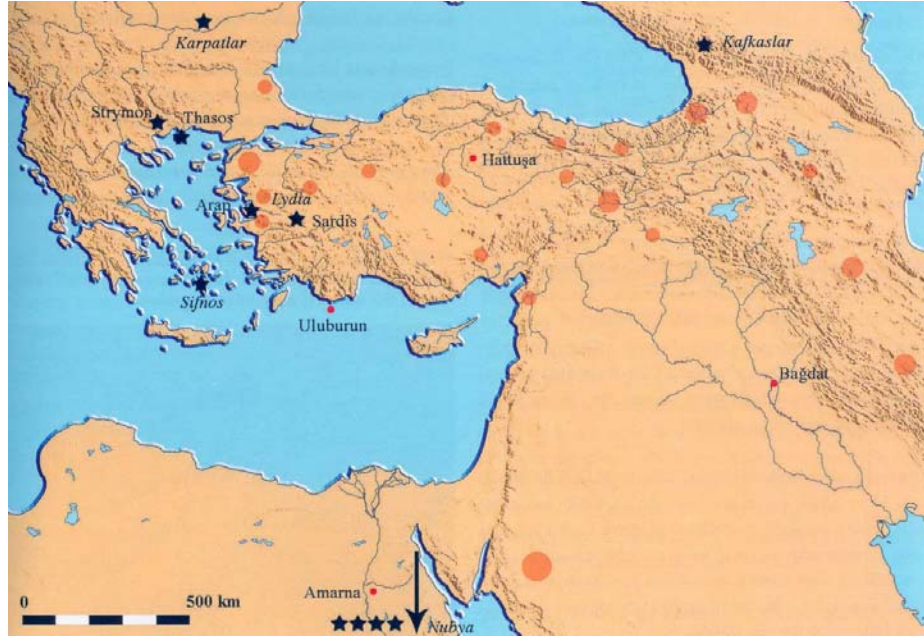
81 R.A. Higgins, **Jewellery From Classical Lands**, British Museum Press, 1965, (Classical Lands), s. 4

82 Donald.E. Strong, **Greek and Roman Gold and Silver Plate**, Londra, 1965, s.3

83 Mümin Köksoy ve Solmaz Topçu, **Jeokimyasal, Prospeksiyonun Tanıtımı ve Laboratuvar Metotları**, MTA Yayınları, 1975, s.16

84 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 17

Doğu Karadeniz için önemli olan bu madenlerin dağıtımında, Sinope (Sinop) ve Amisos (Samsun) önemli rol oynamıştır.⁸⁵ Erken Tunç Çağında, Orta Anadolu’da yerel altın eserlerin yoğunluğuna karşı, saptanmış bir altın madeni yoktur. Olasılıkla, “altın post efsanesinin” kaynağı olan Çoruh Nehri bu dönemde de altın kaynağı olarak kullanılmaktaydı.⁸⁶ (Harita 1)

Harita 1: Altın madenleri, Dietrich D. Klemm, M.Ö. 1300’lerde Doğu Akdeniz Bölgesi’nde Altın Üretimi, **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Editör Ünsal Yalçın, Cemal Pulak, Rainer Slotta, Deutsches Bergbau-Museum Bochum Yayınları, 2006, s.529, Res. 1

Bölgenin ihtiyacını karşıladığı bilinen diğer bir yerel kaynakta Troas bölgesi içinde yer alan Astyra (Ilica)’nın da Hristiyanlık Döneminde tükendiği bilinmektedir.⁸⁷ Strabon, Astyra maden ocağından Priamos’un madeni olarak bahsetmektedir.⁸⁸ Lampsakos (Lapseki) ve Çanakkale- Çan bölgenin bilinen diğer

85 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 18,

P. S. De Jesus, Metal Resources in Ancient Anatolia, **Anatolian Studies**, Vol. 28, British Institute at Ankara, 1978, (Metal), s. 97- 102

86 De Jesus, Metal, s.102

87 Higgins, Classical Lands, s. 5

88 Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası: Geographika XII-XII-XIV**, Çev. Adnan Pekman, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993, XIV, s. 28

kaynaklarıdır. Lampsokos'un kuzeyinde iki eski altın galerisi saptanmıştır. Ele geçen aletlerden yola çıkarak galeriler, M.Ö.1.yy.ın ikinci yarısına tarihlenmiştir. Altınoluk- Papazlık mevkinde de altın madeni saptanmıştır. Bergama civarında da altın madeninin varlığından söz edilmektedir.⁸⁹

Antik dönemde Anadolu'da kullanıldığı bilinen diğer kaynaklar Aoi Nehri vadisi ve Bergama'dır. Bunun yanı sıra Anadolu dışında, Nubia Tunç Çağından itibaren kullanılan zengin bir kaynaktır. Arabistan ve Baktria Helenistik Dönem ve Roma Döneminde kullanılan altın madenlerindendir. Sibiryaya ve Altaylar Helenistik Dönemde Güney Rusya için önemli maden yataklarına sahiptir. İtalya Penin Alpleri antik dönemde Roma kentinin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Etruria Bölgesi (İspanya) M.Ö. 7.yy. dan Roma Dönemine dek önemli bir kaynak olarak kullanılmıştır.⁹⁰ (Harita 2)

Harita 2: Altın kaynakları, J. Ogden, **Ancient Jewellery**, University of California Press, 1992, California, s.29, Fig. 15

Malzeme olarak altının takı yapımında yoğun olarak kullanılması, özellikle sunu olarak ya da dini amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Bu durum tanrılarla özdeşleştirilen altının önemini göstermektedir. Mitolojik olaylarda ve efsanelerde altının yeri de, antik dönem için önemini gösteren bir unsurdur. Altın, Troia savaşı,

⁸⁹ Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 17- 18

⁹⁰ Higgins, Classical Lands, s. 5- 6

Altın Post efsanesi, Kral Midas ve Lydia hükümdarı Kroisos'un hikayelerinde de görüldüğü gibi mutlulukla mutsuzluğu birlikte getirmiş ve bunu görselliğe çevirmiştir.⁹¹ Altının parlaklığının güneşe benzemesi nedeniyle Mısır'da altın, Tanrı Ra ile özdeşleştirilmektedir.⁹² Mısır'da Tanrı Ra'nın yaşlanınca vücudunun altına dönüştüğü inancı bu özdeşleştirmeyi desteklemektedir.

Birçok mitosa konu olan altın, tanrılarla özdeşleştirilen, sunularda kullanılan, değeri imgeleyen bir simge olmasının yanı sıra kralların da güç sembolü haline gelmiştir. Zenginlik güç ve gösteriş anlamına gelen altın, kralların statülerini vurgulamak için törensel kıyafetlerde, silahlarda ve takı yapımında kullanılmıştır.⁹³

1.2.1.2. Gümüş

Gümüş, altın gibi doğada hem maden olarak hem de cevher olarak bulunur. Gri ve parlak renkli olan gümüş, yumuşak bir madendir ve soğukken şekillendirilebilir (çekiçlenebilir).⁹⁴ Gümüş yumuşak bir metal olduğu için içine bir miktar bakır karıştırılarak sertleşmesi sağlanır ve dayanıklılığı artırılır.⁹⁵ Doğal gümüş, genelde altın gibi dere yataklarında bulunur. Nadir olarak, kayaların içinde damar şeklinde görülür. Doğal gümüş nadir olarak bulunduğu için, galen (gümüş ve kurşun karışımı) ve gümüş klorür gibi bileşenlerinden işlemlerle arındırılarak elde edilir.⁹⁶ Parlak ve yansıtıcıdır. Bu nedenle, ışıltısının, nazarı ve kötülükleri uzaklaştırdığına, şans ve mutluluk getirdiğine inanılan uğurlu bir metal olarak görülmektedir.⁹⁷ Gümüş, altın alaşımlarında katkı maddesi olarak kullanılır. Altın

91 C. H. Chourmoyziades, Efsanevi Maden Altın, **P Sanat, Kültür, Antika Dergisi**, Sayı 20, Portakal Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s.7

92 Hoving ve Gomez-Moreno, s. 72- 120

93 Türe, Sembollerin Dili, s.31

94 Erginsoy, Maden, s.1139

95 Köroğlu, s.3

96 Erginsoy, Maden, s.1139

97 Türe, Sembollerin Dili, s.34

alaşımına katılan gümüş, alaşımı sertleştirir ve işlemini kolaylaştırır. Aynı zamanda, altının renginde ton değişiklikleri yapmak için de gümüş kullanılır.⁹⁸

Anadolu, hem saf hem de alaşım olarak çok zengin gümüş yataklarına sahiptir. En yaygın görüleni, kurşun sülfid yataklarıdır. Gümüşün saflaştırılması işleminin Anadolu’da ilk kez M.Ö. 3.binde gerçekleştirildiği düşünülmektedir.⁹⁹ İlk kez Anadolu’da yapılan bu işlemin diğer bölgelere yayıldığı düşünülmektedir.¹⁰⁰ Kurşun sülfid cevheri ezilir, yıkanır ve elenir. Toz haline getirilen cevher, ısıtıldığında sülfid uçar (desülfirize etmek) kurşun haline gelir.¹⁰¹ Kurşun- gümüş alaşımı haline gelen bu karışımdan “cupelation” yöntemiyle gümüş ayrıştırılır. Son olarak, gümüş ingotlar haline getirilir.¹⁰²

Yunancada “arguros”¹⁰³ sözcüğü gümüş anlamına gelmektedir ve bu kelime “argos” “parlamak” sözcüğünden türemiştir. Latince ise, “argentum”¹⁰⁴ olarak geçen gümüşün başlıca kaynağı galena (kurşun-gümüş alaşımı) dır.¹⁰⁵

Parlak ve yansıtıcı olan gümüş hem aynaların ön yüzünü kaplamada hem de takı yapımında kullanılmıştır. Işıltısının şans getirdiğine inanılan gümüş, Tunç Çağlarında alışverişte kullanılmıştır. İstenilen boyutta küçültülebilmesi için üzeri çentikli çubuklar halinde üretilen gümüş, dönem ekonomisi için önemli bir araçtır.

M.Ö.1.binde devlet damgaları ile ağırlığı ve ayarları standart hale getirilen gümüş külçeleri, ticari hayatı canlandırmıştır. Hem takas aracı hem de takı

98 Sokullu, s.64

99 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 19

100 Türe, Sembollerin Dili, s. 35

101 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 19

102 Higgins, Greek, s.7

103 www.searchgodsword.org (04.09.2011)

104 www.sunsite.ubc.ca/latindictionary (05.03.2011)

105 Bingöl, s.19

yapımında kullanılan gümüş, doğa şartlarına çok fazla dayanıklı olmadığı için buluntular içinde sınırlı sayıda görülmektedir.¹⁰⁶

Antik dönemde, Anadolu’da kullanıldığı bilinen 26 gümüş madeni vardır.¹⁰⁷ Çanakkale, Balıkesir, Gümüşhane, Toroslar, Pontus Dağları, Bolkardağ madeni¹⁰⁸ ve Karadeniz en iyi bilinen kurşun-sülfid yataklarıdır.¹⁰⁹ Sivas yakınlarında bulunan Akdağ Madeninde yapılan araştırmalar Asur Ticaret Kolonileri döneminde kullanıldığı saptanmıştır.¹¹⁰ Asur metinlerinde Anadolu’dan gümüş ithal edildiğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Gümüş Dağı olarak metinlerde geçen yer olasılıkla Bolkardağ madenidir.¹¹¹ Kütahya- Gümüşköy Aktepe, M.Ö.3.binde kullanıldığı düşünülen önemli bir gümüş yatağıdır.¹¹² Kaz Dağlarının doğusunda da gümüş yatakları bulunmaktadır.¹¹³ Trabzon ve Gümüşhane, Karadeniz’in zengin gümüş rezervlerine sahiptir.¹¹⁴ Tokat yakınlarında bulunan Kozlu gümüş madenleri Erken Tunç Çağlarında kullanılmaya başlanan önemli bir potansiyele sahiptir. Dönem için önemli ve üretilen ürünlerin dağıtıldığı atölyelerin toplandığı bir bölgedir.¹¹⁵ (Harita 3)

106 Türe, Sembollerin Dili, s.34- 36

107 Aslıhan Yener, The Archaeometry of Silver in Anatolia: The Bolkardağ Mining District, **American Journal of Archaeology**, Vol. 90, No. 4, Archaeological Institute of America, Oct., 1986, s. 469-472

108 Yener, s.469- 472

109 J. Ogden, **Jewellery of The Ancient World**, Londra, 1982, (Jewellery), s. 22- 23

110 De Jesus, Metal, s. 97- 102

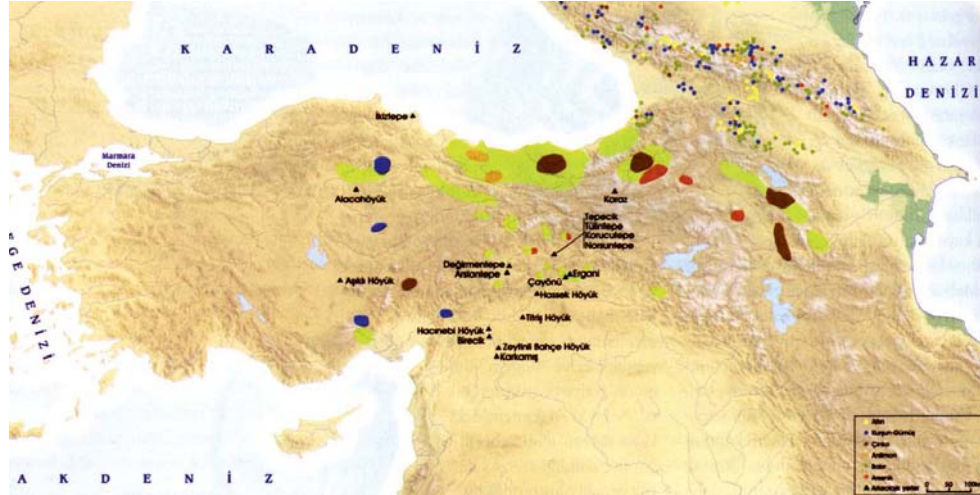
111 Savaş, s. 4- 7

112 Ergun Kaptan, Türkiye Madencilik Tarihine Ait Kütahya-Gümüşköy ve Yöresini Kapsayan Buluntular, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi 97- 98**, Ankara, 1981/1982, s. 140-147

113 Ogden, Jewellery, s. 22- 24

114 De Jesus, Metal, s.100

115 T. Özgüç, **Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar (Excavations at Maşat Höyük and Investigations in its Vicinity)**, TTK Yayınları, Ankara, 1978, (Maşat Höyük), s. 36

Harita 3: Gümüş madenleri, G.M. Di Nocera- A.M. Palmieri, Doğu Anadolu Madenciliği, Arkeoatlas, İstanbul, 2011, s. 150

M.Ö.8.yy.dan itibaren Makedonia, Thrakia ve Kykladlarda gümüş kaynaklarının varlığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra, Siphnos'ta ve Attika Laurion'da gümüş kaynaklarının varlığı bilinmektedir. Demir Çağlarında kullanılmaya başlanan Laurion gümüş madenlerinin, M.Ö.1.yy. da terk edildiği ve M.S.5.yy.da tekrar kullanılmaya başlandığı bilinmektedir.¹¹⁶

Beycesultan ve önemli bir gümüş yatağı olan Keban madeni yakınındaki Korucutepe Anadolu'nun ilk gümüş eserlerine sahiptir. Kalkolitik Döneme ait mezarlarda gümüş eserlere rastlanmıştır. Troia¹¹⁷, Arslantepe, Tüluntepe (Elazığ) ve Baklatepe (İzmir), bu döneme ait gümüş buluntulara sahip diğer yerleşimlerdir. M.Ö.3.binyıldan itibaren gümüş ve kurşun kullanımında belirgin bir artış görülmektedir.¹¹⁸ Asur Ticaret Kolonileri Döneminde gümüş, bir takas aracı olarak kullanılmaktaydı. Anadolu'dan ihraç edilen gümüş karşılığında dokuma ve kalay ithal edilmekteydi.¹¹⁹

¹¹⁶ Özgülner, s.15

¹¹⁷ De Jesus, Mining, s. 136, 143

¹¹⁸ Songül Kısıklı, **M.Ö. II. Binde Orta Anadolu Madenciliği ve Orta Anadolu Ticaretinde Madenin Konumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2006, s.57

¹¹⁹ Yener, s.469- 472

Mezopotamya’da altının kullanımı Anadolu’dan daha erken bir tarihe giderken, gümüşün kullanımı Anadolu ile aynı döneme rastlamaktadır.¹²⁰ Erken dönemde kullanılmaya başlanan gümüş, altın gibi, M.Ö.3.binde metalürjinin gelişmesiyle birlikte yoğunlaşmıştır.

1.2.1.3. Diğer Metaller

Altın ve gümüş dışında, bronz, bakır ve demir takı yapımında kullanılan diğer metallerdir. Bakır; ilk keşfedilen ve işlenen madenlerden biridir. Doğada hem cevher olarak hem de saf olarak bulunur. Doğal bakır dere yataklarında ya da bakır cevherlerinin üst katmanlarında bulunur. Bakır, çok çabuk okside olduğu için rengini yitirir ve alıcılığını yitirir. Doğal bakır az olmasına rağmen, Anadolu cevher olarak zengin bakır madenlerine sahiptir. Bakır, altın ve gümüşe göre daha sert bir metaldir. Ateşte ısıtılarak yumuşatılır ve suya sokularak ılıklaştırılır. Bu şekilde dövülerek şekillendirilir. Bu işleme “tavlama” denir.¹²¹ Çayönü, Çatalhöyük ve Can Hasan (Karaman) kazılarında bakır yüzüklere rastlanmıştır. Çayönü kazılarında ele geçen, Ergani bakır yataklarından getirilen metalik (nabit) bakırın dövülüp tel haline getirilmesiyle oluşturulmuş takılar, Anadolu’nun bilinen ilk metal takı örnekleridir. Bunlarla birlikte, malahit (oksitlenmiş bakır minerali) ile bezenmiş deniz kabuğundan yapılmış kolyelerde buluntu gurubunun önemli eserleridir.¹²²

Bronz (tunç); saf bir maden değildir. Kızılımsı sarı renkte bakır ve kalay karışımıdır. Oranları, kullanım amacı ve rengine göre değişir.¹²³ Bakır sağlam bir metal olmadığı için kalay ile dayanıklılığı artırılır. En nitelikli olanı, %10 kalay içeren alaşımdır. Sert bir metal olan bronz, bakır gibi işlemlerden geçirilerek işlenir. Bakır, kabarcık oluşturduğu için döküm tekniğine uygun değildir. Ancak, bronz kalıplanabilir niteliktedir. Bu özelliği sayesinde, heykel yapımında da kullanılmıştır.

¹²⁰ De Jesus Mining, s.136- 143

¹²¹ Erginsoy, Maden, s.1139

¹²² Halet Çambel ve Robert.J. Braidwood, **Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980, s. 239- 283

¹²³ Köroğlu, s.4

Bu nedenle bakırdan daha çok tercih edilmektedir.¹²⁴ Bronzun keşfi, maden sanatının ve teknolojisinin çağ atlamasını sağlamıştır. M.Ö.4.binin sonlarında keşfedilen bronz döneme de adını vermiştir. Genelde alet ve silah yapımında kullanılan bronz, orta sınıfın takı malzemesi olarak görülmektedir.

Demir; doğada hem saf hem de cevher olarak bulunmaktadır. Cevher olarak daha yaygın bulunan demiri cevherinden ayırmak için çok yüksek ısı (1100°C) gerekmektedir. Çekiçlenerek işlenen demirin niteliği içine karışan karbonun miktarı ile doğru orantılıdır. M.Ö.3.binde sadece meteor taşlarından elde edilebilen demir, tanrısal bir obje olarak değerlendirilmiştir. Meteorik demir eserlerin ilk örnekleri Mısır mezarlarında görülmüştür.¹²⁵ M.Ö.2.binde Kafkasya'da Mitannilerin işlemeye başladığı bu metal, Hitit'te devlet tekelindedir. Hitit'in yıkılmasıyla devlet tekelinden çıkmıştır. Asur metinlerinden anlaşıldığı üzere, dönem içinde altından beş kat daha değerli bir metaldir.¹²⁶ Demir genelde silah yapımında kullanılmakla birlikte nadir olarak takı yapımında da kullanılmıştır. İsmi verdiği Demir Çağında Urartu iğnelerinin gövdesinde kullanıldığı bilinmektedir.¹²⁷

124 Erginsoy, Maden, s.1139

125 Erginsoy, a.g.e, s.1139

126 Türe, Sembollerin Dili, s.37- 38

127 Recep Yıldırım, **Urartu İğneleri**, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 5

1.2.2. Değerli Taşlar

Evrenin yapı taşı olan elementler tek başına ya da bir kaç bir araya gelerek mineralleri, minerallerde tek başına ya da bir araya gelerek kayaları oluştururlar. Çekici renkleri, sertlikleri ile diğer minerallerden farklı olan süs taşları (değerli ya da yarı değerli) tek bir mineral (elmas, zümrüt, kuvars vb.) ya da bunların oluşturduğu kayalardır (lapus lazuli, kalsedon vb.).¹²⁸ Metallerle birlikte, değerli taşlar takı yapımında görsel bir zenginlik oluşturmak için kullanılmıştır ve hala kullanılmaktadır. Değerli taşlar, dış etkenlere karşı çok dayanıklıdır. Günümüzde de kullanılmaya devam edilen en değerli taş elmadır. Değerli taşlar içinde en sert yapıya sahip olan elmas, sarı, yeşil ve beyaz gibi renklere sahiptir. En çok tercih edilen ise saydam olandır. Elmas, 16.yy.dan sonra kullanılmaya başlamıştır.

Diğer değerli taşlar safir, yakut ve zümrüttür. Safir, koyu mavi renkte saydam bir taştır ve demir oksit içerir.

Yakut, saydam set bir taştır ve pembeden koyu kırmızıya değişen renkleri vardır. Ana kaynakları Uzak Doğu'da olan yakut, Helenistik Dönemden itibaren kullanım görmüştür.

Zümrüt, saydam, yeşil renkli bir taştır. Plinius, altın ve inciden sonra en değerli taş olduğunu aktarmaktadır. Roma Döneminde, pahalı olduğu için, camdan yapılmış kopyalarının olduğu görülmektedir. Altın takılarla birlikte kullanıldığı görülen zümrüt, Ural Dağlarından gelmektedir.¹²⁹

128 M.Y. Savaşçın, Anadolu Takıları VII, Takı Malzemeleri ve Teknikleri I, **Antika Dergisi**, Sayı: 19, İstanbul, 1988, s. 26- 33

129 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.21

1.2.3. Yarı Değerli Taşlar

Anadolu’da, Yunan ve Roma etkisiyle sert taşların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Değerli taşlar gibi, yarı değerli taşlarında değeri sertliğine göre belirlenmektedir. Hem değerli hem de yarı değerli taşların sertliği ve görselliğinin yanı sıra koruyucu etkilerinin olduğuna inanılması da kullanımını arttırmıştır. Tılsım olarak, uğur getirmesi için ya da nazardan koruduğuna inanılarak kullanım görmüştür. Zamanla bu anlamlardan çok görsellik ön plana çıkmıştır.¹³⁰

Yarı değerli taşların altın ile birlikte kullanılması Mısır ve Mezopotamya’da M.Ö.3.binde görülmektedir. Anadolu’da ise ilk örnekler Alacahöyük mezarlarında görülmektedir. Pers hakimiyeti ve ardından Helenistik Dönem’de yaygınlaşmıştır.¹³¹

Anadolu eserlerinde yaygın olarak, kuvars (ametist), granat, yeşim, lapis lazuli, firuze, akik, kalsedon ve kaya kristalidir (necef).

Kuvars; farklı renklerde ve şekillerde bulunmaktadır. Yarı değerli taşlar içinde Anadolu’da en yaygın kullanıma sahip olan kuvars, saydam bazen de opak olarak görülür. Akik ve kalsedon, ufak kristalli kuvarslar olarak bilinirler. Akik; kahverengi, sarı, kırmızı ve gri renkleri bulunmaktadır.¹³² Yunanca “achates” olarak geçen akik, siyah-beyaz, gri damarlı, çizgili veya desenli olabildiği için yüzük taşı, cameo ve mühür yapımında kullanılmıştır. Antik dönemde en çok kullanılan taştır. Akad ve Sümer yazılı metinlerinde akiğin, kötülükten ve büyüden koruduğu inancından bahsedilmektedir. Kalsedon; beyaz, gri, açık mavi, sarı, yeşil, kırmızı renkleri bulunmaktadır. En yaygın kullanılan taşlardan biridir. Kalsedon, adını ihraç edildiği yer olan Khalkedon (İstanbul, Kadıköy) den almıştır.¹³³ Bilecik civarında

130 Desmond Morris, **Koruyucu Tılsımlar, Uğurlar, Muskalar, Nazarlar**, İnkilap Yayınevi, İstanbul, 1999, s.54

131 Morris, a.g.e. s.54

132 Koray Konuk ve Melih Arslan, **Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri**, Yüksel Erimtan Koleksiyonu, Ankara, 2000, s. 14

133 Konuk ve Arslan, s.15

önemli kalsedon yatakları bulunmaktadır.¹³⁴ Eskişehir kalsedon yataklarının, Hititlerden beri kullanıldığı bilinmektedir.¹³⁵

Kaya kristali ve ametist iri kristalli kuvarslardır. Kaya kristali; şeffaf ve renksizdir. Yalnızca M.Ö. 1.yy.da yoğun olarak kullanılmıştır. Kristal kelime olarak, Yunanca “krystallos” “buz” kelimesinden gelmektedir. Plinius, Anadolu’da, Karia, Alabanda ve Orthosia’da düşük kaliteli kaya kristalinin varlığından bahseder.¹³⁶ Anadolu’da, Çatalca, Kazdağı ve Karacadağ’da bulunmaktadır.¹³⁷

Ametist; şeffaf, leylaktan koyu mora kadar birçok tonda rengi olan bir taştır. İçkinin etkilerinden koruduğuna inanılan ametist adını Yunanca “amethystos” “sarhoş değil” kelimesinden almıştır.¹³⁸ Balıkesir civarında bulunmaktadır.¹³⁹

Lapus lazuli (lacivert taşı); koyu mavi renkte, çok yaygın kullanılan mat bir taştır. Yalnızca Afganistan’da bulunduğu için çok değerlidir.¹⁴⁰ Mezopotamya ve Mısır takılarında yaygın olarak görülmektedir.¹⁴¹

Granat (nar taşı); şeffaf bir taştır. Volkanik kayaçların içinde parçalar halinde bulunmaktadır. Helenistik Dönemden itibaren yaygın kullanım görmüştür. Koyu kırmızıdan turuncuya birçok rengi bulunmaktadır.¹⁴² Plinius, Anadolu’da Karia, Alabanda ve Orthosia’da bulunduğu bahseder. “Lychnis” adı verilen kırmızı renkteki çeşidi çok değerlidir. Sert ve işlenmesi zor olan granat bombeli olarak şekillendirilmektedir.¹⁴³

134 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, 2001, s.20

135 Nilgün Sözer, **Taşların Gizli Gücü**, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.25

136 Konuk ve Arslan, s.15

137 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.20

138 Konuk ve Arslan, s.15

139 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.20

140 Konuk ve Arslan, s.15

141 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.20

142 Köroğlu, s.6

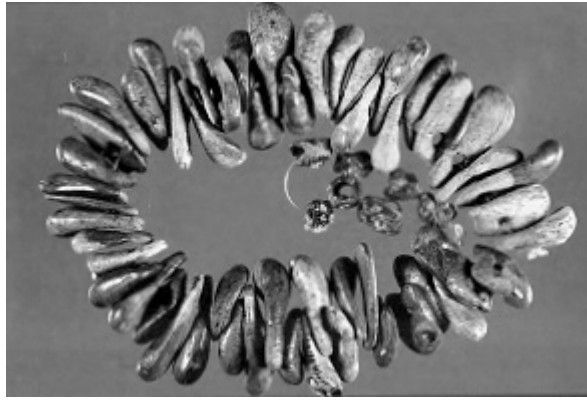
143 Konuk ve Arslan, s.15

Yeşim; yeşilin tonları ile pembe renkte, saydam ve parlak bir mineraldir. Firuze (turkuaz); Yunanca “callais” olarak bilinir. Gök mavisinden yeşilimsi maviye pek çok rengi ve içinde ince siyah damarları bulunmaktadır.¹⁴⁴

144 Köroğlu, s.6

1.2.4. Organik Malzemeler

İnsanoğlunun madenleri keşfinden önce de takı yapımının olduğu bilinmektedir. Hayvan kemikleri, dişleri, kabukları ve çeşitli taşlar takı yapımında kullanılmıştır. Anadolu’da bilinen ilk takılar, Paleolitik Dönem yerleşimi olan Karain (Antalya) ve Beldibi mağaralarında bulunan kemik, deniz kabuğu ve doğal taşlardan yapılmıştır. Neolitik dönem, bu malzemelerin üzerinde bezemelere sahne olmuştur.¹⁴⁵ Organik materyaller, kolay işlenebilir ve kolay ulaşılabilir olduğu için yaygın kullanım görmüştür. Genelde doğa şartlarına dayanıklı olmayan maddelerdir. Günümüze ulaşan örneklerden en yaygın olanının fildişi olduğu anlaşılmaktadır. M.Ö.3.binden beri kullanılan fildişi, Hindistan ve Afrika’dan ithal edilmektedir. Neolitik Çağdan itibaren alet ve takı yapımında kullanılan kemik de, dayanıklı bir malzemedir.¹⁴⁶ Anadolu’da bilinen en erken kemik takı örneği, Aşıklı Höyükte iskeletin boynunda insitu durumda bulunan bir kolyedir. Geyik dişinden yapılmış boncuklardan oluşan bu kolye M.Ö.8000 e tarihlenmektedir.¹⁴⁷ (Resim 1)

Res. 1: Geyik dişlerinden kolye, Aşıklı Höyük , www.asiklihoeyuk.org (10.09.2011)

Deniz kabukları, en eski takı malzemelerinden biridir. İşlenmeden bile görsel bir güzelliğe sahip olan deniz kabukları, delinerek kolye olarak kullanılmaktaydı.

145 A. Türe ve M.Y. Savaşçın, Anadolu Takıları II, Paleolitik- Erken Bronz Dönemleri, **Antika Dergisi**, Sayı: 9, İstanbul, 1985, (Paleolitik), s.8- 15

146 Köroğlu, s.7

147 Ufuk Esin, Aşıklı Höyük Kurtarma Kazıları, **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, Yay. Haz. Oktay Belli, İstanbul, 2000, (Aşıklı Höyük), s.20- 28

Anadolu’da bilinen en erken deniz kabuğu takılar, Çayönü’nde bulunan örneklerdir.¹⁴⁸

Kehribar (amber); ağaç üzerinde oluşan reçinenin bir şekilde denize ulaşması ve denizdeki materyallerin altında kalmasıyla oluşur.¹⁴⁹ Neolitik Dönemden itibaren takı yapımında kullanılan kehribar, en çok tercih edilen malzemelerdendir. Kehribar, talep nedeniyle önemli bir ticari malzemedir ve birçok yerde bulunur. Baltık Denizi kehribarı, günümüze dek önemini korumuştur.¹⁵⁰ Kehribarın mistik bir tarafı olduğuna ve büyüden, zehirlenmeden koruduğuna inanılmaktaydı.¹⁵¹

İnci; istiridye gibi deniz kabuklularının içinde, bir kum tanesi ya da bir mikroorganizmanın kalsiyum karbonat tabakasıyla karşılaşması sonucu oluşur. Dayanıksız olduğu için işlenemeyen inci, yalnızca bir delikle boncuk ya da iğne başı olarak kullanılır.

Mercan; denizde yaşayan omurgasız ahtapotların iskeletleridir. Sert kalkerli bir organik madde olan mercan, kırmızı, beyaz, pembe ve siyah renktedir. Anadolu’da bilinen en erken örnekler Çatalhöyük’te bulunan, M.Ö.6.bine tarihlenen boncuklardır (Resim 2).

Res. 2: Taş ve geyik dişinden boncuk kolye, Çatalhöyük, www.kultur.gov.tr (09.07.2011)

148 M. Özdoğan, Güneydoğu Anadolu Karma Projesi ve Çayönü Kazıları, **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, Yay. Haz. Oktay Belli, İstanbul, 2000, s.14- 19

149 www.kehribar-amber.com (05.03.2011)

150 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.23

151 Morris, s. 117

Mercan, Roma döneminde Akdeniz ülkeleri ve Hindistan arasında önemli bir ticaret ürünü olarak görülür. Antik dönemde Magnesia’da (Manisa) bir mercan işleme derneğinin varlığından söz edilir.¹⁵²

¹⁵² Köroğlu, s.8; Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.23

1.2.5. El Yapımı Malzemeler

Cam, pişmiş toprak ve fayans takı yapımında kullanılan el yapımı malzemelerdir. Cam; kum, kireçtaşı ve soda karışımından oluşan inorganik bir malzemedir. Saydam ve yarı saydam çeşitleri olan cam, kırılğan bir yapıya sahiptir. M.Ö. 3.binde üretilmeye başlandığı düşünülür. M.Ö.1500lerde üretimi ve kullanımı yaygınlaşan cam, boncuk, kolye, yüzük, bilezik ve kap yapımında kullanılmıştır. Değerli ve yarı değerli taşların taklitlerinin yapımında kullanılan cam, zaman içinde malzeme olarak değer kazanmıştır.¹⁵³ Taş taklidi olarak üretilen cama, metal oksidler katılarak renklendirilmiştir.¹⁵⁴ Plinius, camdan yapılan bu taş taklitlerinin, dolandırıcılar tarafından orijinal gibi satıldığından bahsetmektedir.¹⁵⁵ Roma Döneminde zümrüt taklidi, altıgen prizmalar şeklinde üretilmiş cam ürünler orijinalleri kadar iyi görünmektedir.¹⁵⁶

Pişmiş toprak; sırlı ve sırsız boncuk, mühür ve sarkaç yapımında kullanılmaktadır. Özellikle Mısır'da sarı, mavi ve yeşil renklerde sırlanmış örnekleri dikkat çekicidir. Bazı örnekleri de altın taklidi olarak, sarı sırlıdır.¹⁵⁷

Fayans (faience); toz halindeki kuvars ya da kumun, kil, sodyum karbonat ya da bitki küllerinin birleşmesiyle oluşan sırlanmış seramiktir. Mısır'da M.Ö.4000'e tarihlenen sırlanmış boncuklar bilinir.¹⁵⁸ Cam üretilmeden önce Mısırlılar tarafından kullanılmıştır. Bu örneklerle dayanarak, fayansın en eski suni malzeme olduğu düşünülmektedir. Yüzük taşı ve boncuk üretiminde kullanılan fayans, camın

¹⁵³ Binnur Gürler, **Tire Müzesi Cam Eserleri**, Ankara, 2000, s.1

¹⁵⁴ Köroğlu, s.8

¹⁵⁵ Plinius, **Naturalis Historia**, Nat. XXXVII, 197, Çev. H. Rackham, the Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1938

¹⁵⁶ M.Y. Savaşçın, Anadolu Takıları, Tarihsel- Teknolojik Gelişim, **Antika Dergisi**, Sayı 8, İstanbul, 1985, (Anadolu Takıları), s.11- 18

¹⁵⁷ Köroğlu, s.8

¹⁵⁸ Paul T. Nicholson, **Materials and Technology**, in: **Gifts of the Nile Ancient Egyptian Faience**, Londra, 1998, s.50

kullanılmaya başlamasıyla önemini yitirmiştir.¹⁵⁹ Mısır için fayans, yeniden doğuşu simgeleyen, ışıkta parlayan, sihirli bir maddedir. Mısır üretimi fayansı cazip kılan, bakır ile elde edilen, mavi-yeşil sırdır. Mısır dışında, fayansın kullanılmasının sebebi, cam gibi, değerli taşların yerine kullanılan ucuz bir malzeme olmasıdır.¹⁶⁰

159 Marshall Aldred, **The Development of Ancient Egyptian Art: From 3200 to 1315 BC.**, Londra, Alce Tiranti Ltd., 1978, s.28

160 Fred D. Friedman, **Gifts of the Nile: Ancient Egyptian Faince, Rhode Island**, Museum of Art., 1998, s. 50-51

1.3. TAKI YAPIMINDA VE SÜSLEMEDE KULLANILAN TEKNİKLER

Antik dönemden günümüze, görsel bir öge olarak insanoğlunun kullandığı süslenme objeleri olan takıların üretiminde ve dekorasyonunda birçok teknik kullanılmıştır. Takı yapım tekniklerinden bahsetmeden önce takı yapımında temel olan metal levha, tel ve lehimden bahsetmek gerekir.

Metal, levha haline getirilerek takı yapımında temel malzeme olarak kullanılır. Günümüzde de hala bu şekilde işlem görmektedir. Metal, önce külçeler haline, ardından dövülerek levha haline getirilir. Altın, yuvarlak ağızlı çekiçe dövülerek inceltir. M.Ö.1.bine kadar elle tutulan, küçük çekiçler kullanılırken, bu tarihten itibaren saplı çekiç örnekleri bilinmektedir. Dövülerek oluşturulan bu levhalar, takı yapımı için daha da ince hale getirilmelidir. Levhalar, papyrus, deri, kumaş gibi malzemelerin arasına koyularak dövülür. Levha için ideal kalınlık 0.1 mm iken altın için ideal kalınlık 0.01 mm dir.¹⁶¹ İnce bir levha haline getirilen metal, çeşitli teknikler kullanılarak şekillendirilir.

Takı yapımında araç gereçlerde önemli bir yer tutar. İşlemede kullanılan kalemler, metali dövmede kullanılan çekiçler, metalin eritilmesinde ve bazı bezeme yöntemlerinde gerekli ateşi sağlayan fırınlar gerekli araçlardandır. Ateşi canlandırmak için kullanılan üfleme çubukları (üfleç) erken dönemlerde kullanım görmüştür. Geç dönemde önemini yitiren üfleme çubuklarının uç kısımlarının, Mısır örneklerinde kille sıvanarak ateşten korunması sağlanmıştır.¹⁶² Uşak- Güre’de de tunçtan yapılmış üfleç örnekleri bulunmaktadır.¹⁶³

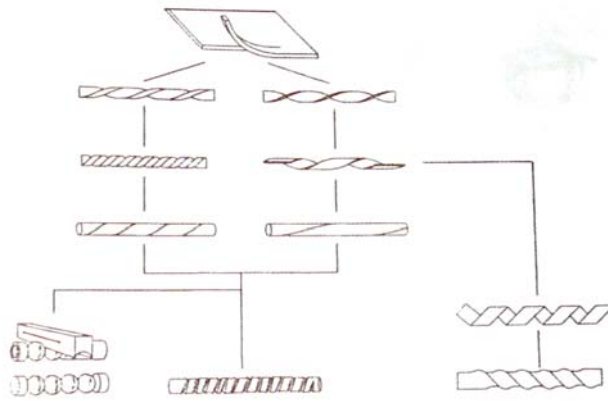
Tel; bazı teknik ve bezemelerde kullanılan temel malzemelerden biridir. Tel yapımında birkaç farklı yöntem kullanılmaktadır. Bilinen en eski yöntem, metal levhadan kesilen ince şeritlerin çekiçlenerek şekillendirilmesidir. Köşeli olan bu

¹⁶¹ Higgins, Classical Lands, s. 11- 12

¹⁶² J. Ogden, **Ancient Jewellery**, British Museum Press, İngiltere, 1992, (Ancient Jewellery), s. 59-60

¹⁶³ İlknur Özgen ve Jean Öztürk, **The Lydian Treasury**, Turkey Ministry of Culture, İstanbul, 1996, s.220- 221

şeritler, tekrar çekiçlenerek yuvarlatılır.¹⁶⁴ Daha uzun bir tel istenilirse, tellerin uçları üst üste bindirilerek ek yerleri çekiçlenerek (soğuk baskı uygulanarak) birleştirilir.¹⁶⁵ Metalden kesilen parçanın, taş ya da tunç silindirler arasında yuvarlak şekil alana kadar yuvarlanması da tel yapımında kullanılan bir yöntemdir.¹⁶⁶ (Resim 3)

Res.3: Tel yapımı, J.Ogden, *Jewellery of Ancient World*, 1992

Tel üretimindeki en pratik yöntem tel haddesi kullanımıdır. Tel haddesi, tel üretimine hız kazandıran bir tel üretim aletidir. Dörtgen şeklinde bir metal üzerinde çeşitli kalınlıklarda delikler bulunmaktadır. Giriş kısmı geniş, çıkış kısmı dar olan, huni şeklindeki bu deliklerin geniş kısmından sokulan metal, dar olan kısımdan incelmış olarak çıkarılır. İstenilen inceliğe ulaşılan kadar işlem devam ettirilir.¹⁶⁷ Bunun yanı sıra içi boş tel üretmek içinde iki farklı yöntem bulunmaktadır. İlki, ahşap ya da metal kalıpların üzerinde açılan oluklara metal levha yerleştirilir ve iki ucu birleştirilerek oluşturulmasıdır. Diğeri, şerit bir telin üzerine metal levha sarılıp, içteki malzemenin ayrıştırılmasıyla oluşturulmasıdır. Bakır olduğu düşünülen iç

164 Sokullu, s. 90; A. Türe ve M. Y. Savaşçın, Takı Malzemeleri ve Teknikleri IV, Telin Tarih İçindeki Gelişimi, *Antika*, Sayı 26, İstanbul, 1987, (Telin Gelişimi) s. 20– 25.

165 Köroğlu, s. 9

166 Ogden, *Ancient Jewellery*, s. 56

167 Tel haddesinin ilk çıkışı ile ilgili farklı öneriler bulunmaktadır. Erginsoy’a göre; M.Ö.3.binde varlığından söz edilmektedir. M.Ö.2.bine ait Mısır örnekleri, mezarlarda ele geçmiştir. (Erginsoy, *Maden*, s.1143) M.Ö.4.yy.dan itibaren bu tekniğin kullanıldığı ileri sürülmektedir. (Sokullu, s. 90) Türe- Savaşçın’a göre ise, M.S.6.yy.da geliştirilmiştir. (A. Türe ve M. Y. Savaşçın, *Telin Gelişimi*, s.20- 25)

malzeme olasılıkla aside batırılarak yok edilir. Elde edilen teller tek başına ya da birkaçı birleştirilerek süslemede ve yapımında kullanılır. Ayrıca bu teller, zincir yapımında da kullanılır.¹⁶⁸ Mısır'da, M.Ö.3500 e tarihlenen bir mezarda ince altın teller bulunmuştur. M.Ö.3.bin örneklerinden Anadolu'da ve Mezopotamya'da telin kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu'nun en eski tel örnekleri, Çayönü'nde bulunan bakırdan yapılmış tel örnekleridir.¹⁶⁹

Tel, süslemenin yanı sıra, zincir yapımında da kullanılmaktadır. Zincirlerin yapımında da, tel yapımında olduğu gibi farklı yöntemler uygulanmaktadır. Zincirlerin, Erken Tunç Çağlarının başından itibaren kullanıldığı bilinir. Küçük halkaların birleştirilmesiyle oluşturulan zincirleri oluşturan bu halkalara "bakla" denir. Süslü zincirlerin yapımında U şeklinde baklalar (bu zincire "Arnavut zinciri" denir), daha sade zincirlerin yapımında S şeklinde baklalar kullanılır.¹⁷⁰ Tekli, ikili, dörtlü, altılı olarak yapılan iç içe halkacıklarla (loop in loop) uzun zincirler yapılmıştır.¹⁷¹ Erken Tunç Çağlardan, Roma Dönemine dek takının özenli işçiliği ve gösterişi zincirde de uygulanmıştır. Mısır, Mezopotamya ve Anadolu bu zengin örneklere ev sahipliği yapmaktadır.¹⁷² (Resim 4)

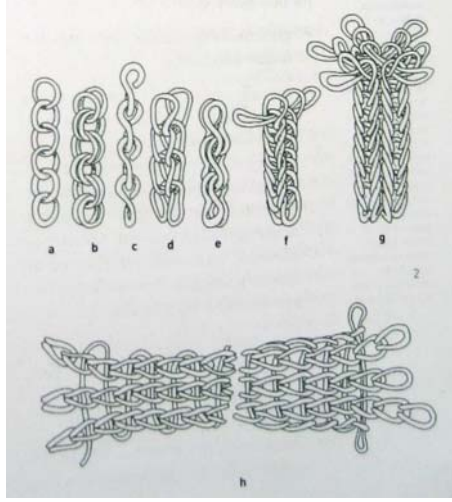
168 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.33- 34

169 Türe ve Savaşçın, Telin Gelişimi, s.20- 25

170 Y. Akyay Meriçboyu, Kuyumculukta Türkçe Terim Önerileri, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 17**, İstanbul, 2001, (Kuyumculuk Terimleri), s. 443

171 Ogden, Ancient Jewellery, s. 48

172 A. Türe ve M. Y. Savaşçın, **Kuyumculuğun Doğuşu**, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, (Kuyumculuğun Doğuşu), s.52

Res. 4: Zincir örme teknikleri, Y. Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.33, fig. 2 a-h

Lehim; bezemelerde kullanılan ek parçaları metal levha üzerine birleştirmek için kullanılan, ergime noktası düşük alaşımdır. Görselliği ön plana çıkan ürünlerde lehimin renginin, metalin rengiyle aynı olması önemlidir. Bu nedenle, eserin yapıldığı metalle lehim aynı metalden yapılır. Altını, altın alaşımla, gümüşü, gümüş alaşımla lehimlemek gerekir.¹⁷³ Bazı altın toprakları diğerlerine oranla daha çabuk erir. Bu ergime noktası düşük altın topraklarına, gümüş ya da bakır katılarak altın lehim elde edilir. Gümüş lehimleri ise, önce gümüş-bakır alaşımı olarak sonra gümüş- çinko alaşımı olarak görülmektedir.¹⁷⁴ Küçük süslemeler, lehimle eklenerek takının daha gösterişli ve alımlı olmasını sağlamaktadır. Bilinen ilk lehim örnekleri, Önasya'da bulunan ve M.Ö.3.bine tarihlenen altın lehimlerdir.^{175 176} Anadolu'da ise Troia I'e tarihlenen çok başarılı örnekler bulunmaktadır.¹⁷⁷ Efes Artemision'da lehimle yapılmış bu tip küçük süslemelerle bezeli takı örnekleri bulunmaktadır.¹⁷⁸

Takı yapımında kullanılan pek çok yapım ve süsleme tekniği bulunmaktadır. Dövme, döküm, kaplama (varak), repousse (kabartma, kakma) ve kalıba çakma

173 Türe- Savaşçın, Kuyumculuğun Doğuşu, s. 57

174 Sokullu, s. 89

175 R.J. Forbes, **Studies in Ancient Technology VIII**, Leiden, 1964, (Studies), s.138

176 Erginsoy, Maden, s.1143

177 Jak Yakar, The Later Prehistory of Anatolia, The Late Chalcolithic and Early Bronze Age, **British Institute of Archaeology International Series 268**, 1 ve 2, Oxford, 1985, s. 391

178 Higgins, Classical Lands, s. 22- 24

(kurşuna dövme) kullanılan takı yapım teknikleridir. Repousse (kabartma, kakma), tek başına hem yapım hem süsleme tekniği olarak değerlendirilebilir. Telkari (filigre), granülasyon (granüle, güverse), kazıma ve çalma, kalıp baskı (mühür baskı), savat (niello), ajur (delik işi, opus interrabile), kakma, mine ve yaldızlama (tombak) kullanılan takı süsleme yöntemleridir.

Dövme; bilinen en eski metal şekillendirme yöntemidir. Metalin çekiçlenerek şekillendirmesi tekniğidir. Daha çok levha ve tel yapımında kullanılmıştır. Bu tekniğin ilk olarak Neolitik dönemde kullanıldığı bilinmektedir.¹⁷⁹ M.Ö.8.bine tarihlenen Çayönü, Çatalhöyük ve Süberde örnekleri dövme tekniğinin ilk kez Anadolu’da uygulandığını göstermektedir.¹⁸⁰ Metali, ısıtıp şekillendirme yöntemi olan tavlamanın keşfiyle dövme tekniği kolaylaşmış ve yaygınlaşmıştır. Daha büyük ve sert metallerinde işlenebilmesi mümkün hale gelmiştir.¹⁸¹ Dövme tekniği, birçok metalin levhalar haline getirilmesini ve kolay şekillendirilebilmesini sağlamıştır. Bu teknikte, her parça tek tek işlendiği için zaman alan bir tekniktir.¹⁸² Bu nedenle, daha seri üretimin yapılabildiği teknikler geliştirildiğinde, dövme tekniği, genelde süslemede yardımcı ve metal levha yapımında kullanılan bir teknik olmuştur.¹⁸³ Metalürji için devrim çağı olan, Erken Tunç Çağında Alacahöyük’te bu teknikle yapılmış zengin ve başarılı örnekler görülmektedir.¹⁸⁴

Döküm; ergimiş saf metal ya da alaşımın kalıplara dökülmesi yöntemidir. M.Ö.5.binde geliştirilen bu yöntemde ilk kalıplar taştır. Ancak taş kalıpların şekillendirilmesi zor ve zahmetli bir iştir. Bu nedenle, ıslakken kolay şekillendirilebilen ve fırınladığında ısıya dayanıklı bir malzeme haline gelen kil

179 Ufuk Esin, **Kuantatif Spektral Analiz Yardımıyla Anadolu’da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına Kadar Bakır ve Tunç Madenciliği I**, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969, (Bakır ve Tunç), s. 20–22

180 Esin, a.g.e., s.20– 22

181 Erginsoy Ü., **İslam Sanatının Gelişmesi, Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar**, İstanbul, 1978, (İslam Sanatı), s. 1

182 Erginsoy, İslam Sanatı, s. 25

183 Albert Neaburger, **Die Technik des Altertums**, Leipzig, 1983

184 Özgüç, Maşat Höyük, s.35

kalıplar daha çok tercih edilmiştir.¹⁸⁵ M.Ö.5.binin sonunda Susa örneklerinde kil kalıpların kullanıldığı görülmektedir.¹⁸⁶ Dövme tekniğinden sonra keşfedilen döküm tekniğinin Anadolu'daki ilk örnekleri, Susa örnekleriyle çağdaş olan Mersin Yumuktepe örnekleridir. Döküm tekniğinde iyi sonuç alınması için, metalin yavaş soğuması gerekir. Ancak açık kalıplarda metal hızla soğuduğu için üretimde hatalar oluşur. İlk örneklerde üstü açık kalıp kullanımından dolayı metalde deformasyonlar görülürken, daha sonra kapalı kalıplar kullanılmıştır.¹⁸⁷ Bu kalıplardan metal, kırılarak çıkarıldığı için kalıp tek kullanımlıdır. Tunç Çağlarında çok parçalı kalıpların kullanımıyla, kalıplar birçok kez kullanılabilir olmuştur. İlk kez Erken Tunç Çağında kullanılan çok parçalı kalıplar, Anadolu'da yaygın bir kullanım alanına sahiptir.¹⁸⁸ Çok parçalı kalıplar, hem hatayı en aza indirgeyen, hem çoklu kullanımı mümkün olan, hem de detaylı, ince işçilik gösteren üretim sağlayan bir yöntemdir.

Döküm tekniği ile yapılan ilk üretimlerde “içi dolu” üretimler yapıldığı için, eser ağır ve masraflı olmaktadır. Bu nedenle küçük boyutlu üretimler yapılmaktadır.¹⁸⁹ Masraflı bir yöntem olduğu için altın ve gümüşten yapılmış örnekler çok azdır. Nadir olarak küpe, fibula ve bilezik gibi altın örnekler bilinmektedir.¹⁹⁰ M.Ö.3.binin ilk yarısında iç kalıp üzerine döküm yapılarak “içi boş” üretime geçilmiştir. Kil ya da reçineden yapılan iç kalıp bazen çıkarılırken bazı örneklerde içinde bırakılmıştır.¹⁹¹ M.Ö.3.binin ikinci yarısında ise kayıp mum tekniği geliştirilmiştir. Balmumundan oluşturulan model kille sıvanır ve fırınlanır. Fırınlanan kil kalıp pişerken balmumu erir ve boşalan kısma maden akıtılır. Kalıp kırılarak istenilen şekli almış olan metal çıkarılır.¹⁹² Bu yöntem büyük boyutlu eser yapımını mümkün hale getirmiştir. M.Ö.3.binin ikinci yarısında döküm tekniği gelişmiş ve

185 Erginsoy, İslam Sanatı, s. 25

186 Erginsoy, Maden, s.1142- 1143

187 Erginsoy, İslam Sanatı, s. 25

188 Forbes, Extracting, s. 583

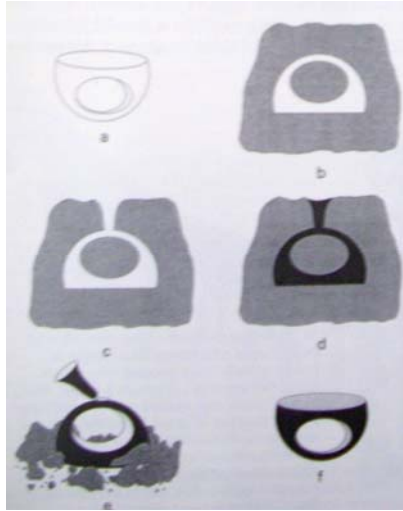
189 Erginsoy, Maden, s.1142- 1143

190 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 35

191 Göksel Sazcı, **Troia Hazineleri**, Aygaz Yayınları, İstanbul, 2007, s. 365

192 Erginsoy, İslam Sanatı, s. 26

yaygın olarak uygulanmıştır. Ancak takı yapımında diğer uygulama alanları kadar yoğun kullanılmamıştır. Çünkü, döküm tekniğinde malzeme ağır ve masraflı olmaktadır. Yine de Anadolu’da ve Mezopotamya’da bu teknikle yapılmış takı örnekleri bulunmaktadır. Anadolu’da Troia ve Alacahöyük örneklerinde altın ve gümüş, döküm tekniği ile yapılmış takı örnekleri bilinmektedir.¹⁹³ Seri üretimi sağlayan bu yöntem Anadolu’da doğmuş ve Mezopotamya’da yayılmıştır. (Resim 5)

Res. 5: Döküm tekniği ile yüzük yapımı, J. Ogden, **Ancient Jewellery** s.50, fig. 35 a-f

Kaplama (varak); tunç ya da ahşap bir kalıbın pürüzsüzleştirilip, reçineli cilalarla cilalanıp üzerine ince bir metal levhanın döverek kaplanması yöntemidir.¹⁹⁴ Mısır’da, M.Ö.2500’e tarihlenen 0.001 mm. kalınlığında, zar gibi ince altın varak örnekleri bilinmektedir. Bu teknikle gümüş, 0.001- 0.0025 mm. kadar inceltilebilmektedir.¹⁹⁵ Pers örneklerinden bilinen insan ve hayvan başlı bilezikler bu yöntemle üretilmiştir. Bilezik ve sarmal küpeler kalıp içinden çıkarılmadan kullanılır. Bu şekilde hem şekli korunur hem de dayanıklılığı arttırılır.¹⁹⁶ M.Ö.5.yy a tarihlenen Uşak-Güre örnekleri bulunan en erken kalıplardır.¹⁹⁷

¹⁹³ Erginsoy, Maden, s.1142- 1143

¹⁹⁴ Türe ve Savaşçın, Varak, s.11- 17

¹⁹⁵ Herbert Hoffmann ve Patricia F. Davidson, **Greek Gold; Jewellery From The Age of Alexander**. Boston, 1966, s.42

¹⁹⁶ Higgins, Classical Lands, s.14

¹⁹⁷ Özgen ve Öztürk, s.151- 213

Repousse (kabartma, kakma) ; hem takı yapımında hem de süslemesinde kullanılan bir tekniktir. Önceden ısıtılan levha, balmumu, kil, zift gibi bir zemine yatırılır ve kaleme çekiçle vurularak istenilen şekil oluşturulur. Levhanın yatırıldığı zemin, uygulanan darbenin şiddetini kırarak metalin zarar görmesini engeller. Levhanın arkasından yapılan işleme kabartma, ayrıntıları vermek için üstten yapılan çalışmaya işleme denir. Yapılacak süslemeye göre küt, ince ya da kalın kalemler kullanılır.¹⁹⁸ Metal levha, darbe ile şekillendirildiği için bazı kaynaklarda kakma olarak adlandırılan bu teknikte, kabartmalar içten (yüzünden) ve dıştan (tersinden) çalışılarak elde edilir.¹⁹⁹ Repousse, döküm tekniği gibi maliyetli değildir. Ancak zahmetli bir tekniktir. Günümüzde sadece özel eserlerde kullanılan bu teknik, metal levhaların şekillendirilmesinde en çok tercih edilen yöntemdir.²⁰⁰ (Resim 6)

Res. 6: Repousse tekniği, Türe ve M.Y. Savaşçın, **Repousse**, s.13- 19

Kalıba çakma (kurşuna dövme)²⁰¹; hazırlanan kalıp üzerindeki altın ya da gümüş levha direkt çekiçlenmeden üzerine sarılan kurşun levha çekiçlenerek şekillendirilir. Bu yöntemde altın levhanın çekiç darbelerinden korunması sağlanır. Levhanın kırılmasını engellemek ve dayanıklılığını arttırmak için balmumu, reçine,

¹⁹⁸ Higgins, Classical Lands, s.12- 13

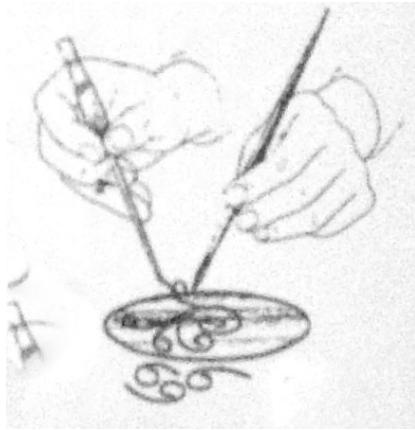
¹⁹⁹ Erginsoy, Maden, s.1140

²⁰⁰ Bingöl, s. 26

²⁰¹ A. Türe ve M.Y. Savaşçın, Anadolu Takıları, Takı Malzemeleri ve Teknikleri V, Reposse, Kurşuna Dövme ve Stampa, **Antika Dergisi**, Sayı 33, İstanbul, 1988, (Repousse), s.13- 19

mermer tozu, kireçtaşı gibi dolgu malzemeleri kullanılır. Antik metinlerde, dolgu malzemesi olarak balmumunun tercih edildiğinden bahsedilmektedir.²⁰²

Telkari (filigre); süsleme tekniklerinden en çok kullanılanıdır. İnce lehim işçiliği gerektiren, altın ve gümüş tellerin eğilerek ve bükülerek desenler yapıp, birleştirilmesi yöntemidir.²⁰³ İnce tel yapımı, süslemenin kolaylaşmasını ve çeşitlenmesini sağlamıştır. Genelde kolay şekillendirilebilen, yassı teller kullanılırken, yuvarlak ya da Burma tellerinde bazı örneklerde uygulandığı bilinmektedir.²⁰⁴ Teknik ilk olarak, M.Ö.3.binde Mezopotamya ve Mısır'da, ardından Anadolu'da uygulanmıştır.²⁰⁵ Helenistik Dönem takı örneklerinde, yaygın olarak görülür.²⁰⁶ Roma Dönemine dek tüm Akdeniz ve çevresinde yaygın olarak kullanılan bu teknik çoğunlukla granülasayonla birlikte uygulanmıştır.²⁰⁷ (Resim 7)

Res. 7: Telkari tekniği, G.Köroğlu, s. 62, fig. 7

Granülasyon (granüle, güverse, taneleme); altın ve gümüş telkari yapıtlarının üstüne ufak toplar, yassı pullar gibi parçaların lehimlenmesi işlemidir. Motiflerin

202 Ogden, *Ancient Jewellery*, s. 39- 40

203 Erginsoy, *Maden*, s.1140

204 Erginsoy, *İslam Sanatı*, s.37

205 Köroğlu, s.14

206 Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s. 35

207 Türe ve Savaşçın, *Kuyumculuğun Doğuşu*, s. 38

içine dolgu süsleme yapımında küçük küreler kullanılır.²⁰⁸ Kömür tozu tabakasına açılan çukurlara serpilten altın parçacıkları, ısıtılır ve soğurken kendiliğinden küre şeklini alır.²⁰⁹ Kömürdeki karbon kısmen altına işlediği için ayar düşüklüğüne neden olmaktadır. Küçük küreleri oluşturmak için uygulanan diğer bir yöntem ise, eritilmiş metalin soğuk ve parlak bir mermer zemine dökülmesidir. Küre şeklini alan metal hızla soğuyarak şeklini korur.²¹⁰ Granülasyonda kullanılan bu tanecikler, önce Mezopotamya’da Sümerler tarafından²¹¹ küçük boyutlarda, Mykenlerle birlikte çok daha küçük boyutlarda üretiliyor. M.Ö.1.binde Etrüsk, Yunan, Fenikelilerle birlikte granülasyon tekniği en üst seviyeye ulaşmıştır.²¹² (Harita 4) Ur kral mezarlarında bulunan örnekler, Mezopotamya’da başarıyla uygulandığını göstermektedir.²¹³ Troia IIg tabakasında (M.Ö.2350- 2100) bulunan takılar, Anadolu’nun bilinen ilk örnekleridir. Zor ve zaman alan bir teknik olan granülasyon, Roma Döneminde yavaş yavaş önemini yitirmiştir. Günümüzde de sadece koleksiyonlar için uygulanmaktadır.²¹⁴

²⁰⁸ K.R. Maxwell- Hyslop, **Western Asiatic Jewellery, 3000–612 B. C.**, Londra, (Western), 1971, s.36

²⁰⁹ Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 36

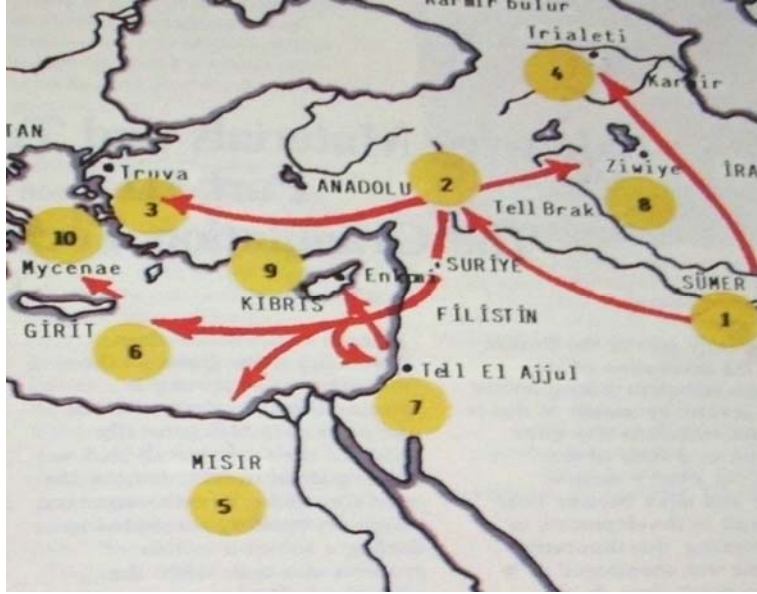
²¹⁰ A. Türe ve M. Y. Savaşçın, Anadolu Takıları, Takı Malzemeleri ve Teknikleri III, Granülasyon, **Antika Dergisi**, Sayı 24, İstanbul, 1987, (Granülasyon), s.30- 38

²¹¹ Leonard C. Woolley, **Ur Excavations, Volume II, The Royal Cemetery, A Report on the Predynastic and Sargonid Graves Excavated between 1926 and 1931**, New York, 1934, s. 79, 97, 99, 297

²¹² Diane Lee Carrol, A Classification For Granulation in Ancient Metalwork, **AJA**, Vol.78, No.1 1974, s.33- 39

²¹³ Jochem Wolters, **A Short History of The Art of Granulation**, Parts I-II, Cenevre, 1981

²¹⁴ Higgins, Greek, s.22- 24

Harita 4: M.Ö.3.- 2.binde granülasyon tekniğinin yayılımı, A.Türe ve M.Y. Savaşçın, **Granülasyon**, s.30- 38

Kazıma ve çalma; metalin ön yüzüne sivri uçlu bir kalemle desenin çizilmesi yöntemidir. Oluşan yivlerin içinden çıkan maden çekiçe vurularak dökülür.²¹⁵ Çalma tekniğinin farkı ise, küt uçlu bir kalemle yapılması ve tortu oluşmamasıdır. Küt kalem madeni kazımaz, kenara iter bu nedenle tortu oluşmaz. Kazıma ve çalma, Kalkolitik Çağ'da uygulanmaya başlanmıştır.²¹⁶ Erken Tunç Çağlarında takılarda uygulanan bu yöntem, M.Ö.1.binde çelik aletlerin keşfiyle yayılmaya başlanmıştır.²¹⁷

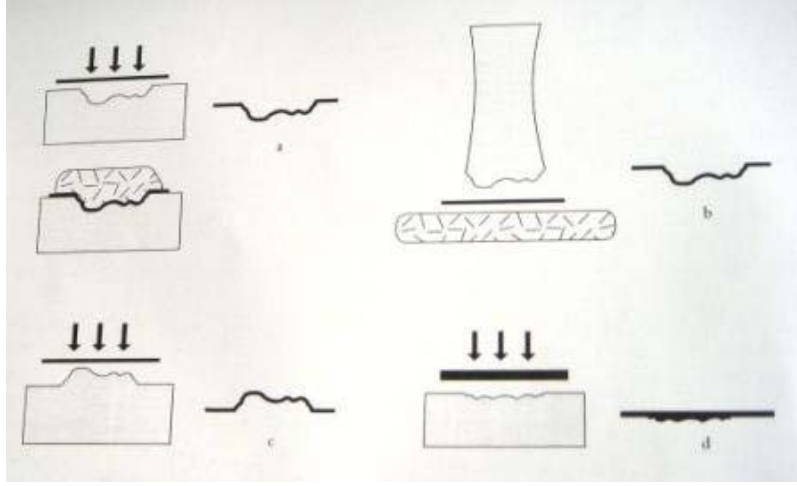
Kalıp baskı (mühür baskı, stampa); aynı motifi tekrar edebilmeyi sağlayan tekniktir. Kalıp metal çubuk şeklindedir. Çiçek, rozet gibi tekrarlanan motifler, kalemlerin uç kısmına kabartma olarak işlenir ve levhanın arka yüzünden yerleştirilen kalıba çekiçe vurularak uygulanır. Kalıptaki motif kabartma olarak

²¹⁵ Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 37

²¹⁶ Van Loon, M., Korucutepe, **Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia, 1968–1970**, Vol. 2. Amsterdam/ New York/ Oxford, 1978, s. 63

²¹⁷ Erginsoy, Maden, s.1140- 1144

levhaya çıkar.²¹⁸ (Resim 8) Bilinen en eski örnekleri Uşak-Güre tümülüslerinde ele geçen Pers kalıplarıdır.²¹⁹

Res. 8: Kalıp baskı tekniği, J.Ogden, **Jewellery of Ancient World**

Savat (niello); kükürt, kurşun, bakır karışımı siyah renkte bir eriyik olan savatın, levha üzerinde oluşturulan yuvalara doldurulması yöntemidir. Diğer bir yöntem ise, potada eritilen savat macununu, dövülerek toz haline getirilir. Desenlerin içine toz eklendikten sonra fırınlanır. Eriyen savat tozu desenin şeklini alır.²²⁰ Daha sonra keçe ya da Tripoli (Trablus) toprağı olarak bilinen silisyumlu kil ve zeytinyağı karışımı ile parlatılır.²²¹ Bu teknik, genelde altın ve gümüş zeminde uygulanır. Oluşan zıt renk desenin belirginleşmesini sağlar. Bu teknik ilk kez M.Ö.2.binde Myken mezarlarında ve Kıbrıs örneklerinde görülmüştür.²²² Roma Dönemine dek silahların bezemesinde kullanılan savat, bu dönemle birlikte takıların yapımında da kullanılmıştır.²²³

218 Türe ve Savaşçın, Repousse, s.13- 19

219 Özgen ve Öztürk, s.151- 213

220 Erginsoy, Maden, s.1140- 1144

221 Köroğlu, s.11

222 Erginsoy, Maden, s.1140- 1144

223 Köroğlu, s.11, Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 36 (Meriçboyu ilk kez Hellenistik dönemde kullanıldığını söylemektedir.)

Ajur (delik işi, opus interrasile); delikli bezeme yapma tekniğidir. Motif yüzeye çizilerek kesilir ya da delikler açılır. Bazen kesilen zemin bazen de çizilen motif çıkarılır. M.Ö.3.binde kullanılmaya başlanan teknik, Roma Döneminde çok yaygın olarak görülmektedir.²²⁴ Bu teknik, genelde kolye yapımında kullanılmıştır.²²⁵

Kakma; levhanın üzerine açılan yiv, delik vs. alanın başka bir madenle ya da değerli bir taşla doldurulması tekniğidir. Esas olan zeminle kontrast oluşturmaktır.²²⁶ Bazı kaynaklarda savatta bu yöntemin içinde değerlendirilmektedir. M.Ö.3.binde Anadolu'da Arslantepe'de, Mezopotamya Ur Kral Mezarlarında ve Mısır'da örnekleri bilinmektedir. Mısır örneklerinde lapus lazuli ve akik kullanılan örnekleri bilinmektedir.²²⁷

Mine; metal üzerinde açılan yuvalara cam tozu koyulup, ısıtılarak oluşturulan süsleme tekniğidir. Isıtılan cam metalle birleşerek süslemeyi oluşturur. Turkuaz, mavi, yeşil, kırmızı, beyaz, siyah gibi renkleri görülen bu teknik ilk olarak M.Ö.19.yy.da Mısır'da uygulanmıştır. Anadolu'ya M.Ö.15.yy.da Mısır'dan geldiği düşünülmektedir.²²⁸ M.Ö.2.binde bölmeli mine (cloisonne) ve gömme mine (champleve) olarak iki yöntem görülmektedir.²²⁹

Yaldızlama (tombak); altın tozu ve cıva karışımının (malgama) malzemenin üzerine sürülmesi yöntemidir. Fırınlandığında yüksek ısıda cıva buharlaşırken, altın malzemenin üzerine yapışır.²³⁰ İlk kez Roma Döneminde kullanılmıştır.²³¹

Takı yapıldıktan sonra bir takım bitirme işlemine tabi tutulduğu düşünülmektedir. Özellikle döküm tekniğinde çoklu kalıp üretimlerde kalıpların

224 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 37

225 Maxwell - Hyslop, Western, s.38

226 Türe ve Savaşçın, Kuyumculuğun Doğuşu, s. 43

227 Erginsoy, Maden, s.1140- 1144

228 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 36

229 Erginsoy, Maden, s.1140- 1144

230 Higgins, Greek, s.19- 30

231 Türe ve Savaşçın, Varak, s.11- 17

birleştirildiği yerlerde izler oluşmaktadır. Bu izlerin silinmesi için bir bitirme işleminin uygulanması gerekmektedir.²³² Bu işlemlerin ne olduğu, nasıl yapıldığı ve hangi malzemelerin kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir.

Günümüzde de bilindiği üzere, takıların yapımı bittikten sonra bazı düzeltme işlemlerine gerek duyulur. Ancak antik dönemde yapılan bu işlemleri tespit etmek çok zordur. Uzun zaman toprak altında kalan, yumuşak metal üzerindeki detayları analiz etmek imkansız hale gelmektedir.²³³ Olasılıkla metallerin zımparalama işlemi ince kumla yapılmaktaydı.²³⁴ Takıların bitirme işleminde, ponza taşı, manyetit ve seramik gibi aşındırıcı maddelerin de kullanıldığı düşünülmektedir.²³⁵

232 Erginsoy, İslam Sanatı, s. 24

233 Türe ve Savaşçın, Kuyumculuğun Doğuşu, s. 57

234 Higgins, Greek, s. 32- 33; Ogden, Ancient Jewellery, s. 56

235 Türe ve Savaşçın, Kuyumculuğun Doğuşu, s. 57– 58

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA BULUNAN TAKILAR

2.1. ANADOLU TAKILARI

2.1.1. Diademler / Çelenkler

Diadem, baş takılarının ilk örnekleridir. Başa takılan diademler, kimi zaman alın bölgesine yerleştirildiği için alınlıkta denilmektedir. Bir çok hizmete amaç etmiş bu baş takıları, sunu eşyası, prestij ve otorite simgesi ve mezar hediyesi olarak kullanılmıştır.

Plinius, diademlerin erken dönemde tanrı simgesi olduğundan bahsetmektedir.²³⁶ Diademlerle, tanrı heykelleri, kutsal sunu hayvanları hatta binalar taçlandırılmaktaydı. Bu amaçlar için kullanılan diademler, genelde değerli madenlerden yapıldığı için bulunamamaktadır. Ancak, bazı heykellerde, diademlerin takıldığı deliklerin olması, bu bilgiyi doğrulamaktadır. M.Ö.4.binin sonu ve M.Ö.3.binin başında Önasya'da geliştiği düşünülen diademlerin ilk örnekleri olasılıkla doğal materyallerden yapılmıştır. Bilinen ilk diadem örneği M.Ö.4.bine tarihlenen ve İran'da bulunan diadem örneğidir.²³⁷ Anadolu'da bilinen en erken örnek Geç Kalkolitik Çağa tarihlenen, Korucutepe'de bulunan diadem örneğidir.²³⁸ M.Ö.3.binin ikinci yarısında, Alacahöyük²³⁹, Tokat Erbaa, Çorum Eskiyaar gibi yerleşimler Anadolu'da diadem ve taç kullanımını göstermektedir (Resim 9). Altından yapılmış diadem ve taçlar, yönetici tabakanın statü sembolü olarak önemli bir yer tutmaktadır. Erken dönem diadem örnekleri, yerel atölyelerin varlığını düşündürmektedir.²⁴⁰

236 Plinius, 16,9; 21,11

237 Erich F. Schmidt, *Excavations at Tepe Hisar*, Damghan, Philadelphia, 1937, s. 171

238 Van Loon, s.11

239 Bingöl, s. 10- 13

240 Türe, Takının Öyküsü, s.35- 42

Res. 9: Altın diadem, Alacahöyük, H.Z. Koşay, s. 73, Lev. CXCXVIII, L. 3

M.Ö.3.bine tarihlenen ilk diadem örneklerini, bant diademler, sarkıt diademler olarak iki grupta incelemek mümkündür.

Bant diademler; dövme tekniği ile yapılmıştır. Bilinen ilk diadem örnekleri, bant diademlerdir. Genelde halka şeklide yapılan diademler ya üzerinde bırakılan ip deliklerinden birleştirilir ya da soğuk dövme tekniğiyle iki ucu üst üste getirilerek birleştirilir. (Resim 10) Alacahöyük Kral Mezarlarında (M.Ö. 2300)²⁴¹ her iki şekilde de, dövme tekniğiyle yapılmış, bezemesiz örnekler bulunmaktadır. Troia'da da, dövme tekniğiyle yapılmış, altın bir bant diadem örneği vardır.²⁴² Uçları üçgen şeklide ve uç kısımlarında üçer adet bağlama deliği bulunmaktadır.²⁴³

Res. 10: Bant diadem, Troia, Schliemann, *İllios*, s. 188, Kat. No. 767

Troia J Hazinesinde bulunan diğer bir altın bant diademde de iki adet bağlama deliği bulunmaktadır. Bandın yüzeyinde, repousse tekniği ile yapılmış, iki konsantrik daireden oluşan bir motif vardır. Dairelerin arasında yine repousse tekniği

241 İlhan Akşit, *Ancient Treasure of Turkey*, Haşet Kitapevi A.Ş., İstanbul, 1985, s. 16

242 Heinrich Schliemann, *Kazı Raporları ve Mektuplarından Seçme Parçalarla Troya*, Yay. Haz. U. Esin, Sandoz Kültür Yayınları No, 13, İstanbul, 1991, (Troya), s. 30- 40

243 H. Schliemann, *İllios: Stadt und Land Der Trajane*, Leipzig, 1881, (İllios), s.550

ile yapılmış nokta bezemeler bulunmaktadır.²⁴⁴ Troia’da bulunan diğer bir altın bant diadem, diğer örnekler göre daha süslüdür. Diğer örnekler gibi yuvarlatılmış uçlarında üzer bağlama deliği bulunan diadem, repousse tekniği ile yapılmış nokta bezemelerle dokuz bölüme ayrılmıştır. Oluşturulan bu bölümlere (ikisi hariç), eşit aralıklarla yapılmış ikişer yuvarlak kabartma yapılmıştır.²⁴⁵ Repousse tekniği ile yapılmış nokta bezemeli bant diademler, hem Troia örneklerinden hem de Erken Minos II (M.Ö.2900- 2300) dönemine tarihlenen Mochlos yerleşiminden bilinmektedir. Aynı stil ve teknikte yapılmış çağdaş bu iki örnek etkileşimi göstermesi açısından önemlidir.²⁴⁶

Demircihöyük- Sarıket (Eskişehir) nekropolünde bulunan altın ve gümüş bant diademler de, repousse tekniği ile yapılmış nokta bezemelerle süslenmiştir. Uçlara doğru daralan diademin uç kısımlarında birer adet bağlama deliği bulunmaktadır.²⁴⁷ Küçükhöyük (Afyonkarahisar) nekropolünde de benzer örnekler bulunmaktadır. Diademlerin üzerinde bulunan deliklerin, diademi, ölünün bez ya da deri başlığına eklemek için kullanıldığı düşünülür.²⁴⁸ Benzer örnekler Ur Kral Mezarlarından bilinmektedir.²⁴⁹

Küçükhöyük, Demircihöyük, Semayük (Antalya) gibi yerleşmelerde bulunan bant diadem örnekleri, genelde parçalı olarak bulunmuştur. Erken Tunç Çağı II ye tarihlenen bu diademler, çok ince ve kırılgan bir yapıya sahiptir. Olasılıkla uzun süreli bir kullanım amacıyla üretilmemiştir.²⁵⁰

244 Schliemann, İllios, s.551

245 Sazcı, s. 340

246 George F. Bass, A Hoard of Trojan and Sumerian Jewellery, **AJA**, Vol.74, No.4, 1970, s.335- 341

247 Jürgen Seeher, **Die Nekropole von Demircihöyük-Sarıket, Grabungs Kampagne 1990**, Istanbul Mitteilungen 41, İstanbul, 1991, s. 7- 9

248 M. Raidt, **Diademe des 3. und 2. Jahrtausends im Ostmittelmeerraum und Europa**, Unveröffentl, Magisterarbeit, Tübingen, 1992, s.10

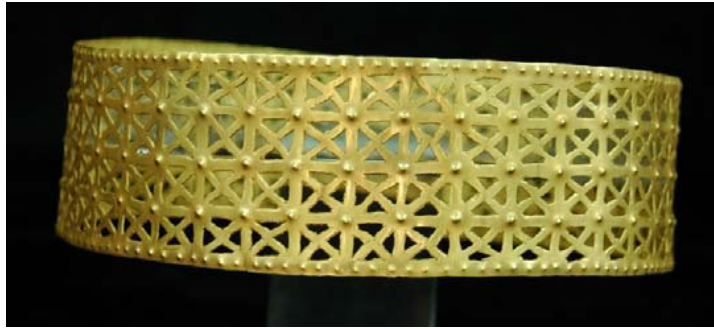
249 Woolley, s. 219

250 Seeher, s.7- 9

Kültepe (Kayseri) de bulunan gümüş bant diademin, alt ve üst kısmında repousse tekniği ile yapılmış daire bezemeler arasında zigzag motifi bulunmaktadır. Yuvarlatılmış iki ucunda birer delik bulunmaktadır. T.Özgüç bu diademin Anadolu kökenli olmadığını düşünmektedir. “Sargonid Tip” olarak tanımladığı bu diademin ya Asur örneklerinden kopyalandığını ya da oradan ithal edildiğini söylemektedir.²⁵¹

Aslantepe’de (Malatya) bulunan gümüş-bakır karışımından yapılmış diademinde yuvarlatılmış uç kısımlarında üçer bağlama deliği bulunmaktadır. Repousse tekniği ile yapılmış, nokta bezemeye sahiptir. Aslantepe diademi, Transkafkasya örnekleriyle benzerlik göstermektedir.²⁵²

Alacahöyük’te bulunan bir diadem örneği hem bezeme tekniği hem de görünüşü ile çağdaşı diğer bant diadem örneklerinden çok farklıdır. Çember şeklinde, uç kısımları soğuk baskı tekniği ile birleştirilmiş bu diadem ajur tekniği ile yapılmış kafes motifi ile bezenmiştir. Kafeslerin birleşim yerlerinde birer kabartma nokta vardır. Kafeslerin ortasında X motifi bulunmaktadır. Alt ve üst kısmı repousse tekniği ile yapılmış noktalarla çerçevelendirilmiştir. Yüksekliği de çağdaşlarına göre oldukça fazladır.²⁵³ (Resim 11)

Res. 11: Bant diadem, Alacahöyük, H.Z. Koşay, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı**, 1936’daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, TTK, Ankara, 1938, s. 103, Lev. LXXXII, 33

²⁵¹ Özgüç, Ticaret, s.22

²⁵² E. N. Černykh, **Ancient Metallurgy in the USSR, The Early Metal Age**, Cambridge, 1992, s. 19- 25

²⁵³ Hamit Z. Koşay ve Mahmut Akok, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1937–1939’daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara, 1951, s.63

Sarkıtlı diadimler; M.Ö.3.binde görülen diğer bir diadem çeşididir. Ancak Anadolu’da bilinen tek örnek Troia hazine buluntuları arasında yer alan diadimlerdir. Diadem, dövme tekniği ile yapılmış ince, dar bir bant ve bu banda asılmış 64 altın zincirden oluşmaktadır.²⁵⁴ Bandın yuvarlatılmış uçlarında bant diadimler de olduğu gibi üçer bağlama deliği bulunmaktadır. Zincirler ortada 50 adet kısa, yanlarda 7şer adet uzun olarak sıralanmıştır. Kısa zincirler, eşit aralıklarla yerleştirilmiş dört tane baklava şeklinde plakayla, uzun zincirler ise, 11 plakacıkla süslenmiştir. Zincirlerin uç kısımları da idol şeklinde küçük plakalarla sonlandırılmıştır.²⁵⁵ Bandın üzerinde açılan kafeslerin içleri, X şeklinde ajur tekniğiyle açılmıştır. Günümüze dek bir benzeri daha bulunamamıştır.²⁵⁶ (Resim 12)

Res. 12: Sarkıtlı diadem, Troia, www.canakkalekulturturizm.gov.tr (06.09.2011)

Anadolu’nun en bilinen takılarından biri Schliemann’ın ortaya çıkardığı altın sarkıt diademdir. Yatay bir zincire bağlanmış, balık pulu şeklinde küçük yaprakçıklardan oluşan 90 zincirden oluşmaktadır. Orta kısımda 74 kısa, kenarlarda 8er tane uzun zincir olmak üzere sıralanmıştır. Dikey zincirlerin her iki halkasından birine balık pulu yaprakçık tutturulmuştur. Kısa zincirlerin ucunda W şeklinde, uzun zincirlerin ucunda idol şeklinde takılar asılmıştır. Diğer diademde bulunan idollerle benzerlik göstermektedir. Benzer idoller, Troia buluntuları içinde yer alan sepet

254 Schliemann, İllios, s.507- 509

255 Schliemann, İllios, s.507- 509

256 Sazcı, s.172

formlu küpelerde de bulunmaktadır. Uzun zincirler dört yerde kısa ve yatay zincirlerle sağlamlaştırılmıştır.²⁵⁷ Erken Tunç Çağı II’de işçiliğin gelişmişliğini göstermesi açısından önemlidir. Zincirler, iç içe halka (loop in loop) tekniğiyle yapılmış bilinen erken süslü zincirlerdir.²⁵⁸ (Resim 13)

Res.13: Sarkıt diadem, Troia, www.canakkalekulturturizm.gov.tr (06.09.2011)

Her iki örneğinde benzerleri bulunmamaktadır. Ancak, zincirlerin yapılış tekniği, zincirlerin uç kısımlarını süsleyen idollerin şekli ve bezemeleri, diğer Troia²⁵⁹ buluntuları, Limni Adası (Limnos) Poliochni²⁶⁰ takıları, Girit Adasındaki Platanos ve Mochlos takıları, Tell Brak ve Ur Kral Mezarlarındaki takılarla benzerlik göstermektedir.²⁶¹ İç içe halka (loop in loop) tekniğiyle yapılan zincir, hem Erken Tunç Çağında altın işçiliğinin düzeyini hem de uygarlıkların etkileşimini göstermesi açısından önemlidir. Batı Anadolu ve çevresinde küpe ve diademlerde, Girit’de, Mezopotamya’da kolyelerde kullanılan, bu zincirler, kullanım açısından bazı farklılıklar görülmesine rağmen üretim tekniği açısından aynıdır.²⁶²

257 Schliemann İllios, s.509- 511

258 Sazcı, s.172

259 Schliemann, İllios, s.558

260 Luigi Bernabò-Brea, Poliochni II, Citta Preistorica Nell’isola di Lemnos, **Monographie Della Scuola Archeologica di Atene e delle Missini Italiane i Oriente**, II, Roma, 1976

261 Sazcı, s.172- 176, 362

262 Mccallum, s.21- 31

M.Ö.2.bine tarihlenen Anadolu ve Myken diademleri M.Ö.3.bin örnekleri gibi, uçlara doğru incelen bant şeklindedir. Genelde repousse tekniği ile yapılmış simetrik, çiçek ve rozet motifleriyle bezelidir. İnce, bant şeklinde oldukları için günlük kullanımdan çok, mezar hediyesi olarak üretildiği düşünülmektedir. Günlük kullanım için yapılan diademlerde, bakır bir tel üzerine sarılarak sağlamlaştırıldığı görülmektedir.²⁶³ M.Ö.1700- 1500'e tarihlenen Aegina diademleri de dönemin modelleri hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Aegina hazinesi içinde düz bant diademler bulunmaktadır. Anadolu örneklerinde olduğu gibi basit bezemelerle süslenmiştir.²⁶⁴

Erken Tunç Çağında kullanılmaya başlanan bant diademler, bazı değişikliklerle tüm antik dönemde kullanılmaya devam etmiştir. Bant diademler, M.Ö.4.yy.a dek düz olarak görülürken, bu tarihten itibaren alınlıklı diademler görülmeye başlanmıştır. Şerit biçimli düz bant diadelere eklenen bu alınlık, başın tam ortasına denk gelecek şekilde üçgen bir çıkıntı oluşturmaktadır. Tapınak alınlığına benzeyen diademlerin ilk örneklerinde çıkıntı küçüktür. Datça'da bulunan bir alınlıklı diadem, ilk alınlıklı diadelere örnek teşkil etmektedir. Kenarlara doğru incelen bir şerit üzerinde palmet ve dallarla bezenmiştir.²⁶⁵ (Resim 14)

Res. 14: Alınlıklı diadem, Datça, Y. Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.184, fig.1

Alınlıklı diademler genelde, kalıba basma ve repousse tekniği ile bitkisel ve mitolojik figürlerle bezenmiştir.²⁶⁶ İçel Nagidos'ta bulunan bir altın diadem, alınlıklı diadelere örnektir. Repousse tekniği ile yapılan bu diadem üzüm salkımları ve

263 Türe, Takının Öyküsü, s.56

264 R. Higgins, A Gold Diadem From Aegina, **Journal of Hellenic Studies**, Vol.107, 1987, (Aegina), s. 182

265 Turhan Özkan, Dardanos Höyüğü, Nekropolü Kurtarma Kazısı, **I. MKKS.**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, (Dardanos), s.117

266 Türe, Takının Öyküsü, s.138

dallarıyla bezenmiştir. Dallar ortada diz çökmüş şekilde betimlenmiş Pan figürüne yönelmiş şekildedir. Diadem, noktalarla çerçevelenmiştir. M.Ö.3.yy.a tarihlenen bu diadem bir mezar hediyesidir.²⁶⁷

Ilgardere (Gelibolu- Çanakkale) ve Lampsakos (Çanakkale)'ta alınlıklı diadem örnekleri bulunmaktadır. Repousse tekniği ile yapılmış diademlerin ortalarında iki figür (Dionysos ve Ariadne) ve kenarlara doğru spiral motiflerle bezenmiştir. Spirallerin her birinin üzerinde lir çalan figürler oturmaktadır. Bezemede kullanılan öğeler ve teknik açısından benzerlik gösteren bu iki örnek Klasik Döneme tarihlenmektedir.

Aynı stilde yapılmış, Çanakkale Dardanos'tan bulunan dört diadem (dördü de yurtdışındaki müzelerdedir) örneği de aynı döneme tarihlenir. Assos'ta (Çanakkale) bulunan terrakotta figürinler, diademlerin üzerindeki figürlere benzemektedir. Aynı şekilde ve stilde örnekler Biga'dan da bilinmektedir. M.Ö.3.binden itibaren altın takıların yapıldığı bölgede yerel atölyelerin varlığından söz etmek mümkündür. Strabon ve Pausanias, Lampsakos ve Abydos'ta altın maden yataklarından bahsetmektedir. Bu nedenlerle, bu diademlerin, Lampsakos ya da Abydos'ta üretilmiş yerel örnekler olduğu düşünülmektedir.²⁶⁸

M.Ö.2- 1. yy. da alınlıklı diademlerin hala kullanıldığı bilinmektedir. Bu dönem örneklerinde şeritler daha ince ve alınlıklar daha basıktır. M.Ö.1.yy.da ekonomik kriz nedeniyle, tasarruf amaçlı alınlıklar basık olarak yapılmaktadır.²⁶⁹ Denizli Gümüşler nekropolünde bulunan örnekler, Geç Helenistik Dönem örnekleridir. Buluntular arasında yer alan iki diademin ortasında Bes başı işlenmiştir.

267 Serra Durugönül, Nagisostan (Bozyazı) Bir Diadem, **Olba III**, Kilikya Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin, 2000, s. 135- 141

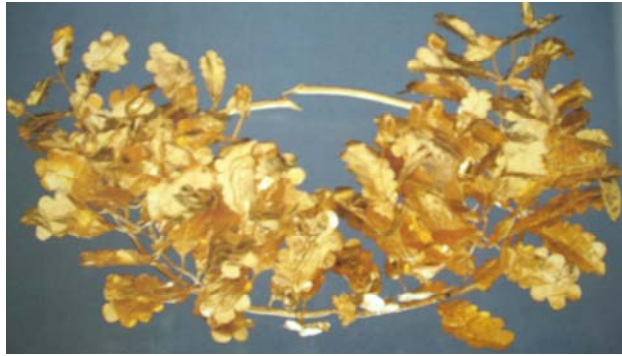
268 Reyhan Körpe, A New Gold Diadem From Ilgardere, **Studia Troica**, Band 14, Tübingen, 2004, s.141- 145

269 Türe, Takının Öyküsü, s.128

Bes, Mısır mitolojisinde, çocuk ve lohusaları korumaktadır. Olasılıkla bu örnekler yerel örnekler olmaktan çok Mısır kökenlidir.²⁷⁰

Diademler Roma Döneminde çok nadir olarak görülmektedir. Alınlıklı diademler, Roma Döneminde görülmemektedir. Düz, çok basit bant diademler görülmektedir.²⁷¹

Zafer kazanmanın ödülü ve simgesi, soyululuk göstergesi, tanrısal bir öge ve sunu (mezara, tanrıya, tapınağa vb.) malzemesi olarak kullanılan çelenkler, diademler gibi baş takılarıdır. Çelenkler, içi dolgu malzemesi ile desteklenmiş bir çember üzerine oturtulan, ince altın levhalardan yapılmış yapraklardan ve çiçeklerden oluşmaktadır. Yaprakların damarları, kabartma çizgilerle işlenerek doğal bir görünüm sağlanmaktadır. Yapraklar genelde, uç kısımlarına açılan bağlama deliklerinden tellerle çembere bağlanır. Bazı örneklerde, yapraklar, çembere açılan küçük deliklere oturtulmuştur. Mersin, defne, zeytin, meşe gibi simgesel anlamı olan, tanrılarla eşleştirilmiş ağaçların yaprakları tercih edilmiştir.²⁷² (Resim 15)

Res. 15: Defne çelengi, Samsun, Amisos Hazinesi

Bazı örneklerde, merkezde bir çiçek, tohum vb. bir motif ya da bir figür bulunmaktadır. Herakles düğümü, rozet ve çiçek en çok kullanılan motiflerdir. Bazı örneklerde, birden fazla motif ya da figür kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin,

270 Nesrin Karabay, 1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı, **IX. MKKS**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.298- 299

271 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 240

272 Türe, Takının Öyküsü, s.126- 127

Bergama’da bulunan bir örnekte Herakles düğümü ve Eros figürü birlikte kullanılmıştır. Amisos (Samsun)’ta bulunan zeytin çelenginde de iki rozetin kullanıldığı görülmektedir. Çok ince yapraklar halinde yapılan çelenkler, olasılıkla günlük kullanımdan çok mezar hediyesi olarak kullanım görmüştür. Mezar hediyesi olarak kullanılan örneklerde de tasarruf yapılmak için yaprakların çok ince yapıldığı düşünülmektedir.²⁷³

İlk örnekler ve günlük kullanım için yapılan çelenkler, olasılıkla gerçek ağaç yapraklarından ve çiçeklerinden yapılmaktaydı. Sonrasında yapılan örnekler ve soyluluk simgesi, sunu hediyesi gibi sebeplerle yapılan örnekler, altın ve gümüş gibi değerli madenlerden yapılmıştır.²⁷⁴

M.Ö.4.binin ikinci yarısına tarihlenen, bilinen ilk çelenk örnekleri Mezopotamya’da, çok ince yapraklarla yapılmıştır.²⁷⁵ İlk kez Mezopotamya’da kullanıldığı ve oradan yayıldığı bilinen çelenklerin, Anadolu ‘da geliştiği de düşünülmektedir. Anadolu’da ölüye ağaç dalı sunmak bir gelenektir. Bu nedenle Anadolu’daki ağaç kültlerinden gelişen bir örnek olduğu düşünülmektedir.²⁷⁶ Batıda ilk kez Etrüskler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Hellen dünyasında ise çelenk, ilk kez M.Ö.7.yy. ikinci yarısında kullanılmaya başlamıştır. Delphoi rahiplerinin başlarına altın ve fildişinden çelenk/diadem taktığı bilinmektedir. Aynı şekilde Lydialılarında altın diadem kullanıldığı bilinmektedir.²⁷⁷

Klasik Dönemde kullanımı artan²⁷⁸ çelenkler, genelde mezarlarda bulunmaktadır. M.Ö.5.yy.a tarihlenen, Lampsakos örneği de mezar buluntuları arasında yer almaktadır. Sık olarak yerleştirilmiş mersin dalı ve yapraklarından

273 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 183

274 Peter Schauer, Ein bronzzeitlicher Schmuckdepotfund aus dem Persisch-Türkischen Grenzgebiet, **Archäologisches Korrespondenzblatt** 10, 1980, s. 128- 130

275 Wooley, s. 24- 26

276 Sokullu, s.133

277 Barbara Deppert- Lippitz, Griechischer Goldschmuck, **Kulturgeschichte der Antiken Welt**, Band 27, Mainz, 1985, s. 91, 134

278 Higgins, Classical Lands, s.19- 21

oluşmaktadır.²⁷⁹ Halikarnassos'ta, M.Ö.4.yy.ın ilk yarısına tarihlenen bir lahitte bulunan bir çelenk, boru şeklinde bir çembere oturtulmuş mersin yaprağı ve çiçeklerinden oluşmaktadır.²⁸⁰ Tekirdağ Naip Tümülüsü mezar odasında bulunan defne yapraklarından oluşan çelenk de benzer bir örnektir.²⁸¹ M.Ö.1.yy.a tarihlenen Amisos çelengi de aynı teknik ve tarzda yapılmış geç bir benzeridir. Uzun süreli bir kullanımı ve beğeniyi göstermesi açısından önemlidir. Harekattepe Tümülüsünde (Tekirdağ) bir mezarda iki çelenk bulunmuştur. Meşe dalı, çiçekleri ve yapraklarından oluşan, bireyin başında bulunan çelenk detaylı olarak işlemiştir. Sarmaşık dalı şeklinde olan ve bireyin elinde tuttuğu diğer çelenk, Dionysos törenlerinde kullanılan örneklerle benzetilmektedir. M.Ö.4.yy. ikinci yarısına tarihlenmektedir. Sarmaşık dalı şeklindeki çelenk nedeniyle, mezarın Dionysos rahibi ya da müridi olan bir kişiye ait olduğu düşünülmektedir.²⁸²

Hellenistik Dönem çelenkleri de, Klasik Dönem örnekleri gibi, zeytin, defne, mersin ve meşe gibi ağaçların yaprak ve çiçeklerinden yapılmıştır. M.Ö.4.yy. sonunda farklı bir uygulama olarak görülen, sık yaprakların ortasına Nike ve Eros figürü, çiçek motifleri yerleştirilen çelenk örnekleri, M.Ö.2.yy.a kadar kullanılmaya devam etmiştir. Bu tip çelenkler, M.Ö.4.yy. sonunda- M.Ö.3. yy. başında Helenistik bir uygulama olarak kullanılmaya başlamıştır.²⁸³

Hellenistik Dönemde görülen çelenkler Klasik Dönemin aksine daha sade bir görüntüye sahiptir. Klasik dönemin doğal görüntüsünden uzaktır. Üç dilimli, basit işçiliğe sahip yapraklardan oluşan basit örneklerde²⁸⁴ en çok kullanılan yaprak motifi, ince uçlu ve dar gövdelidir. Yapraklar, deri iplerle çembere bağlanmaktadır. Bu nedenle, kazılarda genelde, sadece yapraklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, bu

279 Türe, Takının Öyküsü, s.126- 127

280 Aykut M. Özet, The Tomb of A Noble Women from the Hekatomnid Period, **Halicarnassian Studies** 1, 1994, s.90

281 İnci Delemen, **Tekirdağ Naip Tümülüsü**, Ege Yayınları, İstanbul, 2004, s.53

282 Aslı Özdoğan ve Mehmet A. Işın, Harekattepe Tümülüsü, **21.KST**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.335- 348

283 Türe, Takının Öyküsü, s.126- 138

284 Deppert- Lippitz, s.91

dönemde varlığı bilinen, tellerle bağlantıları yapılmış çelenk örnekleri bütün olarak ele geçmektedir.²⁸⁵

M.Ö.3.yy.da sık yapraklı süslü çelenk örnekleri görülmektedir. (Resim 16) M.Ö.2.yy.da ise bu örnekler tamamen yok olmuş ve seyrek yapraklı, sade örnekler kullanılmıştır. Yuvarlak kesitli çemberler, Helenistik Dönem sonunda yerini şerit çembere bırakmıştır. Ankara Balgat'ta bulunan çelengin, çemberi şerit forma sahiptir. Zeytin ve zeytin yapraklarından oluşan çelengin merkezinde, dikdörtgen bir kontur içinde bir taş bulunmaktadır. Dörtgen yuvalı taş kullanımı bu dönemde ortaya çıkan bir kullanımdır. Önemli bir kişiye ait olduğu düşünülen bu mezar buluntuları açısından, Bithynia örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Balgat çelenginin, buraya Bithynia'dan geldiği düşünülmektedir.²⁸⁶ M.Ö.2.yy. sonlarında üçlü yapraklardan oluşan daha basit örnekler görülmektedir. Bithynia bölgesinde üçlü yaprakların arasına sikke empresyonu yerleştirilmektedir. Bu örnekler, tarihleme için önemli bir yer tutmaktadır.²⁸⁷

Res.16: Mersin çelengi, Bodrum, Sın, Lev. 28a

285 Havva İşkan- Nevzat Çevik, Patara 1997, Oygı Mezar Kazıları, **20. KST**, 2. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.165

286 İlhan Temizsoy ve Halil Demirdelen, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı**, Ankara, 1999, s.24

287 Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 184

Hellenistik Dönemde bazı mezarlarda, yapraklar dağınık olarak ele geçmektedir. Olasılıkla bu yapraklar, bir çelengin parçaları olmaktan çok sadece yaprak olarak kullanılmıştır. Özellikle, mali bir krizin yaşandığı bilinen M.Ö. 1.yy.da görülmesi, pahalı olan çelenkler yerine bu yaprakların tercih edildiğini düşündürmektedir.²⁸⁸

Hellenistik Dönemde, altın çelenklerin pişmiş toprak kopyalarının yapıldığı bilinmektedir. Bu örneklerde çiçekler ve yapraklar boya ya da yaldızla süslenmektedir.²⁸⁹

Roma Döneminde, Helenistik dönemde görülen çelenk örnekleri kullanılmaya devam etmiştir. M.S.1.yy ortalarına tarihlenen, Trakya Tümülüslerinde (Vize A, Vize B, Vize E tümülüsleri) altından yapılmış, meşe ve defne çelenkleri bulunmuştur. Bağlantı malzemeleri bulunamadığı için doğal bir malzeme ile bağlandığı düşünülmektedir. M.S.2.yy. ilk yarısına tarihlenen Tekirdağ- Uzunhacı örnekleri de benzer niteliktedir.²⁹⁰

Roma Döneminde meşe çelengi, askeri bir rütbe ya da bir Romalının hayatını kurtaran kahramana verilen bir unvan belirteçidir. Vize A mezarında da bir meşe çelengi bulunmuştur. Bu nedenle, bu mezar ya bir askere ya da bir kahramana aittir.²⁹¹

İlk olarak Helenistik Dönemde kullanılan üç yapraklı çelenkler, Roma Döneminde de görülmektedir. Helenistik Dönemde, uzun ve dipleri dar olan yapraklar, Roma Döneminde, daha kısa ve dipleri geniş yapraklar olarak görülmektedir.²⁹²

288 Akyay Meriçboyu, a.g.e. s. 184

289 Akyay Meriçboyu, a.g.e., s. 184

290 Somay Onurkan, **Doğu Trakya Tümülüsleri Maden Eserleri**, 1988, TTK, Ankara, s. 5- 10

291 Onurkan, s.106- 107

292 Y. Akyay Meriçboyu ve Sümer Atasoy, İzmit Kanlıbağ Tümülüsü, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı**, 15/16, 1969

Kullanılan diğ er bir baş s s , dörtgen küçük levhalardan oluşan diadem örnekleridir. Trakya Abdera  rneğinde olduğu gibi, yan yana dizilmiş dörtgen levhalardan oluşmaktadır. Filigre ve taş kakma ile bezenmiştir. Gösterişli bir erkek diademi olan bu örnekte, Pers etkisiyle görülen taş kakma tekniği kullanılmıştır. Zincirlerle birbirine bağlanmış levhalardan oluşan bu örneklere çok sık rastlanmamaktadır. Samsun'da da benzer bir örneğe rastlanmıştır. Samsun diademinin, Abdera örneğinden tek farkı taşların zincir p sk llerde kullanılmış olmasıdır.²⁹³ M. .3.yy.a tarihlenen örnekler benzerlik göstermektedir. Bu diadem  rneklerinin M. . 3.yy.da kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir. Anadolu'da çok yoğun olarak görülmese de örnekler varlığını kanıtlamaktadır.²⁹⁴

Antik dönemde, diadem ve çelenklerin dışında, üzerine rozet eklenen kumaştan bantlarda kullanılmıştır. M. .500'e tarihlenen Aktepe (Kütahya) nekropolünde örnekleri bulunmaktadır.²⁹⁵

293 Türe, Takının  yk s , s.137- 138

294 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 185

295  zgen ve  zt rk, s.7- 8

2.1.2. Küpeler

Küpe, hem kadınların hem de erkeklerin kullandığı kulak takıdır. Genelde çift olarak kullanılan küpeler, Paleolitik Dönemden itibaren her dönem ve her uygarlıkta, dönemin ve kültürün beğenisine göre şekillendirilmiştir.

Erken Tunç Çağına dek çok sık kullanılmayan küpeler, madenin kullanımıyla bu dönemden itibaren önemli bir yer tutmaktadır.²⁹⁶

Halka biçimli küpeler, kullanılan ilk küpe örnekleridir. Bu ilk örnekler dövme tekniğı ile yapılmış, basit örneklerdir. Yuvarlak kesitli bir telin dövülmesiyle oluşturulmuştur. Kulağı takılan kısmı da aynı şekilde dövülerek inceltilmiştir. Bazı  rnekler ise bir taş ya da bir boncuk eklenerek farklılık kazandırılmıştır. Troia, İkit pe, Baklatepe gibi Erken Tunç Çağı yerleşimlerinde örneklerine rastlanmaktadır.²⁹⁷

M. .3.bine tarihlenen birçok örnek dövme tekniğı ile yapılmış halka küpelerin kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir. K  kh y k'te bulunan gümüş  rnekler, Demircih y k Sarıket altın örnekleri, ince bir telin dövülerek halka şeklinde kıvrılmasıyla oluşturulmuştur. Tarsus-G zl k le  rneğinde ise, kulak deliğıne giren kısmı sivriltilirken diğ r ucu yassılaştırılarak üzerine bezeme yapılmıştır. Bu tip küpelerin benzer  rnekler, Ur Kral mezarlarında görülmektedir.²⁹⁸

Tunç  ağlarında Yunan anakarasında küpe rağbet gören bir takı değıldir. Anadolu'da ise aksi yönde en çok tercih edilen takılar arasında yer almaktadır.²⁹⁹

296  etin Anlağan, Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Altın Küpeler, **Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı**, Palmet IV, 2002, İstanbul, s. 69

297 Levent Keskin, M. .3.binyıl Sonuna Kadar İzmir Bölgesi Maden İş iliğı, **I. ve II. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu**, Anadolu Ek Dizi No.1, (Yay. Haz. Z. izmeli- ğ n, T. Sipahi, L. Keskin), 2004, Ankara, s. 148- 149

298 Wooley, Pl. 219

299 Türe, Sembollerin Dili, s.14

Urartu’da sınırlı sayıda altın ve gümüş küpe örneği bilinmektedir. Örnekler genelde halka küpelerdir. Halka küpelere çeşitli eklentilerle çeşitlilik kazandırılmıştır. Van Karagündüz’da bulunan örnekte de basit halka tipli küpeye, kornalin taşından bir boncuk takılarak süslenmiştir. Küpe, Asur Ticaret Kolonileri Çağında görülen örneklerle benzemektedir.³⁰⁰ (Resim 17)

Res. 17: Halka küpe, Van Karagündüz, V.Sevin ve E. Kavaklı, s.28

Halka formu küpelerde granülasyon tekniği, Arkaik Dönemde ve Klasik Dönemde tüm küpede etkin bir süsleme elemanıdır. Helenistik Dönemde ise yardımcı süsleme elemanı olarak görülmektedir. Erken Roma Dönemine gelindiğinde ise sadece sarkaçta süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. M.S. 3-4.yy.da granülasyon tekniği tekrar yaygınlaşarak, tüm küpede süsleme elemanı olarak kullanılmıştır.³⁰¹

M.Ö.1.yy.da halka formu küpeler daha basit bir form almıştır. Yarım daire ya da armudi formu örnekler ile küçük halkalar, Roma Döneminde görülen basit formu halka küpelerin öncülü olarak değerlendirilebilir.³⁰² Roma Döneminde basit halka küpeler, düz bir ince telden ya da burgulu telden yapılmaktadır. Bazı örneklerde halkaya, taş ya da basit bir eklentiyle hareket kazandırılmıştır.³⁰³

300 V. Sevin ve Ersin Kavaklı, **Bir Erken Demir Çağ Nekropolü Van Karagündüz**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1996, s.39- 40

301 **Kunst der Antike**, Galerie Günther Puhze 4, 1982, 5, No.34

302 Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

303 Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

Roma Döneminde en çok kullanılan küpe tipi, ince halka küpelerdir. Bir ucu ilmek, bir ucu kanca şeklinde olan halka küpeler, sarkaç, boncuk, disk eklenerek çeşitlendirilmiştir. M.S.1.yy.-M.S.4.yy. arasında hem disk hem sarkaç eklenmiş örnekler görülmektedir. M.S.2.yy.da tek boncuklu basit örnekler yaygın olarak kullanılmıştır. M.S.5.yy.a kadar kullanılmaya devam etmiştir. İzmit'te bulunan bir küpe, burgulu halkası, tek taşlı sarkacı ile bu tip küpelere örnektir. Sarkaçlar genelde bir halkaya sahiptir ve bu halkadan asılmaktadır. Ancak İzmit örneğinde küpe kulak halkasına lehimlenmiştir. M.Ö.5.yy.a tarihlenen küpe, erken örneklerle göre, bu özelliği ile önemli bir fark oluşturmaktadır. Zincir şeklinde oluşturulmuş halka küpeler Roma Döneminde görülen Pers etkili örneklerdir.³⁰⁴

Halkaya veya sarkaca tel dolama Helenistik Dönem sonunda görülmeye başlanan ve Roma Döneminde yayılan bir özelliktir. Kula- Uşak'ta bulunan, iki ucun birbirine dolanmasıyla oluşturulmuştur. Olasılıkla Batı Anadolu'ya özgü bir küpe tipidir.³⁰⁵

Erken Tunç Çağında ortaya çıkan ve farklı tekniklerle çeşitlendirilerek kullanım gören diğer bir küpe tipi de yarım ay şeklinde olan küpelerdir. Erken dönemlerde yoğun olarak kullanılmıştır. (Resim 18)

Res. 18: Yarım ay formu küpe, Troia, Schliemann, **İllios**, Kat. No. 840

304 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.199- 205

305 Akyay Meriçboyu, a.g.e., s.199- 205

Erken Tunç Çağın sonuna tarihlenen, Kültepe’de bulunan, dövme tekniği ile yapılan, yarım ay biçimli altın küpe örneği, Anadolu için yeni ve farklı bir örnektir.³⁰⁶ Benzer örnekler Ur Kral Mezarlarında ve Tell Brak’ta görülmektedir.³⁰⁷ Bu dönemde Mezopotamya ve Anadolu arasındaki ticari ilişkiler olasılıkla sadece hammadde bazında değil ürünler bazında da yapılmaktaydı.³⁰⁸

Bazı örnekler iki ya da üç yarım ay, yan yana getirilerek oluşturulmuştur. Troia örneklerinde bu şekilde ikili, üçlü yarım ay biçimli küpeler bilinmektedir. Granülasyon yöntemiyle süslenmiş Troia örnekleri, ince bir altın levhadan kesilen yarım ay şekillerinin lehimlenmesiyle oluşturulmuştur. Kanca kısmı ise dövülerek oluşturulmuştur.³⁰⁹ (Resim 19)

Res. 19: Üç hilalli küpe, Troia, Schliemann, *İlios*, Kat. No. 704

Troia örneklerinde görülen bir diğer grupta ise, kulak deliğine girecek olan kısım kanca şeklinde oluşturulurken, diğer açık olan uca boncuk ya da küçük halkalar lehimlenerek süslenmiştir.³¹⁰ Erken Tunç Çağ’a tarihlenen bu Troia örneklerinin benzerleri henüz başka bir merkezde görülmemiştir. Bu örnekler olasılıkla yerel atölye üretimleridir. Form olarak ilk kez Troia’da görülen bu tip

306 T. Özgüç, Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi, *Anatolia VII*, 1964, (Eski Anadolu), s. 23- 42

307 Maxwell-Hyslop, *Western*, s. 47; Yakar, s. 391

308 Özgüç *Eski Anadolu*, s.34

309 Schliemann, *İlios*, s.543

310 Sazcı, s. 188

örnekler, yerel farklılıklarla, gümüşten yapılmış yakın örnekleri Trabzon, Kültepe³¹¹, Tell Brak'ta³¹² ve Ur'da (Ur örnekleri, M.Ö.2.binin başına tarihlenir) bulunmuştur.³¹³

Troia'da bulunan altın küpeler, dövme tekniği ile şekillendirilmiş ve kanca kısmı da yine dövme tekniği ile gövdeden uzatılarak elde edilmiştir. Altın bir levhadan yarım ay şeklinde kesilen parçaların lehimlenmesiyle oluşturulan, Troia'nın yarım ay biçimli küpeleri, süslemede farklı teknikler kullanılarak çeşitlilik kazandırılmıştır.³¹⁴

Hilal formu küpeler Ay Tanrısı/Tanrıçası ile ilişkilidir. Bu nedenle bölgesel yorum farklılıkları olsa da çok geniş bir coğrafyada kullanım görmüştür.³¹⁵ Hilal biçimli küpeler kendi içinde üç grupta incelenebilir.

1-Düz ince bir hilal şeklinde olan hilal küpeler, bir ucu dövülerek kanca şekline getirilir. Küçük boyutlu basit örneklerdir. Basit olmasına rağmen en çok görülen tiplerdendir.

2- Bir ucu ya da iki ucu da topuzlu olan örneklerdir.

3-Hem iki ucu topuzlu hem de hilalin ortası bir çemberle süslenmiştir.³¹⁶

Hilal formu küpeler Erken Tunç Çağdan itibaren yoğun olarak kullanım görmüştür. Urartu ve Asur kabartmalarında, hilal formu küpelerin erkeklerinde kullanımında olduğu görülmektedir.³¹⁷

Urartu takılarında hilal formu küpelerin kullanıldığı görülmektedir. Dinsel anlamları/sembolizm nedeniyle M.Ö.3- 2.binde Mezopotamya'da yoğun olarak kullanılan hilal formu küpeler, Urartu'da zengin işçilik göstermektedir. Granülasyon

311 Özgüç, Eski Anadolu, s.34

312 Max E. L. Mallowan, **Excavations At Brak And Chagar Bazar**, Iraq IX: 1-266, 1947, s.28

313 Maxwell-Hyslop, Western, s. 83

314 Schliemann, İlios, s. 543

315 Türe, Sembollerin Dili, s.50- 52

316 David G. Hogart, **Excavation at Ephesus**, Londra, 1908, s.103- 104

317 Rivka Merhav, **Urartu a Metalworking Center in the First Millenium B.C.E. Jerusalem: Israel Museum**, 1991, s.188

tekniki ile bezenmiş olan küpeler, üstün kuyumculuk örnekleridir. İki plakadan oluşan hilal formlu küpe  rnekleri Asur  zellikleri taşıtmaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi (M. .2.bin)  rnekleriyle benzerlik gösteren form olasılıkla Asur etkili Urartu yorumlarıdır. Granülasyon tekniği ile yapılan üçgen şeklindeki süslemeler ise Akdeniz özelliğini yansıtmaktadır.³¹⁸

M. .8.yy.da Mardin Giriktepe Sarayında bulunan, üçgen granülasyon tekniği ile yapılmış küpelerin benzerleri İran Marlik'te bulunmuştur. Marlik  rneklerinin tarihleri daha erken olduğu için, doğu kökenli olduğu düşünülmektedir.³¹⁹

Arkaik Dönemde ve Klasik Dönemde hilal biçimli, sandal biçimli ve sarmal sarkaçlı küpe örnekleri üstün iş ilikleriyle görülmektedir.³²⁰

Altın ve gümüşten yapılmış hilal formlu küpeler, Anadolu'da özellikle Batı Anadolu'da Arkaik ve Klasik Dönemde yoğun kullanım görmüştür. Aynı dönemde Mezopotamya'nın da gözde küpe tipleri arasındadır. M. .7.yy.a tarihlenen Tell-Migne Ekron'da (Filistin) bulunan gümüş takı grubu arasında çok sayıda hilal formlu küpe bulunmaktadır.³²¹ Tire takı grubunda da, döküm tekniği ile yapılmış üç adet gümüş küpe bulunmaktadır. Ephesos Artemision'u da hilal formlu küpelere örnekler vermektedir.³²² (Resim 20)

318 Türe, Takının  yk s , s.91

319 Altan  ilingiroğlu, **Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir, 1997, s.128

320 Tülay Ergil, Küpeler: İstanbul Arkeoloji Müzesi, İstanbul, Sandoz Yayınları, İstanbul, 1983, (Küpeler), s.6

321 A. Golani ve B. Sass, Three Seventh-Century B.C.E. Hoards of Silver Jewellery from Tell Migne-Ekran, **BASOR 311**, 1998, s .64

322 Sena Sın, **Se uk ve Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesindeki Arkaik ve Klasik Dönemlere ait Takılar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.57- 58

Res. 20: Yarımay formu küpe, Ephesos, Y. Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.48, fig.2

M.Ö.4.yy.da hilal formu küpelerin kullanımı sona ermiştir.³²³ Levhadan kesilmiş hilal şeklinde küpeler, Roma Döneminde görülen, hilal küpelerin farklı bir yorumlamasıdır.³²⁴

M.Ö.3.bine tarihlenen farklı bir tür küpe örneği de Alacahöyük, Resuloğlu ve Çorum'da örnekleri bulunan damga mühür şeklindeki küpelerdir. Literatürde 'düğme' olarak adlandırılan bu örnekleri, Resuloğlu kazı başkanı Doç. Dr. T. Yıldırım, iskeletlerin kulakları üzerinde bulunduğu için küpe olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle küpe olarak addedilmiştir. Dövme tekniği ile masif olarak yapılmış bu örneklerin üst kısmında bir ip deliği bulunmaktadır. Bu deliklerden küpelerin, kulağa bağlandığı düşünülmektedir.³²⁵

İlk küpe örnekleri olan halka küpelere çeşitli eklentiler yapılarak yeni formlarda küpeler üretilmiştir. M.Ö.3.bine tarihlenen ve ilk örnekleri Eskiyaar'da bulunan soyut hayvan başlı küpeler de, halka küpenin bir ucuna eklenti yapılarak oluşturulmuştur. Bir ucuna soyut hayvan başı eklenen küpelerin diğer ucu ise sivriltilerek kulak halkasını oluşturmaktadır. Dövme tekniği ile yapılmış Eskiyaar örnekleri, "S" ve "W" şeklinde spiraller lehimlenip, granülasyon tekniği ile de

³²³ Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

³²⁴ Bingöl, s. 41

³²⁵ Soner Ateşoğulları, **M. Ö. 3. Binde Altın, Gümüş ve Elektum Süs Eşyasının Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008, s.143

süslenmiştir.³²⁶ Anadolu’da sadece Eskiyaar’da örnekleri olan “S” spiralli örnekler, Ur Kral Mezarlarındaki örneklerle karşılaştırılmaktadır.³²⁷

Erken dönem bir diğer küpe tipi sepet formu küpelerdir. Sepet kısmının tamamı tellerden oluşmaktadır. Teller lehimlenerek ya da kalıba dökülerek yapılmaktadır. Eskiyaar’da bulunan küpe, tellerin lehimlenmesiyle oluşturulmuştur. Kulak halkası, sepet formunun tam ortasına lehimlenmiştir.³²⁸ (Resim 21) Sepet formu küpeler genelde küçük granül taneciklerle süslenmektedir. Troia örneği de, Eskiyaar örneği gibi ince teller birbirine lehimlenerek oluşturulmuştur.³²⁹ Diğer bir Troia örneğinde ise, dikdörtgen bir levha, halka olarak kalıpla şekillendirilip sonrasında sepet formu verilmiştir.³³⁰ Küpenin orta kısmı baklavalardan oluşan ağ motifi ile, kenarları ise çizgilerle bezenmiştir.³³¹

Res. 21: Sepet formu küpe, Eskiyaar, T. Özgüç ve R. Temizer, s. 615, Lev. 106

Bazı Troia örneklerinde, sepet formunun altına dikdörtgen bir levha lehimlenmektedir. Bu plakalar, sarkıtları eklemek için yapılmaktadır. Bu şekilde

326 Bingöl, s.62

327 T. Özgüç ve Raci Temizer, **The Eskiyaar Treasure**, Mellink, M. J./Porada, E./Özgüç, T. (Yaym.). In: Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbours. Studies in Honour of Nimet Özgüç: 613–628, Ankara, 1993, s.622

328 Bingöl, s.86

329 Sazcı, s. .246

330 Schliemann, İllios, s. 554

331 Sazcı, s. 246

yapılmış bir örnekte “loop in loop” tekniği ile yapılmış bir zincire eklenmiş “W” şeklinde takılar ve uç kısmında idoller bulunmaktadır.³³²

Troia’da çok sayıda örneği olan sepet formlu küpelere M.Ö.3.binde Poliochni’de de rastlanmaktadır.³³³

Troia, Eskiypar ve Alacahöyük M.Ö.3.binde teknik ve form olarak üstün örnekler vermektedir.³³⁴ Eskiypar, Poliochni ve diğer benzer örneklere göre, Troia kısmen farklılık göstermektedir. Troia örnekleri sarkıtlarla süslenirken, diğer örneklerde sarkıt kullanılmamıştır.³³⁵ M.Ö.3.binde tarihlenen sepet formlu küpe örnekleri, Orta Anadolu’da Alacahöyük ve Kültepe’de de görülmemektedir. Sadece Eskiypar’da örnekleri olan örnekler ise işçilik açısından belirgin bir farklılık göstermektedir. Eskiypar örnekleri Troia ve Poliochni kadar kaliteli bir işçiliğe sahip değildir. Olasılıkla farklı bir atölyede üretilmiştir.³³⁶

Erken dönemlerde Mezopotamya’da ortaya çıktığı düşünülen diğer küpe tipi, sandal formlu küpe tipidir. Kesiti sandala benzediği için sandal formlu küpeler olarak adlandırılmaktadır. Hilal küpelerden türeyen sandal formlu küpelerde aynı dini öğeyi temsil etmektedir.³³⁷ İlk örnekleri Ur Kral Mezarlarında bulunan sandal tipi küpelerin, Anadolu’daki ilk örnekleri ise Ephesos örnekleridir. Ephesos örnekleri, Asur etkili örneklerdir.(M.Ö.9.yy-M.Ö.7.yy)³³⁸ Kalıp baskı yöntemiyle yapılan, iki ucunda birleştirme yerleri tel halkalarla kapatılan örnekler, granülasyon tekniği ile yapılmış zengin bezemeye sahiptir.³³⁹

332 Ateşoğulları, s.148

333 Ateşoğulları, a.g.e., s.151

334 Bingöl, s.33

335 Cristopher Hawkos, Gold Ear –Rings of the Bronze Age, East and West, **Folklore**, Vol.72, No.3, 1961, s.438- 474

336 Özgüç ve Temizer, s. 613–628.

337 Türe, Takının Öyküsü, s.101- 103

338 Deppert- Lippitz, s.93

339 Türe, Takının Öyküsü, s.101- 103

Sandal tipli küpeler, ya yuvarlak kesitlidir ya da sivri kesitlidir. Yuvarlak kesitli olan örnekler, kalıp baskı yöntemiyle yapılmıştır. Lehimle birleştirilen örneklerde, lehimin kötü görüntüsünü engellemek için boncuklu tel kullanılmıştır.

Ephesos'ta görülen sandal tipi küpelerde, çeşitli figürler ve motiflerle süslenmiştir. Ephesos'ta görülen motifler, genelde Artemis ile ilgilidir. Bir örnekte, arı gövdeleri arasına yerleştirilen       ek³⁴⁰ ve tahıl motifleri g r l rken³⁴¹, bir diğer örnekte ise çift başlı balta süsleme elemanı olarak kullanılmıştır.³⁴² (Resim 22)

Res. 22: Yarımay formu küpe, Ephesos, Y. Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.49, fig.2

Sardeis'te bulunan bir çift altın küpe, sandal tipli küpelerin biraz daha yuvarlatılmış bir örneğidir. şişkin gövdeli ve kısa kancalı küpe, Perslerin sıkça kullandığı yivlerle süslenmiştir.³⁴³

 anakkale Polyksena lahtinde bulunan takılar arasında da sandal formu küpeler dikkat çekmektedir. Sandal formu, ortası kaburgalı bir çift küpe mezar hediyesi olarak olasılıkla Lampsakos'ta üretilmiştir. şişkin gövdeli küpenin bir

340   sayısı Artemis ile ilişkili bir sayıdır. Bakireli i, evli bir kadını ve anneli i sembolize eder. Artemis kültünün temelinde Amazonların etkili olduğu düşüncesi, çift yüzlü baltanın Amazonların silahı olması nedeniyle destek bulur.

341 Hogart, s. 64

342 Hogart, s. 58

343 C. Densmore Curtis, **Sardis Jewellery and Goldwork**, Part I, 1910- 1914, Vol.8, Roma, 1925

ucundan küpe halkası çıkmaktadır. Küpe halkasının çıktığı bu uç topuzludur ve bir tarafı granülasyon tekniği ile süslenmiştir. Tek taraflı bu tip süslemeler Pers takılarında görülmektedir.³⁴⁴ Aynı şekilde tek taraflı bezemeli küpeler Pers özelliği olarak hilal formu küpelerde de görülmektedir.³⁴⁵

Benzer şekilde bir örnek Kula'da bulunmuştur. Sandal biçimli ortası kaburgalı Kula örneğinin, bir ucu topuzludur. Granülasyon ve telkari tekniğiyle bezenmiştir. Telkari tekniği ile yapılmış dairelerin altında, granülasyon tekniği ile yapılmış üç sıra küçük üçgenler dizisi daha büyük bir üçgen oluşturmaktadır. Ortası kaburgalı bu örnekler, dönemin özelliğini yansıtmaktadır.³⁴⁶

Sardeis'te bulunan bir çift altın küpe, işçiliği ve tasarımı ile dikkat çekmektedir. İki ucunda topuzları olan sandal biçimli gövdenin ortasında kaburga bulunmaktadır. Form olarak dönemin özelliğini yansıtan küpe, bezeme olarak özgün bir örnektir. Asimetrik olarak telkari ve granülasyon teknikleri ile bezenmiş gövdenin altında, halkalara asılmış, tohum taneleriyle süslenmiştir. Küpe halkası geniş kavisli ve yüksektir.³⁴⁷

Gediz'de bulunan, sandal formu küpe de yuvarlak pul sarkaçlar asılarak süslenmiştir. Gövdenin bir yarısında granülasyon tekniği ile yapılmış üçgen motifler yer almaktadır. İki ucu da topuzlu olan örnek işçiliği açısından Sardeis örneği ile kıyaslanamasa da, asimetrik bezemesiyle benzerlik gösterir. Pul sarkaçlı örnekler, Pers Döneminde Pasargadae'da da görülmektedir. Olasılıkla bu örnekler İran kökenlidir.³⁴⁸

Sandal formu küpeler M.Ö.5.yy.da (450- 425) sade formlarını korumuştur. Sadece süslemeleri çeşitlendirilmiştir.³⁴⁹ Arkaik Dönemde yoğun olarak görülen,

344 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.188

345 Türe, Takının Öyküsü, s.112

346 Özgen ve Öztürk, s. 112- 114

347 Curtis, Kat. No., 66

348 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.112- 114

349 Türe, Takının Öyküsü, s.104

granülasyon ve telkari tekniğiyle süslenmiş sandal tipi küpelerin, daha detaylı ve özenli işçiliğe sahip örnekleri Klasik Dönemde görülmektedir.³⁵⁰

M.Ö.5.yy.da ortaya çıkan yeni bir küpe tipi, açılmış çiçek formlu olarak tanımlanan, genelde bitkisel bezemelerle süslenen formlardır. Kancanın olduğu kısım dışında genelde halka formudur. M.Ö.4.yy.da da kullanılmaya devam eden bu yeni form, olasılıkla Doğu Akdeniz ve İran'da üretilmiştir.³⁵¹ (Resim 23)

Res. 23: Açılmış çiçek formlu küpe, Sardeis, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.99, fig. 2

Klasik Dönemde disk küpeler ve omega tipi küpeler yaygın olarak kullanılmıştır. Arkaik Dönemden form olarak çok farklı olmayan bu örnekler işçilik olarak farklılık göstermektedir. Klasik Dönemde daha detaylı olarak işlenen küpeler, daha ince bir işçiliğe sahiptir.³⁵²

Disk küpeler, duvar resimleri ve heykeller³⁵³ üzerinden bilinmektedir. Kulak memesini tamamen kaplayan rozet şeklindedir.³⁵⁴ Hititlerde'de disk küpe örnekleri

350 Sın, s. 57- 58

351 Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 98

352 Sın, s.57- 58

353 Friedrich Brein, Ear studs for Greek Ladies, **Anatolian Studies**, Vol.32, Ankara, British Archelogy, 1982, s.89- 92

354 Türe, Takının Öyküsü, s.104

bilinmektedir. İnandık Vazosunda figürlerin kulağında görülmektedir. Anadolu’da, disk küpelerin öncüleri olarak değerlendirilmektedir.³⁵⁵

Sarmal sarkaçlı küpeler, M.Ö.7.yy.da Geç Asur etkisiyle Anadolu’da görülmeye başlanmıştır.³⁵⁶ Omega biçimli sarmal küpe sarkaçları olarak tanımlanan küpeler, Klasik Dönemde yaygın olarak kullanılmıştır. Hem kadınların hem de erkeklerin kullandığı sarmal sarkaçlı küpelerde, erkeklerin kullandığı örnekler daha ağırdır.³⁵⁷ M.Ö.7.yy.da ortaya çıkan örneklerinde kulak halkası uzundur. Bunlar kısa bir dönem kullanıldığı için çok örneği yoktur. Omega tipli olanlarda ise kulak halkası kısadır ve M.Ö.5.yy. sonuna dek kullanılmaya devam etmiştir.³⁵⁸

Sarmal küpeler, kaplama tekniği ile üretilmiştir. Dayanıklılığını arttırmak için iç dolgu malzemesi kullanılmıştır. Altın korozyona uğramamasına rağmen dolgu malzemesi nedeniyle bu küpe örneklerinde korozyon görülmektedir. Ksanthos (Kınık- Muğla)’ta bulunan küpe sarkacı da bu nedenle korozyonludur. Uç kısımları ve kıvrım yerleri granülasyon tekniği ile yapılmış piramit şekilleriyle, üzeri ise, baklava ve üçgen motifleri ile süslenmiştir. (Resim 24) Kyme’de de benzer bir küpe bulunmaktadır. Piramidal granülasyon süsleme Pers kuyumculuğunun etkisi izlenmektedir.³⁵⁹ M.Ö.5.yy. da omega tipli küpe sarkaçlarında görülen, granülasyon tekniğiyle yapılmış, piramit şeklinde eklentiler M.Ö.4.yy.da da kullanılmaya devam etmiştir.³⁶⁰

355 Akurgal, anadolu Kültür Tarihi,

356 Türe, Takının Öyküsü, s.104

357 Ergil, Küpeler, s.11, Williams- Ogden, s.47

358 Türe, Takının Öyküsü, s.104

359 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 188, Türe, Takının Öyküsü, s.104

360 T. Ergil, Yunan, Roma ve Bizans Çağı Küpleri, **Antika Dergisi**, 1986, (Bizans), s.5- 9

Res. 24: Omega formulu küpe sarmal küpe sarkacı, Ksanthos, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.113, fig. 2

M.Ö.4.yy.a tarihlenen ve Sardeis'te bulunan, boncukların birbirine lehimlenmesiyle oluşturulan küpe farklı bir örnektir. Bursa Karasu'da da benzer bir çift altın küpe bulunmuştur. Yedi boncuktan oluşan halka biçimli küpenin boncuklarının arasına tel geçirilmiştir. Bursa örneği M.Ö.5.yy sonu- M.Ö.4.yy. başına tarihlenmektedir.³⁶¹ Sardeis'te bulunan, boncuklardan oluşan bir diğer küpe de, boncukların arasına ikişer adet boncuklu tel geçirilmiştir. Uçları aslan başı şeklinde tasarlanmış olan küpenin görseli oldukça yüksektir. Sürgülü kilit sistemiyle farklı bir örnek olan küpenin, ağırlığı nedeniyle bir erkeğe ait olduğu düşünülmektedir. Elmalı Karaburun II tümülüsünde yer alan duvar resminde, klinede uzanan erkek figüründe de benzer bir küpe görülmektedir.³⁶²

Küpelerin en yoğun kullanıldığı dönem, Hellenistik Dönemdir. Hellenistik Dönemde bölgesel farklılıklar yerini tek tip örneklerle bırakır. Çeşitliliği ve kullanımı ile zengin yelpazeye sahiptir. Hellenistik dönemde üç yeni küpe tipi görülmektedir. Bunlar, hayvan başlı küpeler, diskli sarkaçlı küpeler ve disksiz sarkaçlı küpelerdir.

Hellenistik Dönemde Anadolu için yeni bir form olan hayvan başlı küpeler, birer sanat harikası olarak ortaya çıkmıştır.³⁶³ Tek bir telden ya da birkaç telin burulmasıyla oluşturulan küpe halkalarının bir ucu kulağa girecek kadar incedir.

³⁶¹ Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s. 188

³⁶² Rüstem Duyuran, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No.7, 1957; Meriçboyu, 2000,s.11

³⁶³ Ergil, Bizans, s.5- 9

Kalın olan ucuna ise, hayvan başı eklenerek oluşturulmaktadır. İlk örneklerde, kulak halkası hayvanın ağzına girerken, geç örneklerinde halka eklenmiştir. Hayvan başlı küpeler, M.Ö. 4.yy. sonundan, M.Ö.1.yy.a dek yoğun olarak kullanılmıştır.³⁶⁴ (Resim 25)

Res. 25: Hayvan başlı küpeler, D.Williams, **The Art of The Greek Goldsmith**, British Museum Press, 1998, fig. 10. 4, 10. 5, 10. 6

Hayvan başlı küpelerin, Makedonya’da ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ancak, Pasargadae’da bulunan keçi başlı bir bilezik, bu küpe tipinin öncüsü olarak Pers kuyumculuğunun olduğunu düşündürmektedir. Hayvan başlı küpeler, eğer Makedonya çıkışlı ise, olasılıkla Pers kültürünü iyi bilen ustaların elinden çıkmıştır.³⁶⁵ Hayvan başlı küpelerin ilk örneklerinde aslan başı kullanılmıştır. M.Ö.4.yy. sonunda görülen aslan başları ve Herakles düğümü³⁶⁶ Makedonyalıların Herakles oğullarının soyundan geldiklerini anlatım çabasıyla ortaya çıkmıştır. Anadolu’ya da bu şekilde ulaşmıştır.³⁶⁷ Bunun yanı sıra, hayvan başlı küpelerin, M.Ö.5.yy.da Etrüsk sanatında doğduğu ve buradan yayıldığı da düşünülmektedir.³⁶⁸ Akla en yakın olanı ise, Pers çıkışlı olmasıdır.³⁶⁹ M.Ö.3.binde Mezopotamya ve Anadolu’da görülen soyut hayvan başlı küpelerin, bu örneklerin öncüsü olduğunu söylemek mümkün olsa gerek.

³⁶⁴ Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

³⁶⁵ Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 149

³⁶⁶ Herakles düğümü, Nemea aslanın bağlanış şeklidir. Mısır kökenli bir motif olduğu da söylenmektedir. Bu daha çok kabul gören bir görüştür. (Hoffmann ve Davidson, s. 109)

³⁶⁷ Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.150

³⁶⁸ Michael Pfrommer, **Untersuchungen zur Chronologie Früh und Hochhellenistischen Goldschmucks**, İstanbuler Forschungen, Band 37, Tübingen, 1990, s.4- 12

³⁶⁹ Higgins, Classical Lands, s.23

İlk örnekleri M.Ö.4.yy. sonunda ortaya çıkan hayvan başlı küpeler, burgulu ve burgusuz halkalı olarak iki gruba ayrılmaktadır. Burgulu halkalar, içi boş tellerin gevşek olarak sarılmasıyla oluşturulmaktadır. Bunlarda kendi içinde, ince burgulu, kalın burgulu olarak alt gruplara ayrılmaktadır.³⁷⁰ İnce spiral halkalar ilk kez, M.Ö.4.yy.da İtalya’da görülmektedir. Hayvan başları kalıp yapımıdır ve sarılarak oluşturulan kulak halkasına eklenmektedir.³⁷¹ Geç örneklerinde kulak halkası düz olarak görülmektedir. Hayvan başları ve halkalar dolgu malzemesi kullanılarak dayanıklılığı arttırılmıştır.

M.Ö.3.yy. sonunda hayvan başının çenesinin altına bir halka eklenip, sivri uç kanca şeklinde bu halkaya takılarak kullanılmıştır. M.Ö.3.yy.da vaşak, ceylan, boğa, buzağı, yunus gibi hayvan başlarıyla çeşitliliği arttırılmıştır. M.Ö.3.yy.a tarihlenen Karadeniz Ereğli’sinde bulunan vaşak başlı küpenin kulak halkası, tellerin sarılmasıyla oluşturulmuştur.³⁷²

Bartın’da bulunan bir çift altın küpede orantısız yapılmış buzağı başıyla oluşturulmuştur. Küpenin kulak halkası ise, üç telin burulmasıyla oluşturulmuştur. İ.Ö. 2.yy.a tarihlenen ceylan başlı bir çift altın küpe, ince, tek bir levhanın burulmasıyla oluşturulmuştur. Boynuzlarının ortasında yuvarlak bir lal taşı bulunmaktadır. Gözleri ise, mavi cam dolguludur.³⁷³ Küpelerde görülen taş kakmalar olasılıkla doğu etkisiyle oluşturulmuştur. Hayvan figürlerinin başının üstüne ya da gözüne eklenen taşlar, daha sonra çeşitlendirilerek, halkalar arasına yerleştirilmiştir.³⁷⁴ Boğa, vaşak ve yunuslu örneklerde tek boncuk yerine birkaç farklı renk boncuk kullanılmıştır. Boncuk sayısındaki artış, hayvan başlarının stilize edilmesi ve halkanın incelemesiyle devam etmektedir.³⁷⁵ Hayvan başlı küpelerde

370 Pfrommer, s.154, Lev. 23. 4

371 Özkan, Dardanos, s.113- 114, Res. 7- 9

372 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 148- 164

373 Ergil, Küpeler, s. 35

374 Pfrommer, s.154, Lev.23

375 Çilem Uygun, **Patara Geç Helenistik- Roma Dönemi Takıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000, s.98

granülasyon tekniği boncuklarla birlikte, boncukları birbirinden ayırmak için kullanılmıştır.³⁷⁶

M.Ö. 3.yy. da hayvan başlı küpelere yeni bir figür olarak insan başları³⁷⁷ ve mitolojik figürler eklenmiştir. Özellikle kadın başlarının kullanıldığı örnekler Anadolu'da yaygın olarak kullanım görmüştür. Antiochia atölyesinde üretildiği düşünülen, Silifke örneği kadın başlı altın küpelere örnek teşkil etmektedir. Diyarbakır'da bulunan bir diğer örnekte ise Mainad³⁷⁸ başı kullanılmıştır. Başın arkasına, çengel için küçük bir halka eklenmiştir. M.Ö.2.yy. sonu- M.Ö.1.yy. başına tarihlenen bu küpenin halkası, dört telin burulmasıyla oluşturulmuştur. Boyun ile halka arasında iki halka ile bağlantı kurulan küpe, ince işçiliğe sahiptir. Silifke örneği gibi olasılıkla Diyarbakır örneği de Antiochia atölyesinde üretilmiştir.³⁷⁹

Denizli'de bulunan Eros figürlü bir küpede, başının üzerinde bir rozet bulunmaktadır. Kancanın gireceği halka ise, ayaklarının altında yer almaktadır. Benzer örnekler Mısır ve İran'da görülmektedir. Yerel bir üretim olduğu ve Antiochia ya da Alexandria'da üretildiği düşünülmektedir. Denizli'de Bes kabartmalı bir diadem bulunmuştur. Bu örnekler Denizli çevresinde Doğu Akdeniz ürünlerinin kullanıldığını göstermektedir.³⁸⁰

Aslan başı olarak üreilmeye başlanan küpeler, zaman içinde çeşitli uygulamalarla kullanılmıştır. Farklı hayvan başları, insan başları ve protomları, mitolojik figürler yerine boncuk koyularak kullanılan örneklerde görülmektedir. M.Ö.2.yy. sonu- M.Ö.1.yy. da çeşitli sarkaçlar eklenerek farklı örnekler oluşturulmuştur.³⁸¹ Boncuk eklentili bir örnekte, ince tellerle zincir görünümlü bir

376 Hoffman-Davidson, s.108, Kat.No.29

377 Bazı kaynaklarda, insan başlı küpe örnekleri daha erkene tarihlenmektedir. İlk kez, M.Ö.4.yy.da spiral formlu küpelerde ortaya çıktığı belirtilmektedir. (Deppert-Lippitz, s.130)

378 Mainad, Tanrı etkisiyle coşan, dans eden kadınlara verilen addır.

379 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları s. 148- 164

380 Ergil, Küpeler, s. 19

381 Pfrommer, Tf. 30

halka oluşturulmuştur. Farklı bir örnek olan bu küpenin benzeri Delos'ta bulunmuştur. Delos örneğine göre, M.Ö.1.yy.a tarihlenmektedir.³⁸²

M.Ö.2.yy.a tarihlenen Zonguldak örneği, bir kaide üzerinde oturan sphenks ve çeşitli eklentilerle bezenmiştir. Sphenksin başının üzerinde bir lal taşı ve kanca halkası bulunmaktadır. Hellenistik Dönem sonuna tarihlenen Eros figürlü küpe, armudi formu, burgulu bir halkaya sahiptir. Eros'un başının üzerinde damla şeklinde bir lal taşı eklenmiştir.³⁸³

M.Ö.2.yy.da kullanılmaya başlanan İsis tacı motifi, Mısır kökenli bir figür olarak, kimi zaman küpenin ana gövdesinde kimi zamanda hayvanların başında görülmektedir. İsis Hathor olarak ta adlandırılan bu motif, Patara örneğinde küpenin gövdesini süslemektedir.³⁸⁴

Hellenistik Dönemde görülen diğer bir küpe tipi de sarkaçlı küpelerdir. Sarkaçlı küpeler kendi içinde üç grupta (disk başlıklı sandal sarkaçlı küpeler, disk başlıklı figür sarkaçlı küpeler, disksiz sarkaçlı küpeler) incelenmektedir. Hellenistik dönemin en yoğun kullanılan grubu olan diskli sarkaçlı küpelerin diskli, M.Ö.3. yy. başına kadar kıvrımlı filigre bezemeye süslenmiştir. M.Ö.3.yy.dan sonra ise yerini palmet motifleri almıştır.³⁸⁵

Disk başlıklı sandal sarkaçlı küpeler, M.Ö.5.yy.da ortaya çıktığı düşünülmektedir.³⁸⁶ Disk atına zincirle eklenmiş sandal sarkaçlardan oluşmaktadır. Hellenistik Dönemde Anadolu'da yoğun olarak kullanım görmüştür. M.Ö.3.yy.a tarihlenen Rize örneği (diskli ve kulak kancası kırıktır), granülasyon tekniği ile yapılmış sandal sarkacın altında, tilki kuyruğu şeklinde yapılmış zincirlere asılı tohum tanelerinden oluşmaktadır. Sandal sarkacın üzeri telkari tekniği ile yapılmış fon üzerinde, dört atlı bir araba süren Nike figürü ve yanlarda birer Eros figürü ile

382 Pfrommer, s.18

383 Bingöl, s. 31

384 Hoffman-Davidson, s.109

385 Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

386 Pfrommer, Tf. 31

görseli çok zengin bir örnektir. Nike, sevgi ve arzunun zaferini, Eroslardan biri sevgiyi, diğeri ise arzuyu simgelemektedir. Rize örneğine benzeyen bir küpe, Kırım Theodosia’da bulunmuştur. M.Ö.3.yy.a tarihlenen küpenin, sandal sarkacının etrafı figürlerle çevrelenmiştir. M.Ö.5.yy.da ortaya çıktığı düşünülen bu örnekler, Hellenistik Dönemin işçiliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.³⁸⁷ M.Ö.3.yy.da sandal sarkaçlı küpelerin kullanımı sona ermektedir.³⁸⁸ (Resim 26)

Res. 26: Disk başlıklı sandal sarkaçlı küpe, Rize, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.161

M.Ö.2.yy.da disk başlıklı küpelerde bazı farklılıklar görülmektedir. Diskin boyutu küçülmüştür. Orta kısmındaki boşluğa bir taş (genelde lal taşı) yerleştirilmiştir.³⁸⁹ Notion’da bu şekilde küçük diskli, amphora sarkaçlı, merkezinde lal taşı bulunan bir örnek bulunmaktadır. M.Ö.2.yy. da görülmeye başlanan bu küpeler, Roma Döneminde yoğun olarak kullanılmıştır. Piramidal sarkaçlar, kozalak ve nar gibi motifler sarkaçlarda kullanılarak hareketlilik kazandırılmıştır.³⁹⁰

Disk başlıklı figür sarkaçlı küpeler, sandal sarkaçlı küpelerin kullanımının bitmesiyle Anadolu’da M.Ö.3.yy.da ortaya çıkmıştır.³⁹¹ Eros, Nike ve Pegasus en

³⁸⁷ Duyurgan, 1956

³⁸⁸ Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

³⁸⁹ Higgins, Greek, Pl. 48

³⁹⁰ Türe, Takının Öyküsü, s.129- 130

³⁹¹ Eros figürlü ilk küpe M.Ö.4.yy.a tarihlenen Makedonya küpesidir.(Hoffman-Davidson, s.109)

çok kullanılan figürlerdir. Uçabilen figürlerin kullanılması, hareketlilik verilmeye çalışıldığını ve dönemin sanat anlayışını göstermektedir.³⁹²

İzmit'te bulunan, disk başlıklı Nike figürlü, sarkaçlı küpe işçiliği zengin, niteliği yüksek bir örnektir. Olasılıkla Lampsakos'ta³⁹³ üretilmiştir. Diskin ortasında ince katmanlı bir çiçek, etrafında telkari tekniğinde yapılmış süslemeyle çevrilidir. Nike figürü, döküm tekniği ile üretilmiştir. Kanatları açık, eteği uçuşur şekilde, bir eli yukarıda bir eli aşağıda yere konmak üzereyken betimlenmiştir.³⁹⁴ Figürler, Hellenistik Dönem heykellerinin minimize edilmiş şekilleri olarak görülmektedir.³⁹⁵

Kyzikos (Ergili) örneğinde, açık kanatlı olarak betimlenmiş Eros sarkaçlı küpe, M.Ö.3.yy.a tarihlenmektedir. Eros, yere kadar uzanan pelerini, göğsünde zinciri, elinde kuş (kuş figürü, Aphroditeyle ilişkilidir) ile betimlenmiştir. Küçük boyutlu bir diski bulunan küpe, yapraklı çiçek motifleriyle bezenmiştir.³⁹⁶ (Resim 27)

Res. 27: Diskli figür sarkaçlı küpe, Kyzikos, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.163, fig. 1

392 Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

393 Antik dönemde, merkez atölyelere bağlı yerel atölyeler bulunmaktadır. Merkez atölye, işçilik ve nitelik bakımından daha yüksek ürünlerin üretildiği, modanın belirlendiği ve geliştirildiği yerlerdir. Lampsakos, Sardeis ve Antiochia antik dönemin merkez atölyeleridir.

394 Nezih Fıratlı, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı**, No.11- 12, 1964, s.109- 111

395 Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

396 Bingöl, s.88

M.Ö.4.yy. sonunda sarkaç olarak Nike, Pegasus, Artemis ve Ganymedes figürlerinin kullanıldığı, disk başlık yerine rozet başlıkların ve delik işi palmet başlıkların kullanıldığı özel örnekler bulunmaktadır. Olasılıkla, bu örnekler siparişle yapılmış özel üretimlerdir.³⁹⁷

Hem sandal sarkaçlı örneklerde hem de figür sarkaçlı örneklerde kullanılan disk, olasılıkla kulak memesini kapatmak amacıyla yapılmıştır.

Diskli, figür sarkaçlı küpeler Kyme grubu içinde önemli bir yer tutmaktadır.³⁹⁸ Batı Anadolu işliklerinde üretilen figür sarkaçlı küpelerde ana figür genelde Eros'tur. Nike ve yunuslar ise yardımcı figürler olarak görülmektedir. Kyme örneklerine benzer bir küpe, Trakya Batı Nekropolü 15 A mezarında bulunmuştur.³⁹⁹

Disksiz sarkaçlı küpeler, kulak halkası ve sarkaçtan oluşmaktadır. Direkt kulak halkasıyla kullanılan küpeler, sandal sarkaçlı örneklerin ortadan kalkmasıyla M.Ö.3.yy.da ortaya çıkmıştır.⁴⁰⁰ Disksiz, Nike figürlü sarkacı olan bir küpe Samsun'da bulunmuştur. M.Ö.3.yy.ın ilk yarısına tarihlenen bir mezar konteksinden ele geçen küpenin, uçar pozisyonda duran Nike figürü döküm tekniği ile yapılmıştır. Nike figürü diademiyle betimlenmiştir. Diademli Nike figürü, Karadeniz bölgesinde kullanılan bir betimlemedir. Aynı mezarda, diğer bir gömüde ise, disksiz, Eros sarkaçlı bir küpe bulunmuştur.⁴⁰¹ (Resim 28)

397 Williams- Ogden, s.31, 50, 101

398 Hoffmann ve Davidson, s. 109

399 Monica M. Jackson, Hellenistic Gold Jewellery: Technique, Style and Cronology, **British Archeological Reports**, İngiltere, 2006, s. 40- 41

400 Türe, Takının Öyküsü, s.137- 139

401 **Amisos Hazinesi**, Samsun, 1997

Res.28: Disksiz figür sarkaçlı küpe, Samsun, **Amisos Hazinesi**

Roma Döneminde takıların çeşitliliği nedeniyle farklı gruplarda farklı sınıflandırmalar karşımıza çıkmaktadır. Genelde geometrik hatlı olan Roma Dönemi takılarında granülasyon tekniği, Hellenistik Dönemdeki gibi yardımcı süsleme elemanıdır. Geç Roma ve Erken Bizans'ta yeniden asıl süsleme elemanı olarak görülmektedir.⁴⁰²

Roma Döneminde, damla biçimli sarkaçlar üretilmeye başlamıştır. M.S.6.yy.a kadar kullanılan bu örnekler yoğun bir kullanım görmüştür. Hellenistik Dönemde görülen amphora sarkaçlarda kullanılmaya devam etmiştir. M.S.2.yy.da üçgen formlu sarkaçlar görülmektedir. M.S.3.yy.da halka küpelerden çok sarkaçlı küpeler tercih edilmiştir.⁴⁰³ Geç Roma'da sarkaçlı küpelerde farklılıklar görülmektedir. Sarkaçların boyları uzamış ve telkari tekniği ile yapılan bezemeler (özellikle levhalarda) yoğunlaşmıştır. Küpe halkasına eklenen küçük halkacıklara çoklu sarkaçlar asılmıştır.⁴⁰⁴ Adana- Kozan'da bulunan bir Geç Roma Dönemi küpesi, sarkacın halkaya çubuk aracılığıyla bağlanmasıyla oluşturulmuştur. Küpe damla şeklinde bir zümrüt taşla son bulmaktadır.⁴⁰⁵

Roma Döneminde, yaygın olarak görülen taş yuvalı küpeler, uzun süreli bir kullanıma sahiptir. Ana gövdede yer alan taşın yanı sıra, bağlantı yerini kapatmak içinde taş kullanılmıştır.⁴⁰⁶ M.S.1.yy.da kullanılmaya başlanan küpelerin kullanımı,

402 Higgins, Greek, s.184

403 Bingöl, s.88- 91

404 Bingöl, s. 32

405 Türe, Takının Öyküsü, s. 188

406 Hoffmann ve Davidson, s. 109

M.S.2.yy.da yoğunlaşmaktadır. M.S.3.yy.a kadar kullanılmaya devam edilmiştir. Kare taş yuvalı Patara örneği, M.S.3.yy.a tarihlenmektedir.⁴⁰⁷ Taşlar yerine cam taklidi kullanımı Iulius Caesar (M.Ö.100- M.Ö.44) döneminde başlamış ve sonrasında yayılmıştır.⁴⁰⁸

M.S.2.yy.da, Doğu Akdeniz’de yeni bir küpe formu ortaya çıkmıştır. Küpe kancasına lehimlenen rozetlerin altına, bir ya da birkaç sarkaç asılarak oluşturulan bu yeni form M.S.3.yy.da çok talep görmüş ve M.S.4.yy.da da kullanılmaya devam etmiştir.⁴⁰⁹ (Resim 29)

Res. 29: Sarkaçlı küpe, Manisa Müzesi, A.Türe, **Takının Öyküsü**, s.150

M.Ö.1.yy.da kulak halkaları “S” şeklinde yapılan örnekler bulunmaktadır. M.Ö.1.yy.ın ikinci yarısına tarihlenen, Patara’da bulunan, kalp biçimli altın küpe, bu yeni halka tipinin bir örneğidir.⁴¹⁰

Büyük bir ana gövde, iğneyle gövdenin buluştuğu noktaya eklenen küçük bir küreden oluşan balon tip küpeler, M.S.1.yy.da ortaya çıkan ve M.S.2.yy. sonuna dek

407 Ergil, Küpeler, s.104

408 Gisela Richter, **Engraved Gems of the Greeks, Etruscan and Romans**, Londra, 1968, s.6

409 Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.199- 205

410 Uygun, s. 98

kullanılan yeni bir formdur. Bağlantı yerini kapatmak için granülasyon tekniğiyle yapılmış bezemeler kullanılmıştır.⁴¹¹

411 Higgins, Greek, s.184

2.1.3. Kolyeler

Genellikle tek öğeli boyun takılarına kolye, boynu saran takılara boyunluk (yekpare ya da çok parçalı olabilir), çok öğeli olanlara ise gerdanlık denilmektedir. Çeşitli formlardaki eklentisiz zincirler de kolye olarak değerlendirilmektedir.⁴¹²

Erken dönemlerde, taş deniz kabuğu, kemik gibi organik maddelerden yapılan kolyeler, Tunç Çağından itibaren metallere yapılmıştır. M.Ö.3.binde takılar, genelde altın, gümüş ve elektrondan yapılmıştır. Tunç Çağları, hem form hem de malzeme olarak zengin bir portföye sahiptir. Eskişehir, Alacahöyük, Troia, Resuloğlu, İkiztepe, Arslantepe gibi tüm Erken Tunç Çağ yerleşimlerinde bu zengin kolye örneklerinden görmek mümkündür.⁴¹³

Erken Tunç Çağında, hem kadınların hem de erkeklerin kullandığı, statü/prestij göstergesi olarak ta görülen boyunluklar (tork olarak adlandırılmaktadır) süs objeleri olarak dönemin sanat anlayışını yansıtmaktadır.⁴¹⁴ Bu dönemde kullanılan, altın ve gümüşten yapılmış boyunluk örnekleri yoğun olarak Önasya'da görülmektedir.⁴¹⁵ Anadolu'da da örnekleri bulunmaktadır. Oylum Höyük'te (Kilis) bulunan gümüş bir boyunluk Anadolu örneklerindendir. Boyunluk, dövme tekniğiyle yapılmış ve uçları sivriltilmiştir. M.Ö.3.bine tarihlenen diğer bir Anadolu örneği ise Eskişehir'de (Çorum) bulunan altın boyunluktur. Dövme tekniğiyle yapılmış boyunluğun iki ucu konik topuzla sonlandırılmıştır.⁴¹⁶ Gaziantep Müzesinde sergilenen bronz kadın heykelciği üzerindeki takılar, dönemin takı kullanımını

412 Bingöl, s.33

413 Ateşoğulları, s. 158- 191

414 Seeden, 1980

415 John N. Postgate, **Rings, Torcs and Bracelets**, P. Calmeyer v.d.(yayın.) Beiträge zur Altorientalischen Archäologie und Altertumskunde. Festschrift für Barthel Hrouda zum 65. Geburtstag. Wiesbaden, 1994, s.235- 245

416 Ateşoğulları, s.157

göstermesi açısından önemlidir. Heykelciğin boynunda yer alan boyunluk M.Ö.3.binde boyunlukların kullanımını göstermektedir.⁴¹⁷ (Resim 30)

Res. 30: Boyunluk, Eskiypar, T. Özgüç ve R. Temizer, s. 615, Lev. 110/1a, b

M.Ö.3.bin kolyeleri arasında çok çeşitli formlarda boncuklardan yapılmış örnekler bilinmektedir. Çoğu zaman mezar buluntusu olarak ele geçen boncuklar, toplumun ve bireyin sosyal yaşantısı hakkında da bilgiler vermektedir.⁴¹⁸ Boncuklar, ip deliklidir. Sarkaçlar ise, askı halkalıdır. Küresel, yuvarlak, oval, elips, üçgen, altıgen, kare, silindir, yıldız gibi birçok formda yapılan boncuklar tek başlarına bir dizi olarak kolye oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra boncuklar, sarkaçlar, pandantifler ve amuletlerle birlikte kullanılarak zengin örnekler oluşturmaktadır. Boncuklar gibi sarkaçlar ve pandantiflerde çok çeşitlidir. Yaprak, idol, tekerlek, pul, damga mühür v.s. formlu çok sayıda sarkaç örneği bulunmaktadır. Sarkaçlar ve boncuklar alternatif olarak yerleştirilerek çeşitlilik kazandırılmıştır.⁴¹⁹ (Resim 31- 32)

417 Halil Tekin, **Oylum Höyük Buluntularının Işığı Altında Erken Tunç Çağı'nda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Madeni Eserleri**. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008, Lev. 20

418 Şeniz Atik, Boncuk: İnanç ve Güç (Göz Boncukları ve Amuletler), **Boncuk: İnanç, Güç ve Güzellik**, Beads: Faith, Power and Beauty.(Sergi Kataloğu), İstanbul, 2007, s. 200–202

419 Ateşoğulları, s.158- 191

Res. 31- 32: Farklı boncuklardan yapılmış kolyeler, Alacahöyük, A. Türe, **Takının Öyküsü**, s.38, fig.1

Arkaik Dönemde, yatay delikli boncuklarının arasına, dikey askı halkalı kozalak, nar ve meşe palamudu formu sarkaçlarla oluşturulmuş kolyeler bulunmaktadır. Bu kolye dizilerinin çeşitleri Klasik Dönemde artmış ve daha özenli bir işçilikle yapılmıştır.⁴²⁰

Antik metinlerde, “hormos, hormiskos, hypoderis” olarak geçen kolyeler çok öğeli olan örneklerdir. “Halysion”, farklı elemanlardan oluşan kolye tipine verilen addır. “Plokion” denilen örgü şerit biçimli kolye örnekleri, M.Ö.7.yy.da görülmektedir. Hellenistik Döneme kadar bir daha görülmeyen bu form, M.Ö.4.yy.da yeniden kullanılmaya başlanmıştır.⁴²¹ Hellenistik Dönem boyunca yoğun olarak kullanılmıştır.⁴²²

Ephesos Artemision’da ve Uşak- Güre’de Arkaik Döneme tarihlenen çok sayıda kolye örneği bulunmaktadır. Ephesos ve Uşak örnekleri paralellik göstermektedir. Uşak’ta bulunan nar boncuklu altın zincirler, Ephesos’un nar formu boncuklarıyla benzerlik göstermektedir. Rhodos Kamerios’ta, levhalardan oluşan bir boyunluk bulunmaktadır. Bu örnekte levhaların altından nar formu boncuklar sarkmaktadır. Antik dönemde kumaştan yapılmış boyunlukların kullanıldığı

420 Sın, s. 58

421 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.50- 61

422 Higgins, Greek, s. 167- 168

bilinmektedir. Ephesos'ta bir figürün boynunda bu şekilde bir boyunluk betimlenmiştir. Uşak'ta bulunan nar taneleri de olasılıkla böyle bir boyunluğun eklentileridir.⁴²³

Klasik Dönemde, altın tellerden yapılmış örgü bantlar üzerine takılmış sarkaçlardan oluşan kolyeler kullanılmaya devam etmiştir. Helenistik Dönemde sarkaçların çeşitlenmesiyle, bu tarz takıların zengin örnekleri görülmeye devam etmiştir.⁴²⁴

Kolyeler, boyun çevresine sıkı olarak ya da gevşek bir şekilde boyun altına takılmaktadır. Basit boncuklu kolyelerde çoklu kullanım görülmektedir.⁴²⁵ Kolyeler, tekli ya da çoklu olarak kullanılmaktadır. Erytrai (İldırı) Athena Tapınağında bulunan tunç bir heykel, çoklu kolye kullanımıyla ilgili bilgi vermektedir. Bu şekilde kullanım, erken dönemlerden itibaren bilinmektedir.⁴²⁶ Roma Döneminde de çoklu kolye kullanımı devam etmektedir.

Uşak Müzesinde bulunan, M.Ö.6.yy.a tarihlenen meşe palamudu formlu sarkaçlardan oluşan kolye, altın ve renkli taşlardan yapılmıştır. Bodrum'da bulunan Kariyalı Prenses'in kolyesi (M.Ö.4.yy.) de tomurcuk şekilli altın boncukları ve taçlı yaprakları ile Uşak örneğine benzemektedir. Kolyenin iki ucunda konik biçimli altın boncuklar bulunmaktadır.⁴²⁷ Bu iki örnek arasında büyük bir zaman farkı olmasına rağmen form olarak oldukça benzemektedir.⁴²⁸

Gordion A Tümülüsünde de yüksüklü meşe palamudu formlu sarkaçlardan oluşan bir kolye bulunmaktadır. M.Ö.7.yy.a tarihlenen kolyede, sarkaçların arasına konik formlu boncuklar yerleştirilmiştir.⁴²⁹ Lydia özellikleri gösteren kolye,

423 Deppert- Lippitz, s. 116

424 Savaşçın Anadolu takıları IV, 1986, s. 13

425 Williams- Ogden, s. 35

426 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 53

427 Özet, s. 93

428 Özgen ve Öztürk, s.155

429 Bingöl, Kat No. 114

olasılıkla Lydia'da üretilmiştir. Yüksüklü meşe palamudu formu boncukların ilk örnekleri bu kolyede görülmektedir. Benzer boncuklar Ephesos'ta da bulunmuş ve iğne başı olarak yorumlanmıştır.⁴³⁰ Gordion örneği ve Uşak'ta bulunan elektrondan yapılmış bir kolyeden, bu boncukların kolye boncukları olduğu anlaşılmıştır.⁴³¹ Uşak (Toptepe Tümülüsü) örneği, M.Ö.5.yy.a tarihlenmektedir.⁴³² (Resim 33)

Res. 33: Yüksüklü meşe palamudu formu boncuklardan oluşmuş kolye, Uşak, A. Türe, *Takının Öyküsü*, s.104, fig.1

M.Ö.7.yy.a tarihlenen Bayındır- Elmalı D tümülüsünde bulunan fildişi kadın heykeli dönemin kolye kullanımını göstermektedir. Boynunda iki dar, bir geniş kolye bulunan örnek, hem çoklu kolye kullanımını hem de boncuk formlarını göstermektedir. Heykelin sağında ayakta duran kız çocuğunun da boynunda bir kolye bulunmaktadır. Silindirik boncuklardan oluşan sarkaçlı kolye, dönemin kolyeleri ile benzerlik göstermektedir. Akurgal, Lydia yapımı olan bu örneklerin, Geç Hitit, Fenike stili olduğunu ve Yunanlı sanatçılara örnek teşkil ettiğini savunmaktadır. Fildişi kadın heykelinin yanı sıra tümülüste bulunan gümüş erkek heykelinde de çoklu kolye kullanımı görülmektedir. Erkeklerde çoklu kolye kullanımını göstermesi açısından önemlidir.⁴³³ (Resim 34)

430 Hogart, s. 101

431 Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s. 52

432 Akyay Meriçboyu, a.g.e., s. 106

433 Akyay Meriçboyu, a.g.e., s. 53

Res. 34: Elmalı-Bayındır Tömülüsünde bulunan heykelcik, Antalya, E. Akurgal, **Anadolu Kültür Tarihi**, Tübitak Yayınları, Ankara, 2003, Res.202 a-b

Sardeis’de bir mezarda üç dizili kolye bulunmuştur. Kolye, boncuklu tellerden yapılmış sarkaçlardan oluşmaktadır. Çanakkale Kızöldün Lahtinde bulunan kozalak sarkaçlı kolyenin aralarında kullanılan tel sarkaçlarla benzer özelliktedir.⁴³⁴ M.Ö.5.yy.a tarihlenen bu iki örnek çağdaştır.⁴³⁵ Çanakkale örneğinde, kolyenin bitişinde kullanılan lobut biçimli boncuklar, Lampsakos atölyesine özgüdür. Bu örnek, lobut boncukların bilinen ilk örneğidir. Aynı lahitte, kalıp baskı yöntemiyle yapılmış, palmet kabartmalı boncuklardan oluşan, aslan başlarıyla sonlandırılmış bir kolye daha bulunmaktadır. Bu örneğin benzeri Kıbrıs’ta bulunmuştur.⁴³⁶

Bir diğer Sardeis örneği, yine çoklu kolye kullanımını gösteren iki dizili örneklerdir. Mısır kökenli olduğu düşünülen, deniz salyangozu şeklindeki boncuklardan yapılmıştır. Sardeis’te çeşitli boncukların (üçgen, konik, deniz salyangozu v.s.) bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş örneklerde bilinmektedir. Bunların arasında görülen üçgen formlu boncuklar Pers sanatının birer ürünüdür.⁴³⁷

434 Curtis, Kat. No. 52, 88, 95

435 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 90

436 Higgins, Greek, s.76

437 Curtis, Kat. No. 41

Sardeis, bir merkez atölye olduğu için bu çevredeki örnekler, işçilik ve form açısından farklılık göstermektedir. Sardeis'te bulunan, ince uzun boncuklardan oluşan kolye de, bu atölyenin özgün örneklerindendir. Bir ucu sivri, bir ucu yuvarlak formlu boncuklardan oluşan kolye, M.Ö.4.yy.a tarihlenmektedir.⁴³⁸ (Resim 35)

Res. 35: Sivri boncuklu kolye, Sardeis, A. Türe, **Takının Öyküsü**, s.98, fig.1

Çok renkli boncuk kullanımı M.Ö.3.binden itibaren bilinir ve Perslerle birlikte Anadolu'da da kullanılmaya başlanmıştır. M.Ö.4.yy.a tarihlenen, Yozgat örneğinde, altın, onyks ve sardonyks boncuklar bir arada kullanılmıştır. Altından yapılmış, aşık kemiği şeklinde boncuklar dikkat çekicidir.⁴³⁹

Sarkaç ve boncukların yanı sıra daha büyük sarkaçlar olarak görülen pendentifler kolyeler de kullanılmıştır. Pendentifler, tek başına ya da kolyelerin ortasına bir adet yerleştirilerek kullanılmıştır. Yarımay formlu pendentifler, olasılıkla tek başına kullanılmış örneklerdir. Dövme tekniğiyle yapılmış çok ince altın levhalardan oluşan bu formun uçlarında asma delikleri bulunmaktadır. Troia'da örnekleri bulunan yarımay formlu pendentiflerin iki ucunda da asma deliği olması tek başına kullanıldığını göstermektedir.⁴⁴⁰

M.Ö.2.binin başında, Asur Ticaret Kolonileri Döneminde, Kültepe'de bulunan, yarımay şeklindeki boyunluk örnekleri dönemin kuyumculuk eserleri açısından önemlidir. Kuzey Suriye ve Mezopotamya etkili olduğu düşünülen örnekler, M.Ö.3.bine tarihlenen Troia örnekleriyle benzerlik göstermektedir.⁴⁴¹

438 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.116

439 Bingöl, Kat No. 118

440 Schieman, İllios, s.561- 562

441 Köroğlu, s.19

Asur'da rütbe sembolü olarak kullanılan hilal şekilli boyunluklar, Urartu'da da sadece erkeklerin kullanımındadır. Levha üzerine kabartma motiflerin işlendiği boyunluklar Asur etkilidir. Erkeklerin kullandığı formdan farklı olarak, ince bir halka şeklinde boyunluklar bilinmektedir. Olasılıkla bu form, kadınların kullandığı boyunluk formudur.⁴⁴²

Disk formlu pandantifler, M.Ö.3.binde en çok kullanılan pandantif formudur. Kültepe, Oylum Höyük, Baklatepe'de örnekleri görülen pandantiflerin çağdaşları, Ur Kral Mezarlarından bilinmektedir.

Hellenistik Dönemde kap ve mızrak ucu şeklinde çok sayıda pandantif zincirlere takılarak ya da şeritlere eklenerek kullanılmıştır. Birleşme yerleri telkari bezemeyle ya da rozetle kapatılmıştır.⁴⁴³

Amuletler (muska), M.Ö.3.binde kullanılmaya başlanan, koruma amaçlı kullanılan boyun takılarıdır. M.Ö.2.binde amulet olarak kullanılan, altın ya da gümüşten yapılmış, tanrı / tanrıça figürleri bilinmektedir.⁴⁴⁴ Sınırlı sayıda Hitit takıları içinde önemli bir yer tutan, amulet olarak kullanılan pandantif heykelcikler, askı halkalarıyla birlikte kullanılmıştır. M.Ö.2.bine tarihlenen, kucağında çocuk taşıyan güneş tanrıçası figürü ve Kayseri- Çiftlik'te bulunan altın tanrıça heykelciği pandantif olarak kullanılmış örneklerdir. Bu şekilde kullanılmış bronz, fildişi örneklerde bilinmektedir.⁴⁴⁵ M.Ö.2.bine tarihlenen diğer bir Hitit kolyesi, Boğazköy-Kayalıboğaz'da bulunan oturan tanrıça heykelciğidir.⁴⁴⁶ Tanrı ve tanrıça figürlerinin yanı sıra hayvan figürleri de kullanılmıştır. Tüm bu heykelcikler, olasıyla büyük boyutlu heykellerin küçük birer kopyasıdır.⁴⁴⁷

442 Türe, Takının Öyküsü, s. 94- 95

443 Higgins, Greek, s. 167- 168

444 A. Türe ve M.Y. Savaşçın, Anadolu Takıları III, **Antika Dergisi**, Sayı 11, İstanbul, 1986, (III) s.11- 20

445 Türe, Takının Öyküsü, s.59- 60

446 Bingöl, Kat No.145

447 Köroğlu, s.19

Döküm tekniğiyle yapılan ve askı halkası sonradan eklenen heykelciklerin örnekleri, M.Ö.1.binde Batı Anadolu’da görülmektedir. Ephesos’ta birçok örneği bulunmaktadır.⁴⁴⁸

Artemis kültünü simgeleyen birçok motif ve figür takılarda simgesel olarak betimlenmiştir. Atmaca, hilal ve arı en çok kullanılan sembollerdir. Ephesos’ta da, Artemis kültüne ait atmaca ve hilal şeklinde amuletik sarkaçlar kullanılmıştır. M.Ö.3.binden bilinen, ay tanrıçasının simgesi olan hilal motifi, Ephesos’ta da yoğun olarak kullanılmıştır. Atmaca figürünün, Mısır kökenli olduğu ve Fenike üzerinden Anadolu’ya geldiği düşünülmektedir. M.Ö.2.bine tarihlenen benzer şekilde atmaca figürü, Aegina’da bulunmuştur. Aegina üzerindeki Mısır etkisi göz önünde tutulursa, Mısır kökenli bir figür olduğu söylenebilir.⁴⁴⁹

Mısır’da önderliği, Mezopotamya’da ise tufanı simgeleyen sinek figürü Ephesos’ta kolye sarkacı olarak görülmektedir. Mısır ya da Mezopotamya etkili bu figür, çeşitli göğüs süslerinde de görülmektedir.⁴⁵⁰ (Resim 36)

Res. 36: Sinek formlu kolye sarkacı, Ephesos, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 58, fig.1

448 Hogart, Pl. III, 9, 11

449 Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 54

450 Hugh Tait, **Seven Thousands Years of Jewellery**, The British Museum Company Ltd., Londra, 1986, s.197

M.Ö.7.yy.a tarihlenen, Van- Toprakkale’de bulunan kolye sarkacı, kabartma tekniğiyle yapılmış amuletik amaçlı bir kolye sarkacıdır. Yuvarlak formlu sarkaç, madalyon formundadır. Üzerinde, düz bir zemine oturulmuş, tahtta oturan bir tanrıça ve ona ibadet eden kadın figürü bulunmaktadır.⁴⁵¹

Uşak- Güre’de bulunan, oturan hayvan şeklinde yapılmış objelerin, amulet olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Güç sembolü olan hayvanların kullanılması ve ağır objeler olması nedeniyle erkek kolyelerinin eklentileri olduğu düşünülmektedir.⁴⁵² İki örneği olan örneklerden biri altın biri gümüştür. Altın olan örnek koç şeklindedir. Detaylı olarak işlenen koç figürünün boynunda bir kolye asılıdır. Kolyeli koç tasvirlerinin, sadece soylu kişiler tarafından kullanıldığı bilinmektedir.⁴⁵³ (Resim 37)

Res. 37: Koç formunda kolye sarkacı, Uşak, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 63, fig.2

Bayındır- Elmalı Köyiçi tümülüsünde bulunan koç biçimli amulet, M.Ö.5.yy.a tarihlenmektedir. Batı Anadolu kökenli olduğu düşünülen bu örneklerin, Pers döneminde de kullanıldığını göstermektedir.⁴⁵⁴

M.Ö.6.yy.da Pers etkisiyle takılarda yeni öğeler görülmeye başlanır. Çan şeklinde yapılmış sarkaçlar Perslilerle birlikte Anadolu’da kullanılmıştır. Az sayıda

451 Türe, Takının Öyküsü, s.94- 95

452 Sokullu, s. 115

453 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 50- 54

454 Özgen ve Öztürk, s. 59

görülen scrabelerde Perslerle Anadolu konseptine dahil olmuştur. Scrabe, ölümden sonra hayatı simgeleyen, Mısır kökenli bir amulettir. Hem çan motifi hem de scrabe simgesel birer öğedir.⁴⁵⁵

M.Ö.6.yy.a tarihlenen İkiztepe tümülüsünde (Uşak) iki farklı sarkaç örneği bulunmaktadır. Bereketi simgelediği düşünülen, küçük altın külçeciği şeklindeki sarkaç askı halkasıyla kullanılmıştır. Diğer örnek ise, bir taş (akik) eklenen altın askı halkasından oluşmaktadır.⁴⁵⁶ Benzer bir örnek, Sardeis'te bulunmuştur. Sard taşından yapılmış, piramidal formlu mühür, askı halkasıyla bu formda bir kolye ucu olarak kullanılmıştır.⁴⁵⁷ Kalsedon taşından yapılmış, altın askı halkalı mühür sarkaçlar, erkeklerin kullandığı işlevsel takılardır. Mühür şeklindeki bu kolye sarkaçları, Pers etkisiyle Batı Anadolu'da yoğun olarak kullanılmıştır.⁴⁵⁸

Uşak- Güre kolyelerinden birinde, balta motifi kullanılmıştır. Gordion A tümülüsünde de benzer bir örnek bulunmaktadır. Çağdaş olan bu örneklerin bir benzeri, M.Ö.5.yy.a tarihlenen Elmalı- Bayındır Köyiçi tümülüsünde bulunmuştur.⁴⁵⁹

Hellenistik Dönemde zincir kolyeler yoğun olarak kullanılmıştır. Genelde örgü ya da şerit zincir tercih edilmiştir. Örgü ve şerit zincirlerin kullanıldığı örnekler, Kyme, Madytos ve Mitylene'de bulunmuştur.⁴⁶⁰ (Resim 38)

M.Ö.4.yy.da kullanılmaya başlanan bir diğer kolye, dönemin küpelerinde de görülen hayvan başlı örnekler ile Herakles düğümü motifidir. M.Ö.3.yy.da yaygınlaşan bu örnekler, ince işçilikleri ile dikkat çekmektedir.⁴⁶¹ (Resim 38)

455 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 137

456 Özgen ve Öztürk, s.48- 52

457 Özgen ve Öztürk, s.144

458 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 124

459 Özgen ve Öztürk, s. 60

460 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 165- 169

461 A. Türe ve M.Y. Savaşçın, Anadolu Takıları IV, Hellenistik Çağ, **Antika Dergisi**, Sayı. 12, İstanbul, 1986, (Hellenistik), s. 13

Res. 38: Örgü zincirli, aslan başlı, Herakles düğümü motifli kolye, Rize, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.67

Aslan başlı zincirlerin bir çeşitlemesi olarak tanımlanabilecek diğer bir grupta, aslan başları yerine zenci başları kullanılmıştır. Renkli taşlardan yapılan zenci başlı bir zincir örneği Gelibolu'da (M.Ö.3.yy.) bulunmuştur.⁴⁶²

Herakles düğümü motiflerinin uçları, erken dönemde basittir. M.Ö.3.yy.da uçlarına rozet süslemeler eklenir. Rize'de bulunan bir örnekte aslan başları arasında Herakles düğümü motifli kullanılmıştır. Düğüm, aslanın ağzına bir halka ile tutturulmuştur. M.Ö.3.yy.a tarihlenen kolyedeki gibi birkaç sarkacın birlikte kullanıldığı örneklerde, düğüm enseye gelecek şekilde kullanılmıştır.⁴⁶³ (Resim 38)

Lampsakos'ta bulunan bir kolye, tohum sarkaçlı ve Herakles düğümü şeklinde klipslidir. Lampsakos merkez atölyenin bir ürünü olduğu düşünülen, M.Ö.3.yy.a tarihlenen örnek, mineleme yöntemiyle bezenmiş ve altından bir kafes içine alınmıştır.⁴⁶⁴

462 Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s. 165- 169

463 Deppert-Lippitz, s.149

464 Pfrommer, s.117

Renkli taşlarla bezeli, geometrik motifli parçaların birleştirilmesiyle oluşan kolyeler Geç Helenistik Dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kolyeler, Roma Döneminde de kullanılmaya devam etmiştir.⁴⁶⁵

Roma Döneminde, Helenistik Dönemin görkemli ve zengin örnekleri yerini daha basit, simgesel figür ya da motiflere bırakır.⁴⁶⁶ Roma Döneminde kolyeler, sarkaçlı veya sarkaçsız zincir kolyeler, boncuklu zincir kolyeler ve sadece boncuklardan oluşan kolyeler olarak gruplandırılmaktadır. Roma Döneminin sarkaçlı kolyeleri, diğer dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. Tek bir sarkaç, pandantif, sikke, taş kakma ya da portrelerin olduğu madalyonların kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Bazı örneklerde, birden çok sarkacın bir arada kullanılmıştır. Tek bir kanca ya da halkadan oluşan klipsleri ile de farklılık göstermektedir.⁴⁶⁷

Elazığ- Ağın'da bulunan bir örnekte, Herakles sopası şeklinde bir sarkaç ve klipste tekerlek motifliyle süslenmiştir. 8 ispitli tekerlek örnekleri, Roma Döneminde Galatların yerleştiği yerlerde görülmektedir. Bu motif, Galatların tanrısı Taranis'i sembolize etmektedir.⁴⁶⁸ (Resim 39)

Res. 39: 8 ispitli tekerlek şeklinde kolye klipsi, İzmir, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.212, fig.2

465 Türe ve Savaşçın, Helenistik, s. 13

466 Türe ve Savaşçın, Roma, s. 9- 15

467 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 210- 225

468 Bingöl, Kat No. 134

Roma Döneminde görülen bir diğer form, levhadan kesme baklalardan oluşan zincirlerdir. Oval ya da ampul formlu kesilen baklalar, boncuklarla birlikte de kullanılmıştır. Bazı örneklerde de, madalyon, amulet v.s. eklenmiştir. Çorum'da bulunan bir örnekte, boncuklu zincir gerdanlığın ortasında, sard taşından yapılmış bir madalyon eklenmiştir. Madalyonun üzerinde kythara çalan Apollon figürü yapılmıştır. Madalyonun etrafında altından bir çerçeve bulunmaktadır. Bu çerçevenin kenarları, dönemin karakteristik özelliği olarak taramalı yapılmıştır.⁴⁶⁹ Adana'da bulunan kameolu sarkacın ortasında kadın büstü betimlenmiştir. M.S.3.yy.a tarihlenen kolye, olasılıkla Antiochia üretimidir. Tokat- Darıdere'de benzer şekilde bir erkek büstlü sarkaç bulunmuştur.⁴⁷⁰

Delik işi zincirler, tilkikuyruğu formlu zincirler, içi içe geçmiş halkalardan oluşan zincirler Roma Döneminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Roma Döneminde, tüm takılarda olduğu gibi kolyelerde de yarı değerli taşlar ve cam taklitleri kullanılmıştır.⁴⁷¹ (Resim 40)

Res. 40: Ajur tekniğiyle yapılmış, taş ve altın kompozisyonlu kolye, Bergama, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.213, fig.1- 2

Roma Döneminde, sadece boncuktan yapılmış kolye örnekleri de bulunmaktadır. Tokat'ta bulunan kolye, sadece badem biçimli altın boncuklardan yapılmıştır. Boncuklar, kalıp baskı yöntemiyle yapılmıştır. Boncukları, M.Ö.5.yy.a

469 Bingöl, Kat No. 139

470 Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 210- 225

471 Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 165, 210- 225

tarihlenen örneklere benzeyen kolyenin klipsi keman formundadır. Boncukların uzun dönem kullanıldığını göstermektedir.⁴⁷²

472 Bingöl, Kat No. 115

2.1.4. Bilezikler

Bilezik, el bileklerine takılarak kullanılan, halka şeklindeki kol takıdır. Anadolu’da Neolitik Dönemden itibaren kullanıldığı bilinen bileziklerin ilk örnekleri taştan yapılmış, basit formlu, işlemsiz halkalardır. Antik metinlerde “pselia”⁴⁷³ olarak geçen bilezikler, cinsiyet ayrımı yapılmadan, hem kadınlar hem de erkekler tarafından kullanılmıştır. Erken dönemlerden itibaren kullanılan bu süs objeleri, Pers etkisiyle çift olarak kullanılmıştır.⁴⁷⁴

Kolun üst kısmına, yani pazu üzerine takılan bileziklere “pazubent” denir.⁴⁷⁵ Çapları nedeniyle pazubent olarak adlandırılan, kullanımı dışında bir farkı olmayan bilezik formu olduğu için, bilezikler başlığı altında değerlendirilmiştir. Kohlmeyer, spiralli olan tüm bilezikleri, esneklikleri ve çapları nedeniyle, pazubent olarak değerlendirmiştir.⁴⁷⁶ (Resim 47)

Erken dönemlerde taş örnekleri bulunan bilezikler, M.Ö.3.binde metallerin işlenmeye başlamasıyla değerli madenlerden üretilmeye başlanmıştır.

İlk metal örnekler, basit, halka formlu ve yuvarlak kesitlidir. Arslantepe ve Baklatepe’de gümüş, Gavurtepe’de altın bilezik örnekleri, M.Ö.3.bine tarihlenen basit formlu ilk örneklerdendir. (Resim 41) Ucu kapalı, halka formlu masif bu bilezikler, zamanla süslemelerle çeşitlendirilmiştir. Bazı örneklerinde, kesme tekniğiyle yapılmış bezemeler görülmektedir. Alacahöyük takı örneklerinde, bu şekilde kesme tekniğiyle yapılmış bezemeye sahip bilezikler bulunmaktadır.⁴⁷⁷

473 S.C. Woodhouse, **English-Greek Dictionary a Vocabulary of the Attic Language**, The University of Chicago Library , London George Routledge & Sons Ltd, 1910, s.92

474 Türe ve Savaşın, Kuyumculuğun Doğuşu, s.67- 68

475 İngilizce yayınlarda “ upper arm bracalets” olarak geçmektedir.

476 Kay Kohlmeyer, **Armlets, Urartu- A Metal Working Center in the First Millenium B.C.E.**, Jerusalem, 1991, s.177- 183

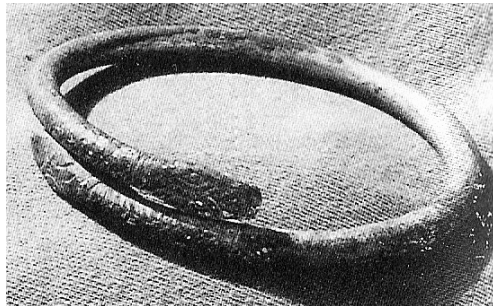
477 Ateşoğulları, s.214- 223

Res. 41: Basit formlu, ucu kapalı bilezik, Troia, H. Schliemann, *İllios*, Kat. No. 692

M.Ö.3.binde bulunan halka formlu bir diğer örnek Troia’da bulunmuştur. Ancak Troia örneği, yapılışı ve görüntüsü ile farklılık oluşturmaktadır. İki düz ve iki burgulu telin birbirine lehimlenmesiyle oluşturulan bilezikte teller, saç örgüsü motifi oluşturmaktadır. Anadolu’da benzer başka bir örneği yoktur. Girit Mochlos’ta benzer bir bilezik bulunmaktadır.⁴⁷⁸ Ur Kral Mezarlarında bulunan bir yüzük örneği aynı teknikle yapılmıştır.⁴⁷⁹

Erken dönemde masif örnekler dışında ucu açık halka formlu bileziklerde bulunmaktadır. Erken Tunç Çağından itibaren birçok merkezde görülen ucu açık bilezikler, masif halka bilezikler gibi dövme tekniğiyle yapılmıştır. Titriş Höyük’te bulunan ucu açık formlu gümüş bir bilezik M.Ö.3.bine tarihlenmektedir. İki ucu yılanbaşı şeklinde yapılmış olan bileziğin detayları, kazıma tekniğiyle yapılmıştır.⁴⁸⁰ Bu örnek, M.Ö.1.binde yoğun olarak görülen hayvan başlı bileziklerin erken bir öncülü niteliğindedir. (Resim 42)

Res. 42: Stilizе yılan başlı bilezik, Titriş Höyük, S. Ateşoğulları, Lev. 48, fig.6

478 Richard B. Seager, *Explorations in the Island of Mochlos*, Boston/New York, 1912, s.24

479 Wooley, Pl.138

480 Ateşoğulları, s.214- 223

M.Ö.2.binde Anadolu’da egemen güç olan Hititlere ait bilinen bilezik örneği yok denilebilecek kadar azdır. Tapınak yazıtlarında, sunu listelerinde altın bileziklerden bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra, kabartmalarda da bilezikler görülmektedir. Halka formu bilezikleri, betimlenen figürlerin kollarında görmekteyiz.⁴⁸¹

M.Ö.1.binde Doğu Anadolu’nun hakimi olan Urartular, en zengin bilezik örneklerini vermektedir. Urartu’da en çok kullanılan takı bileziktir. Altın, gümüş, demir ve bronzdan pek çok örneği olan Urartu bileziklerinin ilk örnekleri Beylikler Dönemine yani M.Ö.13.yy- M.Ö.9.yy.a tarihlenmektedir.⁴⁸²

M.Ö.9.yy.dan itibaren Asur etkisiyle, aslan, yılan, boğa v.d. hayvan başlı bilezikler kullanılmıştır. Tunç ve gümüş bilezikler, döküm tekniğiyle yapılmış ve stilizedir. Gümüş örneklerde stilize olarak verilen hayvan başları, altın örneklerde detaylı olarak⁴⁸³, kazıma ile verilmiştir.⁴⁸⁴ M.Ö.9.yy.- M.Ö.8.yy.da detaylı olarak işlenen hayvan başlı bilezikler, M.Ö.7.yy.da stilize edilmiştir.⁴⁸⁵ (Resim 43)

Res. 43: Aslan başlı bilezikler, Van Müzesi, A. Türe, **Takının Öyküsü**, s.89, fig.4

481 Köroğlu, s.19- 20

482 Oktay Belli, Metal Bilezikler, **Urartu: Savaş ve Estetik**, İstanbul, 2004, s.166

483 Türe, Takının Öyküsü, s.90- 91

484 Necla Aslan Sevin, Urartu Takı Sanatı, **Arkeoatlas 4**, İstanbul, 2005, s.108- 109

485 Belli, s.166

Uçları açık hayvan başlı bilezikler ve pazubentlerde, hayvan başları kübik bir şekilde ve detaylıdır.⁴⁸⁶ Bunun yanı sıra, uçları üst üste bindirilmiş şekilde, kapalı bir forma sahip hayvan başlı bilezikler de kullanılmıştır.⁴⁸⁷

Urartu kabartmaları, duvar resimleri ve heykeltıraşlık eserleri, bilezik ve pazubentler ile kullanımı hakkında bilgi vermektedir.⁴⁸⁸ Bilezik ve pazubent kullanımında kadın, erkek ayrımı yapılmamıştır. Ancak, statü farkı gözetilmiştir. Betimlemelerde, tanrı/tanrıça, soylular ve halkta kullanıldığı görülmektedir. Kullanımda görülmeyen statü ve cinsiyet farkı, işçilikte ve hayvan başlarında görülmektedir. Saray soyluları için üretilen bilezikler, özenli işçiliğe sahiptir. En erken örnekleri M.Ö.9.yy.da Patnos Girittepe’de bulunmuştur.⁴⁸⁹ Erkek bileziklerinde aslan ve griphon başları ya da protomaları kullanılmıştır. Ağız açık bir şekilde betimlenen bu örnekler, Doğu üslubunda coşkuyu verme çabasıdır. Kadın bileziklerinde ise, buzağı, ceylan ya da aslan başları ağız kapalı olarak betimlenmiştir.⁴⁹⁰ Ayrıca aslan figürü, baş tanrı Haldi’nin kutsal hayvanı ve hakimiyetin, gücün simgesidir. Bu nedenle soylu kişilerin kullandığı takılarda tercih edilmiştir.⁴⁹¹

Urartu’da tamamı altın ya da gümüş örneklerin yanı sıra farklı materyallerin birlikte kullanıldığı örneklerde yapılmıştır. Halkası bronz, demir ya da gümüş, uçları ise altından yapılmış bu örnekler, çok yoğun bir kullanım görmemiştir. Bu uygulama, M.Ö.6.yy. Lydia örneklerinde de görülmektedir. Uşak-Güre’de, halkası lacivert camdan, uçarlı ise altından yapılmış aslan başlı bir örnek bulunmaktadır.⁴⁹² (Resim 44)

486 Osman E. Köse, **Erzurum Arkeoloji Müzesinde Bulunan Urartu Dönemine Ait Bilezikler ve Pazubentler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.44- 90

487 Gülan Ayaz, **Van/Altın-tepe Urartu Nekropolü Takıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 21

488 Kohlmeyer, s.178

489 N.A. Sevin, s.108- 109

490 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.108

491 Türe, Sembollerin Dili, s.78- 79

492 Türe, Takının Öyküsü, s.111

Res. 44: Cam halkalı, altın, aslan başlı bilezik, Uşak, İ.Özgen ve J.Öztürk, s.160, fig.111

M.Ö.9.yy. Urartu örneklerinde, halkası mantar çıkıntılarla bezeli bilezikler görülmektedir. M.Ö.8.yy.da bu uygulama kullanımdan kalkmış ve tüm halkalar düz olarak yapılmıştır.⁴⁹³

M.Ö.1.binde tüm Anadolu’da hayvan başlı bilezikler kullanılmaya devam etmiştir. Arkaik Dönemin sevilen formu olan hayvan başlı bilezikler, Klasik Dönemde de yoğun olarak kullanılmıştır.⁴⁹⁴

Gordion A tümülüsünde bulunan, uçları aslan başlı bir çift altın bilezik, Batı Anadolu’da görülen örnekler stil olarak benzetilmektedir. Olasılıkla Sardeis atölyesinin bir ürünüdür. Açık halka formu örnek M.Ö.6.yy.a tarihlenmektedir.⁴⁹⁵

M.Ö.5.yy.ın başına tarihlenen Kızöldün Lahtinde (Çanakkale), buzağı başlı bir çift altın bilezik bulunmuştur. Buzağı başlı bilezikler, Urartu’da olduğu gibi kadınların kullandığı bilezik formlarında kullanılmıştır. Bu dönemde de aslan protomlu örnekler, erkeklerin takılarında kullanılan figürlerdir.⁴⁹⁶

Hellenistik Dönemde de uçları hayvan ya da insan başlı bilezikler kullanılmaya devam etmiştir. M.Ö.4.yy.da hayvan başlarının boyun kısımları, telkari

493 Türe, a.g.e., s.90- 91

494 Sın, s.60

495 Türe, Takının Öyküsü, s.103

496 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.90- 138

ve granülasyon bezemelerle süslenmeye başlamıştır. Doğu gelenekli bu takılar, Yunan sanatında Yunan üslubuna uygun olarak yorumlanmıştır. Pers geleneğinde çift kullanılan bileziklerin yanı sıra tek olarak kullanılan örnekler de bilinmektedir.⁴⁹⁷ Samsun'da bulunan iki bilezikten biri kadın başlı, diğeri aslan başlı olarak yapılmıştır. Kadının saçı, M.Ö.3.yy. başında görülen saç formu olan kavun dilimi şeklinde yapılmıştır.⁴⁹⁸

İkiztepe Tümülüsünde bulunan, ucu açık halka formu bir çift gümüş bilezik, düz bir levhanın kıvrılmasıyla oluşturulmuştur. M.Ö.5.yy.a tarihlenen bu bileziğin yanında, çok parçalı bir altın bilezik bulunmuştur. Bu dönemde kullanılmaya başlanan çok parçalı bilezikler, sürgü kilit sistemiyle birleştirilmiştir. Elazığ- Ağın'da da benzer şekilde çok parçalı bir bilezik bulunmuştur.⁴⁹⁹

Asur'da görülen saat formu bileziklerin daha sade örnekleri nadir de olsa Anadolu'da da görülmektedir. Zincir görüntüsü verilmiş ya da çok parçalı düz halkalara, içinden geçirilen ince bir telle dönebilecek şekilde eklenmiş, süs taşlarıyla yapılan örneklerdir.⁵⁰⁰ M.Ö.5.yy.a tarihlenen, Sardeis'te bulunmuş bir örnek, bu formu temsil etmektedir. Kalsedon taşından bir eklentiyle süslenen bilezik, iki parçalıdır. Kalsedon taşının düz olan yüzeyine, Athena ve Hermes figürleri yapılmıştır. Nadir görülen bu örnekler olasılıkla işlevseldir.⁵⁰¹

Çok parçalı Pers bilezikleri, Roma Döneminde, üslup farkıyla kullanılmıştır. Yivli, ucu açık bileziklerin bir örneği, M.S.4.yy.a tarihlenen, Elazığ- Ağın örneğidir. İki parçalı olarak yapılmış bilezik, sürgü kilit sistemiyle birleştirilmiştir. Nitelikli bir işçiliği olmadığı için yerel atölye üretimi olduğu düşünülmektedir.⁵⁰²

497 Pfrommer, s.124- 125

498 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.90- 138

499 Özgen ve Öztürk, s. 58

500 Türe, Takının Öyküsü, s.111

501 Türe- Savaşçın, III, s.11- 20

502 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 225- 228

M.Ö.6.yy.a tarihlenen buluntular arasında halkası omega formu (bazı kaynaklarda böbrek formu olarak geçmektedir) bilezikler bulunmaktadır. Omega formu bilezikler, özgün bir Pers uygulamasıdır.⁵⁰³ Uşak-Güre’de bulunan bir çift altın bilezik, omega formu halkaya sahiptir. Aslan protomlu örnek, hem çift olması hem de omega formu olması Pers özelliğidir. Halkasının dış yüzü oluk şeklinde boştur. Bu boşluk renkli cam hamuruyla doldurulmuştur. M.Ö.6.yy.a tarihlenen bu tip örnekler, erkekler için yapılmıştır.⁵⁰⁴

M.Ö.4.yy.a tarihlenen Kraliçe Ada’nın mezarında, iskeletin her iki kolunda da birer bilezik bulunmuştur. Omega formu, hayvan başlı bileziklerin M.Ö.4.yy. örnekleridir. Uçları ceylan başı şeklinde olan bilezikler, altından yapılmıştır.⁵⁰⁵

Omega formu bilezikler Hellenistik Dönemin sonuna kadar kullanılmaya devam etmiştir. Helenistik Dönem örneği olarak, omega halkalı bir bilezik, Bolu’da bir Galat mezarında bulunmuştur.⁵⁰⁶

Pers etkisiyle Anadolu’da görülen diğer bir özellik, yiv süslemeli takılardır. Bileziklerde de, bu dönemden itibaren yivli süslemeye sahip örnekler görülmektedir. Levhanın kıvrılmasıyla oluşturulmuş, omega formu halkaya sahip bir çift bilezik yivli süslemeye örnek teşkil etmektedir. M.Ö.4.yy.a ait, altından yapılmış bu bilezik Yozgat’ta bulunmuştur.⁵⁰⁷ (Resim 45)

503 Türe, Takının Öyküsü, s.111

504 Özgen ve Öztürk, s. 58

505 Özet, s.91

506 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.172- 176

507 Akyay Meriçboyu, a.g.e, s.90- 138

Res. 45: Omega formlu bilezik, Yozgat, Y. Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 135

Hellenistik Dönem bilezik halkaları daha süslüdür. Notion’da bulunan burma halkalı ince bilezik, M.Ö.1.yy.a, Helenistik Dönemin sonuna tarihlenmektedir. İki ucu karşılıklı olarak birbirine dolanarak kilit sistemi oluşturulmuştur. Bu örnek, Roma Döneminde yoğun olarak görülen bileziklerin öncülü sayılmaktadır.⁵⁰⁸ Lüleburgaz’da bu şekilde yapılmış bir çift gümüş bilezik bulunmuştur. Bilezik halkasının karşılıklı dolandırılan iki ucu arasında, basit şekilde yapılmış bir Herakles düğümü motifi bulunmaktadır.⁵⁰⁹

Burgu halkalı, Malatya örneğinin uçları, çokgen prizma şeklinde sonlandırılmıştır. Çokgen prizma, M.S.2.yy.- 3.yy.da kullanılmaya başlanan bir süsleme elemanıdır. Nitelikli işçiliğe sahip olan bu örnek, olasılıkla Antiochia atölyesinde üretilmiştir.⁵¹⁰

Düz ya da burgulu halkaların yanı sıra içi boş, telkari teknikle yapılmış halkalar görülmektedir. Rize’de bulunan, M.Ö.3.yy.a tarihlenen, aslan başlı bir bilezik parçası (halkası eksiktir), telkari tekniğiyle yapılmış, palmet motifleriyle süslenmiştir.⁵¹¹

508 Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s. 172- 176

509 Onurkan, *Kat. No. 20- 21*

510 Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s.225- 228

511 Pfrommer, 124- 125

M.Ö.3.yy.a tarihlenen Samsun örneği, açık ağızlarıyla Pers etkisi gösteren aslan başlıdır. Bileziğin halkası, telkari tekniğiyle yapılmış halkaların birbirine lehimlenmesiyle oluşturulmuş unik bir örnektir. Anadolu'da bu şekilde yapılmış başka bir halka yoktur. Pasargadae'da bir küpe halkası aynı teknikle yapılmıştır.⁵¹²

Şerit halkalı bilezikler, M.Ö.15.yy.da Miken mezarlarında görülmektedir. Bu örneklerden birinde, şerit bileziğin ortasında yaprak formu bir rozet bulunmaktadır.⁵¹³ Hellenistik Dönemde görülen şerit bileziklerin çok erken örnekleri olarak değerlendirilebilir.

İzmit'te bulunan, M.Ö.3.yy.a tarihlenen bilezik, şerit bileziklerin görkemli bir örneğidir. Geniş şerit halkanın ortasına bir madalyon eklenmiştir. Disk formu madalyonun üzerinde, ayrıca şekillendirilmiş ve lehimle diske eklenmiş Dionysos başı bulunmaktadır. Şerit halkanın kenarları, burma tellerle, zincir formu verilerek sınırlandırılmıştır. Şerit halkanın üzeri, asma dalları, üzüm salkımları ve yapraklarıyla Dionysos kültüne uygun olarak süslenmiştir. M.Ö.500'e tarihlenen Sidon örneği, form olarak aynı niteliktedir. Doğu etkili örneklerin Helenistik Dönemde de kullanıldığını göstermektedir. Form olarak doğu etkili bu örnek bezeme olarak batı özelliklidir. Lampsakos atölyesinde üretildiği düşünülen örnek, doğuyu ve batıyı tasarımda birleştirmiştir.⁵¹⁴ (Resim 46)

Res. 46: Şerit bilezik, İzmit, Y. Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 174, fig.1

512 Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s. 172- 176

513 Türe, *Takının Öyküsü*, s.57

514 Fıratlı, s.109- 111

Malatya- Darende’de bulunan, diğer bir şerit bilezik, sürgülü kilit sistemiyle birleştirilmiştir. Uç kısımlarında dörtgen levha içinde, telkari tekniğiyle yapılmış palmet motifleri bulunmaktadır. Halka kısmı düz olarak yapılmış bileziğin benzeri, Kırım Theodosia’da bulunmuştur. M.Ö.3.yy.ın ilk yarısına tarihlenmektedir.⁵¹⁵

Şerit halkalı bilezikler, Roma Döneminde de kullanılmaya devam etmiştir. Vize B Tümülüsünde (Kırklareli) bulunan şerit halkalı örnek, iki ucun arasında taş yuvasıyla Roma Dönemi özelliği göstermektedir. Giresun- Bulancak’ta bir çift çocuk bileziği, iki parçalı şerit halkası ve sürgülü kilit sistemiyle birleştirilmiştir.⁵¹⁶

Hellenistik Dönemde görülen madalyon eklentili bileziklerin örnekleri, Roma Döneminde de görülmektedir. Sadberk Hanım Müzesinde sergilenen, iki gümüş bilezik, Roma Dönemi madalyonlu bileziklere örnektir. Halkalarının dışı bombeli olan, halkanın ortası düz silmeli olan bilezikler, olasılıkla aynı atölyede üretilmiştir. M.S. 2.yy.-3.yy.a tarihlenmektedir.⁵¹⁷

M.S.6.yy.- 7.yy.a tarihlenen, Bergama örneği, düz levhadan şekilli olarak kesilmiş, geniş şerit bir halka ve ortasında açılmış çiçek şeklinde yapılmış dörtgen bir rozetten oluşmaktadır. Farklı renklerde taşların yerleştirilmesiyle süslenmiş bilezik, şerit bileziklerin geç ve farklı bir yorumlamasıdır.⁵¹⁸

Hellenistik Dönemde yeni bir form olarak görülen yılanbaşı bileziklerin prototipleri, M.Ö.4.yy.da görülmektedir. M.Ö.3.yy.da yoğun olarak kullanılan yılanbaşı bilezikler, kola dolanmış görüntüsü vermektedir. Erken örnekleri az dolandırılmış olan örnekler, M.Ö.3.yy.ın ikinci yarısından sonra çok dolambaçlıdır. M.Ö.3.yy.ın sonunda yarı değerli taşların da eklendiği yılanbaşı bilezik örnekleri, Anadolu’da M.Ö.3.yy.ın başından itibaren kullanılmıştır. Yılanbaşı yukarıya doğru bakan, halkası bir kez dolandırılmış erken örnekler, Gelibolu’da bulunmuştur.⁵¹⁹

515 Deppert- Lippitz, s.171

516 Bingöl, Kat No.201

517 Pfrommer, Tf. 23, 1

518 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.225- 228

519 Pfrommer, s. 206

M.Ö.3.yy.ın ilk yarısına tarihlenen, halkası iki kere dolandırılmış bir örnek de Samsun’da bulunmuştur.⁵²⁰ (Resim 47)

M.Ö.2.yy.a tarihlenen, Çanakkale- Dardanos’ta bulunan Aphrodite figürinin kolunda ve bacağında yılan başlı, dolambaçlı örnekler betimlenmiştir. Bacağında, betimlenen bileziğin çapı oldukça büyük olmalıdır. Buluntular arasında büyük çaplı bilezikler olmadığı için, bu örneğin gerçeği yansıtmadığı düşünülmektedir. (Resim 47)

Res. 47: Aphrodite figürini, Çanakkale, www.guide-martine.com (11.09.2011)

Yılan başlı bileziklerin, Roma Döneminde kullanıldığı, Mısır portrelerinden bilinmektedir. Ancak Anadolu’da bulunmuş bir örneği yoktur.⁵²¹

520 Amisos Hazinesi

521 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.225- 228

2.1.5. Yüzükler

Yüzükler, hem işlevsel hem de süslenme amaçlı kullanılan parmak takılarıdır. Latince “anulus, anellus” olarak metinlerde geçen yüzükler, süslenme, mühür, asalet ve rütbe simgesi, amulet (nazarlık) ve evlilik simgesi olarak farklı amaçlara hizmet etmiştir.⁵²²

Yüzükler, yüzük halkası ve yüzük kaşından oluşmaktadır. Yüzük kaşı, üzerine direkt olarak ya da yüzük taşları üzerine işlenmiş figürler, motiflerle süslenmektedir. Gem (Latince “gemma”), oyulmuş, parlatılmış anlamına gelen eklenmiş yüzük taş parçalarına verilen addır.⁵²³ Yüzük taşlarının olduğu yüzüklerde, taşın oturtulabileceği bir montür oluşturulmaktadır.⁵²⁴ Yüzük taşlarında, bezemeler negatif olarak oyularak (intaglio) ya da pozitif olarak kabartma (cameo) şeklinde yapılmaktadır. İntaglio daha kolay bir teknik olduğu için daha çok tercih edilmiştir.⁵²⁵ Gemler, bu tekniklerle, mitolojik sahneler, çeşitli figürler ve motiflerle bezenmiştir. Mitolojik sahnelerin dışında, gemlerde büstlerin kullanımı Erken Roma Döneminde görülmektedir.⁵²⁶

Yüzük halkalarının ve yüzük kaşlarının formları dönemlere göre farklılık göstermektedir. M.Ö.3.binden itibaren altın ve gümüş yüzük örnekleri bilinmektedir. Tunç Çağlarında yüzük kaşı oval formudur ve üzeri kazıma bezemelerle süslenmiştir.⁵²⁷ Basit halka formu erken örnekler, dövme tekniğiyle yapılmıştır. Dövme tekniğiyle oluşturulan levhanın bükülmesiyle halka formu verilerek oluşturulmuştur. Bu örnekler, uçları üst üste bindirilerek oluşturulmuş ya da açık uçlu olarak yapılmıştır. Uçları üst üste bindirilmiş şekilde olan yüzüklerin altın

522 Frederich H. Marshall, **Catalogue of the Finger Rings, Etruscan and Roman in the Depertmant of Antiquites**, British Museum, Londra, 1907

523 Konuk ve Arslan, s. 11- 13

524 Bingöl, s. 35

525 Konuk ve Arslan, s.11- 13

526 Uygun, s.71- 73

527 John Boardmann, **Finger Rings, Antike Kunst X**, 1967, (Finger Rings), s.5

örnekleri Ahlatlıbel’de, açık uçlu olan yüzüklerin gümüş örnekleri İasos’ta bulunmuştur.⁵²⁸

M.Ö.2.binde yüzükler genelde, mezarlarda bulunmuştur.⁵²⁹ Mühür yüzükler ilk kez, Assur’da ve Hititlerde kullanılmıştır.⁵³⁰ Kültepe’de, Asur özellikleri taşıyan, kabartma tekniğiyle yapılmış, bordür içinde zigzag bezemelerle doldurularak oluşturulmuş yüzük örnekleri bulunmuştur.⁵³¹

Hitit uygarlığında mühürcülük oldukça önemlidir. Kaş kısmı mühür olarak kullanılmış yüzükler kullanılmıştır. Hitit’in işlevsel olarak kullanılan mühür yüzükleri, metal üzerine oyma tekniğiyle yapılmıştır.⁵³² Krallar, saray memurları, yazıcılar ve rahiplerin yanı sıra kraliçelerin ve ticaretle uğraşan kişilerin de mühürleri kullandığı bilinmektedir.⁵³³

Alacahöyük’te bulunan, büyük yuvarlak kaşlı halka yüzük Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlenmektedir. Saç örgüsü motifli bezenmiş kaşın ortasında hiyeroglif yazı bulunmaktadır. Sivas Müzesinde sergilenen benzer bir yüzükte, hiyeroglif yazı bulunmaktadır. Olasılıkla, Hitit yüzüklerinde, seçkin sınıfın kullandığı yüzüklerde, sahiplerinin isimleri yazılmıştır.⁵³⁴ (Resim 48)

528 Ateşoğulları, s.224- 225

529 Kutlu Emre, **Yanarlar Afyon Yöresinde Bir Hitit Mezarlığı (A Hittite Cemetery Near Afyon)**, Ankara, 1978, s.48

530 Higgins, Greek, s.189

531 Türe ve Savaşçın, Kuyumculuğun Doğuşu, s.50

532 Türe ve Savaşçın, a.g.e., s.50

533 Köroğlu, s.19

534 Türe, Takının Öyküsü, s.62

Res. 48: Yüzük mühür, Alacahöyük, G.Köroğlu, s.19, Res. 10

Urartu'da çok az sayıda, altın ve gümüş yüzük örneği bulunmaktadır. Bunlardan biri, Van Altıntepe'de bulunan, M.Ö.8.yy.a tarihlenen, gümüş yüzük farklı bir süslemeye sahiptir. Halka formu yüzüğün kenarları, granülasyon tekniğinde üçgen şeklinde yapılmış taneciklerle sınırlandırılmış ve ortasında küçük topçuklardan oluşan bir dizi yapılmıştır. Bezeme olarak benzer bir örneği olmayan yüzüğün teknik olarak benzerleri, Karmir Blur'da ve Patnos'da (Değirmentepe) bulunmuştur.⁵³⁵

Perslerin Anadolu takı sanatına kattığı bir diğer yenilik scrabe yüzüklerdir. Scrabe yüzüklerin kökeni Mısır'dır. Mısır'da görülen bir böcek olan scrabe şeklinde yapıldığı için bu adı alan yüzükler, M.Ö.2.binde Myken'de de görülmektedir.⁵³⁶

Scrabe yüzükler, yüzük taşının bir yüzünün scrabe böceğinin hatlarının kazınmasıyla oluşturulmaktadır. M.Ö.5.yy.dan sonra, scrabe formunda yapılmış ancak böceğin detaylarının verilmediği yüzükler görülmektedir. Scrabeler gibi mühür olarak kullanılan bu örneklerle, scraboid yüzükler denilmektedir.⁵³⁷

⁵³⁵ T. Özgüç, Jewellery, Gold Votive Plaques and a Silver Belt from Altıntepe, **Anatolian Studies**, Vol.33, , Ankara, British Institute, 1983, s.33- 37

⁵³⁶ Anadolu'da görülen örneklerin Myken etkili olduğu da savunulmaktadır. Türe ve Savaşçın, Kuyumculuğun Doğuşu, s.50

⁵³⁷ J. Boardmann, **Engraved Gems**, Evanston, Northwestern Universty Press, 1968, (Engraved Gems), s.15

Scrabe yüzükler, yoğun olarak Batı Anadolu’da görülmektedir. Bu yüzükler, form olarak doğulu, bezeme olarak batılı örneklerdir. M.Ö.5.yy.a tarihlenen bir Sardeis örneği, at nalı formunda yüzük halkası altından, scrabe montürü gümüşten, scrabe mühür kısmı sard taşından yapılmıştır. Scrabenin içinden geçen tel iki uçta halkaya sarılmıştır. Altın, gümüş ve taşın bir arada kullanıldığı ender bir örnektir.⁵³⁸

M.Ö.5.yy.ın başına tarihlenen, İkiztepe tümülüsünde çok sayıda scrabe mühür bulunmuştur. Mühür kısmında, atlet, Herakles, sphenks, Pan ve aslan figürleri kullanılan yüzükler mezarın bir erkeğe ait olduğunu göstermektedir. Halkaları at nalı formunda olan yüzüklerin bazılarında, scrabenin çevresi üçgen dizisiyle çevrilmiştir. Bu örnekler, Pers kuyumculuğunda sadece Sardeis örneklerinde görülmektedir.⁵³⁹ (Resim 49)

Res. 49: Scrabe yüzük, Uşak, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 130

M.Ö.5.yy.da yüzüklerin sayısının azaldığı görülmektedir. Bu dönemde yüzük taşıma hakkı sadece soylu ve zenginlere verildiği için yüzük kullanımı sınırlıdır.⁵⁴⁰ Bu durumda, yüzük bulunan mezarların soylulara ve zenginlere ait olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Bodrum’da Kraliçe Ada’nın (M.Ö.4.yy.) mezarında bulunan üç yüzükten parmağında bulunan yüzük scrabe, yanında bulunan ise scraboidtir. Scrabelerin kullanılmaya devam ettiğini, ayrıca scrabelerin ve scraboidlerin aynı dönemde kullanıldığını göstermektedir. İki yüzüğün de halkası zincir şeklindedir. Akik olan

⁵³⁸ Curtis, Kat. No. 97

⁵³⁹ Özgen ve Öztürk, Kat. No. 97- 100

⁵⁴⁰ Sın, s.61

scrabe üzerinde, profilden bir Apollon başı, kalsedon olan scraboid üzerinde ise Persli bir savaşçı betimlenmiştir.⁵⁴¹ Bu yüzüklerin Lampsakos atölyesinde üretildiği düşünülmektedir.⁵⁴²

M.Ö.3.binden itibaren kullanılan oval kaşlı halka formu yüzükler, çok büyük bir değişime uğramadan Arkaik Döneme kadar kullanılmıştır.⁵⁴³ Mısır kökenli olduğu savunulan⁵⁴⁴ Arkaik Dönemin yüzüklerinin, en çok kullanılan formu, ince halkalı, yuvarlak kaşlı örnekleridir. Bu form, Klasik Dönemde de en çok kullanılan form olarak görülmektedir.⁵⁴⁵

M.Ö.5.yy.da çokgen kesitli⁵⁴⁶ ve zincir formu⁵⁴⁷ halkaları olan yüzükler kullanılmıştır. Yüzük kaşları ise, sivri oval ya da baklava formundadır.⁵⁴⁸

Çokgen kesitli halkalı, baklava dilimi şeklinde kaşlı olan bir örnek Uşak-Güre’de bulunmuştur. M.Ö.5.yy.ın ilk yarısına tarihlenen mezarda bir de zincir halkalı yüzük bulunmuştur.⁵⁴⁹

İkiztepe tümülüsünde bulunan oval kaşlı bir yüzük, halkasıyla farklı bir örnek oluşturmaktadır. Halkanın iki ucunda, kaşlı taşır vaziyette, birer aslan başı şeklinde yapılmıştır. Kaşın üzerinde de bir aslan figürü betimlenmiştir. Kaşın etrafı granülasyon tekniğiyle yapılmış halkacıklarla çevrelenmiştir.⁵⁵⁰ Benzer bir halka,

541 Özet, s.91- 92

542 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.120

543 Boardmann, Finger Rings, s.5

544 Boardmann, Finger Rings, s.5- 6

545 J. Boardmann, **Greek Gems and Finger Rings, Early Bronze Age to Late Classical**, Londra, 1970, (Late Classical), s.154- 155

546 Curtis, Kat. No. 52

547 Deppert- Lippitz s.135- 160

548 Sokullu, s.129- 130

549 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.90

550 Özgen ve Öztürk, Kat. No.103

Manisa Gökçeler Köyünde (Thyateira) bulunmuştur.⁵⁵¹ Elazığ Ağın'da bulunan kare kaşlı bir yüzük halkasının ucunda, aslan yerine, iri granüle tanecikler eklenmiştir.⁵⁵²

M.Ö. 5.yy. ortasında, sivri olan yüzük kaşları biraz daha yuvarlatılmıştır. Bu şekilde yüzük kaşı olan bir örnek, Sardeis'te bulunmuştur.⁵⁵³ Halka boşluğu "U" şeklinde olan yüzüğün kaşının üzerinde, kazıma tekniğiyle yapılmış, arkalıklı bir sandalyede oturan kadın figürü betimlenmiştir.⁵⁵⁴ (Resim 50)

Res. 50: Oval kaşlı yüzük, Sardeis, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 102, fig. 2

M.Ö.4.yy.ın ilk yarısında yüzük kaşları yuvarlak formu olarak yapılmıştır. Sardeis'te bir mezarı ve buluntuları, mezarda bulunan yüzük tarihlemektedir. Yuvarlak formu yüzük kaşında bir aslan figürü betimlenmiştir.⁵⁵⁵

Tekirdağ Harekattepe tümülüsünde⁵⁵⁶, iskeletin parmağında bulunan yüzük, biçim olarak M.Ö.4.yy.ın ilk yarısına (M.Ö.340) tarihlenmektedir. Yuvarlağa yakın

551 T. Özkan, Lydia'da ele geçen Bir Grup Greko-Pers Buluntu Grubu, **Erol Atalay Memorial**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, s.131- 135

552 Bingöl, Kat No. 192

553 Türe, Takının Öyküsü, s.114- 115

554 Curtis Kat. No. 95

555 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 108

556 Mezarın, Trakya'da hüküm süren Odrysia Krallığının Kralı Kersebleptes'e ait olduğu düşünülmektedir.

oval kaş üzerinde, oturur vaziyette bir kadın ve ayakta, çıplak bir çocuk (Olasılıkla Aphrodite ve Eros'tur) figürü betimlenmiştir.⁵⁵⁷

Geniş oval formlu yüzük kaşı olan bir Lampsakos örneği, M.Ö.4.yy. ortasına tarihlenmektedir. İşçiliği ve tasarımı ile merkez atölyenin ürünü olan som altından yapılmış yüzüğün kaşında, Aphrodite ve Eros figürleri işlenmiştir.⁵⁵⁸ (Resim 51)

Res. 51: Oval kaşlı masif yüzük, Lampsakos, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.118, Fig.2

M.Ö.4.yy.ın ikinci yarısında yeni bir form olarak, kutu kaşlı yüzükler görülmektedir. Oval formlu kaşın iki yüzü de düzdür ve üzerinde bezeme bulunmaktadır. Bu tür yüzüklerin Anadolu'da en bilinen örneği, Bodrum Kraliçe Ada'nın mezarında bulunan yüzüktür. Kutu kaşlı yüzüğün üzerinde, telkari tekniğiyle yapılmış, çiftli palmet bulunmaktadır. Bu yüzüğün, İtalya Tarentum'da yapıldığı düşünülmektedir.⁵⁵⁹ (Resim 52)

Res. 52: Kutu kaşlı yüzük, Bodrum, Sın, Lev. 31 d

⁵⁵⁷ Özdoğan ve Işın, s.335

⁵⁵⁸ Boardmann, Late Classical, s. 225- 284

⁵⁵⁹ Özet, s.92- 93; Özgen ve Öztürk, Kat. No. 136

Hellenistik Dönemde, takı sanatı en görkemli dönemini yaşamıştır. Trakya altın madenlerinin işlenmeye başlaması ve ele geçirilen Pers hazineleri nedeniyle, günlük hayatta altın kullanımı artmıştır. Bu görkemli dönem Helenistik Dönemin sonunda, yaşanan ekonomik krizle son bulmuştur.⁵⁶⁰

Helenistik Dönemde, Klasik Dönemde görülen som altından yapılmış masif yüzükler ve taşlı yüzükler kullanılmaya devam etmiştir. Bunun yanı sıra, yılan formu bilezikler gibi yılan formu yüzükler görülmektedir.⁵⁶¹ Pazubent ve bileziklerde olduğu gibi, tanrısallığı simgeleyen (yılan, ölümsüzlüğü simgelediği için tanrısallık bir simgedir⁵⁶²) yılan formu yüzükler, amulet olarak ta kullanılmıştır. Hastalıkları iyileştirici özelliği olduğuna inanılan yılan figürü sağlık tanrısı Asklepios'un simgesi olarak görülmektedir.⁵⁶³

Yılan formu takılar ilk kez, Myken'de kullanılmıştır. Daha sonra Mısır ve Assur'da görülen yılan figürü, Anadolu'da Helenistik Dönemde yoğun olarak kullanılmıştır.⁵⁶⁴ Anadolu örneklerinin çıkış noktası, Geometrik Dönemde görülen, spiral formu takılardır.⁵⁶⁵

Yılan formu yüzükler, bilezikler gibi dolambaçlıdır. Bazı örneklerde, üzeri yılan derisi gibi çizgilerle detaylandırılmıştır. Genelde, yukarıya bakan yılan başı hafif kalkık olarak yapılmıştır.⁵⁶⁶ M.Ö.2.yy.da, bileziklerde olduğu gibi, taşların eklenmesiyle çeşitlendirilmiştir.⁵⁶⁷

⁵⁶⁰ Higgins, Greek, s.22

⁵⁶¹ Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s. 178- 180

⁵⁶² Türe, Sembollerin Dili, s.70

⁵⁶³ Uygun, s.71- 73

⁵⁶⁴ Türe, Sembollerin Dili, s.70- 71

⁵⁶⁵ Deppert- Lippitz, s.60

⁵⁶⁶ Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.178- 180

⁵⁶⁷ Deppert- Lippitz, s.274

M.Ö.4.yy.ın sonunda, yarım daire formunda, ağır halkalı, büyük dairesel kaşlı örnekler⁵⁶⁸, M.Ö.3.yy.ın ilk yarısında yerini, “D” kesitli halkalara sahip, geniş oval kaşlı yüzüklere bırakmıştır. Bu dönemde yüzük kaşları, hafif dışa dönüktür. İzmit- Tepecik’te, sard taşından yapılmış kaşında Athena figürü olan, bu formda bir yüzük bulunmaktadır.⁵⁶⁹ (Resim 53)

Res. 53: Oval kaşın üzerinde sard taşından gemi olan yüzük, İzmit, Y.Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s.118, Fig.2

M.S.1.yy.da, “D” formlu halkaya sahip masif yüzükler kullanılmaya devam etmiştir. Kırklareli Vize A tümülüsünde (M.S. 45- 46) iki adet “D” formlu halkaya sahip masif yüzük bulunmuştur. İki yüzük halkası da omuza doğru genişleyip ve oval yüzük kaşını tamamen çevrelemektedir.⁵⁷⁰ Yüzüklerden birinde akik taşın üzerinde Athena figürü betimlenmiştir.⁵⁷¹

Augustus döneminde, “D” formlu halkaya sahip, omuzlara doğru genişleyen halkanın taşıdığı oval düz kaşlı, oval taşlı yüzükler, masif olarak değil, iki parça halinde üretilmiştir. Masif olarak üretilen tek parça yüzüklere oranla daha basit ve ucuz olduğu için tercih edilmiştir. M.S.2.yy.da yoğun olarak kullanılan bu yeni formun Anadolu örneklerinde çerçeve yoktur. Taşlı örneklerin dışında, kabartma süslemeli olan örnekler de bilinmektedir.⁵⁷²

⁵⁶⁸ Boardmann, 1970, s.212- 214

⁵⁶⁹ Fıratlı, s.109- 111

⁵⁷⁰ Onurkan, Kat. No. 6

⁵⁷¹ Onurkan, Kat. No.7

⁵⁷² Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s.228- 240

Roma Döneminde nikolo taşı, yüzüklerde yoğun olarak kullanılmıştır. Hatay Arsus'ta nikolo taşlı bir yüzüğün kaşında, dans eden bir Satyr betimlenmiştir. Bu yüzük, olasılıkla Antiochia atölyesinde üretilmiştir. Geniş halkalı, oval kaşlı, nikolo taşlı bir örnekte Samsun'da bulunmuştur.

M.Ö.3.yy.ın ilk yarısında “U” kesitli halkaya sahip, dairesel formlu kaşlı örnekler görülmektedir. Rize'de bulunan bir örnek, şerit halkası “U” formlu ve kaş dairesel formudur. Yüzük kaşı, halkaya sonradan eklenmiştir. Kaşın etrafını biri düz, biri boncuklu iki tel çevrelemektedir. Ortasında ise, kythara çalan bir Eros figürü betimlenmiştir.⁵⁷³

M.Ö.5- 4.yy.da kullanılan masif, yuvarlak halkası oval yüzük kaşına doğru genişleyen, altın yüzükler M.Ö.3.-2.yy.da da görülmektedir. Mühür olarak kullanılan bu yüzüklerin bir örneği, İzmit'te bulunmuştur.⁵⁷⁴

M.Ö.2.yy.a kadar halkası “D” kesitli örnekler kullanılmıştır. Bu dönemden sonra, halka tam daire formunu alır ve yüzük kaşları abartılı bir şekilde yapılır.⁵⁷⁵ M.Ö.2.yy.ın ilk yarısında, ince dairesel halkalı, dik omuzlu, yüksek oval kaşlı yüzükler kullanılmıştır. Oval kaşa yerleştirilen, oval formlu taşlar yerleştirilmiştir. Dik omuzlu, yüksek kaşlı bir örnek Nikai (İznik)'da bulunmuştur. Bazı örneklerde omuzlar, hafif içbükeydir. Buna bağlı olarak, yüzük taşları da küçülür. M.Ö.2.yy.a tarihlenen bu formda bir örnek, Düzce- Nalbantköy'de bulunmuştur.⁵⁷⁶ (Resim 54a)

M.Ö.2.yy.ın ikinci yarısında omuzlar iyice içbükey bir profil almıştır. Yüzük kaşları da buna bağlı olarak çok küçülmüştür. M.Ö.2.yy.ın sonuna tarihlenen Notion örneğinde yüzük kaşı oldukça küçüktür.⁵⁷⁷ M.Ö.1.yy.da kaş yüksekliğinin azaldığı gözlenmektedir.⁵⁷⁸ (Resim 54c)

573 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.178- 180

574 Köroğlu s.30- 31, Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.178- 180

575 Pfrommer, s. 227

576 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.178- 180

577 Türe, Takının Öyküsü, s.142- 143

578 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.178- 180

Res. 54 a-b-c: Yükseklikleri ve genişlikleri farklı olan yüzük örnekleri, Y.Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s.180, fig. 1-3

Hellenistik Dönemin sonunda, altıgen formlu kaşa sahip, halkanın altında Herakles düğümü ya da bir taş olan örnekler görülmektedir. Altıgen kaşı dışarı çıkıntılı olarak yapılmış, M.Ö.1.yy.a tarihlenen Tokat örneğinde, yüzük halkasının altına bir taş eklenmiştir. Benzer bir örnek de, Ödemiş'te bulunmuştur.⁵⁷⁹

Roma Döneminde yüzükler, mühür ve süslenme amaçlarının yanı sıra farklı amaçlarla kullanım görmüştür. İşlevselliği ön planda olan Roma Dönemi yüzükleri içinde mühür yüzükler, erken dönemlerde olduğu gibi önemli bir yer tutmaktadır. Düzce- Nalbantköy'de bulunan M.Ö.1.yy.a tarihlenen bir mühür yüzük bulunmaktadır. Roma Döneminde yüzükler sadece kadınlar için süslenme unsurudur. Erkekler için ise, işlevsel birer objedir.⁵⁸⁰

Asalet ve rütbe simgesi olarak kullanılan yüzükler, Roma Cumhuriyet Döneminde orduda, İmparatorluk Döneminde ise sivillerde de kullanılmıştır. Etrüsk geleneği olarak bu yüzükler, askerlikte sağ ele takılmaktadır. Altından yapılan bu yüzüklerin kullanımı dönem dönem sınırlandırılmıştır. Askerler için tasarlanan bu yüzüklerin kaşında imparator sikkesi bulunmaktadır. Anadolu'da bilinen bir örneği yoktur.⁵⁸¹

579 Bingöl, Kat No. 171

580 Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s.228- 240

581 Türe, Takının Öyküsü, s.150- 151

Evlilik ya da nişan yüzüğü olarak adlandırılan yüzükler, Roma Döneminde kullanılan ve sadece evli çiftlerin kullandığı simgesel takılardır. Altının yasak olduğu dönemlerde demirden yapılmış örnekleri kullanılmıştır. Basit formlu bu yüzüklerin üzerinde genelde tokalaşan iki el (dextrarum iunctio) betimlenmiştir. Bazı örneklerde ise, kadın ve erkek portreleri betimlenmiştir.⁵⁸² Uşak- Eşme’de, tokalaşan ellerin betimlendiği bir evlilik yüzüğü örneği bulunmuştur.⁵⁸³ (Resim 55)

Res. 55: Evlilik yüzüğü, Ephesos, T.Ergil, İstanbul Arkeoloji Müzesi Klasik Eserleri Seksiyonu Kasasında Bulunan Yüzükler ve Kameolar, **Antik Dekor Dergisi**, Sayı. 19, İstanbul, 1993, s. 106

Amulet (nazarlık, tılsım) olarak kullanılan takılar, erken dönemlerden itibaren bilinmektedir. Yüzüklerde, kaşa işlenen betimlemeler amulet görevi görmektedir. Seçilen motifler, figürler bilinçli olarak seçilmiştir. İnsan gözü, Herakles düğümü, phallos, kurbağa en çok tercih edilen motif/figürlerdir.⁵⁸⁴

M.Ö.2.binde Hitit’te örneğini gördüğümüz, üzeri yazıtlı yüzükler Roma Döneminde de kullanılmıştır. Bu yazıtlar, yüzüğü kullanan kişiyi ya da adandığı tanrı/tanrıçayı belirtmektedir.

M.S.2.-3. yy. da Anadolu’da çok farklı yüzük örnekleri bulunmaktadır. Bergama’da bulunan, yüzük kaşının ve halkasının ayrı ayrı yapıp birleştirildiği bir örneğin kaş yuvasında, camdan yapılmış bir gem bulunmaktadır. İnce halkalı

582 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.228- 240

583 Bingöl, Kat No. 194

584 F.H. Marshall, Rings Pierced with Gold Nails, **The Journal of Hellenic Studies**, Vol.24, 1904, s.332- 335

yüzüğün gemi, işlenmemiş bir safir şeklinde biçimlendirilmiştir. (Resim 56) Diğer bir Bergama örneğinde de kaşla halkanın birleşim yerine ikişer kürecik yerleştirilmiştir. Kaş yuvasında ise, dört adet aşık kemiği olarak şekillendirilmiş kırmızı cam bulunmaktadır.⁵⁸⁵

Res. 56: Safir görünümlü gemli yüzük, Bergama, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.235

Roma Döneminde başından itibaren yeni bir form olarak çift halkalı yüzükler görülmektedir. Konya’da bulunan çift halkalı bir yüzük, iki ayrı yüzüğün birleştirilmiş gibi durmaktadır. İnce halkalı, yüzüğün ortasından boncuklu bir tel geçmektedir. Kaş üzerinde oval formulu lacivert camdan gem eklenmiştir.⁵⁸⁶ (Resim 57)

Res. 57: İki halkalı yüzük, Konya, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.238, fig.2

M.S.4.yy.a tarihlenen bir Bodrum örneğinde, yüksek kaşlı yüzük granülasyon tekniğiyle süslenmiştir. Geç Roma bu şekilde yüksek kaşlı örnekler kullanılmıştır. M.S.4.-5.yy.da yuvarlak halkalı yüzüklere, altından yapılmış dörtgen kaşlar

⁵⁸⁵ Akyay Meriçboyu, *Anadolu Takıları*, s.228- 240

⁵⁸⁶ Onurkan s.5- 10

eklenmiştir. Aydın’da bir örneği bulunan bu form, Hristiyanlığın güçlendiği dönemde yoğun olarak kullanılmıştır.⁵⁸⁷ (Resim 58)

Res. 58: Yüksek, dörtgen kaşlı yüzük, Aydın, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s.238, fig.4

587 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.228- 240

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

“Anadolu’da Antik Çağ Altın ve Gümüş Takı Buluntuları: Araştırmaların Aşaması Hakkında Bir Değerlendirme” konulu bu çalışmada, malzemeler, teknikler, formlar ele alınarak çalışma sürdürülmüştür. Çalışmada araştırmalar, genel anlamda çalışmanın bu yönde ilerlemesini sağlamıştır. Takılar üzerine yapılan çalışmalar, bu üç ana başlık altında detaylandırmalarla yapılmıştır.

Altın ve gümüşün kullanılmaya başlandığı dönemden itibaren, takı yapımında kullanıldığı görülmektedir. Ancak, altın, gümüşe oranla daha çok tercih edilmiştir. Gümüşe oranla daha dayanıklı olması, rengi ve simgelemi nedeniyle daha çok tercih edilen altın birçok mitosa konu olmuştur. Bu nedenle, araştırmalar, altının kullanımı üzerine daha çok yoğunlaşmıştır.

Altın ve gümüş ilk kez, M.Ö.6.binde Mısır’da kullanılmıştır. Altın ve gümüşten yapılmış ilk takı örnekleri ise M.Ö.4.bin sonunda Mezopotamya’da görülmektedir. Ancak arkeolojik veriler ışığında rafine edilmiş altın ve gümüş ilk kez Anadolu’da kullanılmıştır.⁵⁸⁸

Altın ve gümüş takılar kimi zaman farklı metal ve taşlarla birlikte kullanılmıştır. Özellikle Pers döneminde yoğun olarak kullanılan değerli ve yarı değerli taşların kullanımı ve buluntu yerleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Araştırmalar, altın ve gümüşle birlikte en çok kullanılan taşın akik olduğunu göstermektedir.⁵⁸⁹

Antik dönemden günümüze aynı yapım ve süsleme tekniklerinin kullanılması, antik dönem takılarında kullanılan tekniklerin saptanmasını kolaylaştırmıştır. Birçok yayında, yapım teknikleri anlatılmaktadır. Bazı yayınlarda, aynı teknikler farklı isimlerle anılmaktadır. Bu farklılıklar metin içinde aktarılmıştır. Terminoloji de birlik

⁵⁸⁸ Tümer, s.1

⁵⁸⁹ Konuk ve Arslan, s.14

olmaması bazı yanlışlara sebep olmuştur. Çoğunlukla yabancı olan yayınların kaynaklık ettiği çalışmalarda çeviri hataları, bu durumun en önemli sebebidir. Takılar, kronolojik olarak incelendiğinde uygulanan tekniklerin kronolojisi oluşturulabilmektedir. Bu kapsamda, saptanan ilk yöntem, dövme tekniğidir.⁵⁹⁰

Araştırmalar, özel örnekler dışında, tüm takı formlarında gruplama yapmayı ve kronolojik olarak gelişimi göstermektedir. Ancak, bu aşamada araştırmalar, özellikle M.Ö.2.binde açık vermektedir. Hitit buluntularının kısıtlı olması bu durumda etkindir. Ancak, varolan buluntularda çok az yayında ele alınmıştır.

Diademler, M.Ö.4.binde Mezopotamya’da kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁹¹ Roma Dönemine dek kullanılmaya devam etmiştir. Bu konuda hemfikir olan kaynaklar, çelenklerin çıkışı konusunda tartışmalıdır. Bazı kaynaklarda Mezopotamya⁵⁹², bazı kaynaklarda Anadolu çıkışlı olduğu ileri sürülmektedir.⁵⁹³ Diademler ve çelenkler yoğun olarak Batı Anadolu’da bulunmaktadır.

H.Scliemann’ın ortaya çıkardığı ve yurt dışında olan Troia eserleri, birçok yabancı ve Türkçe yayında incelenmiştir. Zengin bir buluntu grubu olan Troia takıları, çağdaş ve öncü bütün buluntularla karşılaştırılmıştır. Ancak, sarkıt diadem ve küpelerin benzer örnekleri bulunamamıştır. Teknik olarak benzerleri bilinen bu takıların formları özgündür. Olasılıkla, yerel üretimlerdir.⁵⁹⁴

Araştırmalar, kuyumculuk sanatının ortaya çıkışı ve yayılışı üzerine yoğunlaşmıştır. Büyük oranda, takı sanatının güzergahı çizilmiştir. Döküm tekniği M.Ö.5.binde Anadolu’da⁵⁹⁵, granülasyon M.Ö.3.binde Mezopotamya’da⁵⁹⁶, telkari

590 Esin, Bakır ve Tunç, s. 20–22

591 Schmidt, s.171

592 Wooley, s.24- 26

593 Sokullu, s.133

594 Schliemann, İllios, s.558

595 Erginsoy, İslam Sanatı, s.25

596 Wooley, s. 79, 97, 99, 297

tekniği ise M.Ö.3.binde Mısır ve Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁷ Diğer bölgelere, ticaret aracılığıyla form ve bezemlerle birlikte yayılmıştır.

Araştırmalar, çoğunlukla bölgesel olarak yürütülmüştür. Genel değerlendirme yapmak, özellikle Anadolu için oldukça zordur. Yapılan bu çalışmalarda, yerel özelliklerin ve etkileşimle gelen özelliklerin saptanmasını sağlamıştır. Bu özelliklerin saptanması da, atölyelerin varlıklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir. M.Ö.3.binde Troia, Yunanistan, Lemnos, Mezopotamya ve Mısır takı merkezleri olarak dönemin modasını belirlemektedir. Mezopotamya, Mısır ve Troas bölgesi Roma Dönemine dek üretimlerini sürdürmüştür. M.Ö.4.yy.da İskender iki yeni atölye kurulmasını sağlamıştır. Bunlardan biri Anadolu'da yer alan Antiochia atölyesidir.

Bazı üslup farklılıkları değerlendirilerek, Güneydoğu Karadeniz'de bir yerel atölyenin varlığından söz edilmektedir. Rize ve Samsun buluntularının, bu yerel atölyenin ürünleri olduğu düşünülmektedir.

Araştırmalar, takıların kullanımı ve amaçlarıyla ilgili de bilgi vermektedir. İlk kullanımlarının, süslemeden çok korunma amaçlı olduğu düşünülmektedir.⁵⁹⁸ Doğaya hakim olan Neolitik Dönem insanıyla birlikte, asıl amacı olan süslenmeye hizmet etmeye başlamıştır. Bu amaca yönelik olarak, ilk takılar erkeklerin kullandığı objeler olarak görülmektedir. Neolitik Dönemle birlikte, yoğun olarak kadınların kullanımındadır.⁵⁹⁹ İnançlar ve sosyo-kültürel yapının takının üzerindeki etkisini göstermesi açısından oldukça önemli bir durumdur. Ata-erkil bir toplum olan Paleolitik Dönemden, ana-erkil bir toplum olan Neolitik Döneme geçişin en belirgin özelliğidir.

M.Ö.1.binde Batı Anadolu'da Pers etkisiyle, Lydia'da hem kadınlar hem de erkekler yoğun olarak takı kullanmıştır. Batılı unsurlar taşıyan İonia'da ise erkekler

⁵⁹⁷ Köroğlu, s. 14

⁵⁹⁸ Köroğlu, s. 1- 3

⁵⁹⁹ Türe, Takının Öyküsü, s.13- 21

sadece, diadem ve yüzük kullanmaktadır.⁶⁰⁰ Toplumsal kullanım farklılıklarını göstermesi açısından önemli bir detay olmasına rağmen çok fazla değerlendirilmemiştir.

Erken dönemlerden itibaren, siyasi ve ticari ilişkilerin kültürler arası etkileşim üzerindeki payı yadsınamaz. Takılarda, bu etkileşim üzerinden şekillenmiştir. Deniz ticaretinde etkin bir rol oynayan Fenikeliler, Urartu'yla siyasi ilişkileri olan Asurlular ve Anadolu üzerinde hakimiyet kuran Persliler, Anadolu takı sanatını etkilemiş doğulu unsurlardır. Deniz kavimleri göçüyle gelen topluluklar ve M.Ö.330 da Anadolu'ya gelen İskender egemenliği Anadolu takı sanatına yön veren batılı unsurlardır.

Araştırmalar, takıların ortaya çıkış formlarını da kısmen gözler önüne sermektedir. Bilinen ilk takı örnekleri, kolyeler ve bileziklerdir. M.Ö.3.binde ise, diadem, küpe ve yüzük kullanılmaya başlanmıştır. Ertesinde oluşan formlar, bu takılardan gelişen örneklerdir.

Doğunun form ve üslubunun, batının figür ve bezemelerinin kullanıldığı M.Ö.1.binde Anadolu takı sanatı, doğu ile batının harmanlandığı ürünler sergilemektedir. M.Ö.3.yy.da ise, Mısır etkisi ile, Mısırlı öğeler görülmeye başlanmıştır. Herakles düğümü, İsis Hathor figürü, Tanrı Bes figürü Mısır etkili örnekler olarak Anadolu'da görülmektedir. Herakles düğümü, çeşitli tartışmalarla en çok kullanılan, dolayısıyla en çok araştırılan uygulamadır.⁶⁰¹

Altın ve gümüş, ekonomi hakkında yorum yapmayı sağlayan materyallerdir. Anadolu'da altın ve gümüş takılara bakılarak, ekonomik durum hakkında çıkarımlar yapılmıştır. Klasik dönemde altın yüzük kullanımının azalması, bu dönemde ekonomik bir sıkıntının olduğunu göstermektedir. Hellenistik dönemde, kullanıma açılan madenler ve ganimetler ekonomik rahatlama beraberinde, takı kullanımının

600 Köroğlu, s. 25- 26

601 Akyay Meriçboyu, Anadolu Takıları, s.20

artışını getirmiştir.⁶⁰² Roma Döneminde de aksi yönde, ekonomik kriz, takı kullanımında sınırlamalara sebep olmuştur. Ekonomide görülen bu dalgalanmalar, yazılı belgelerle de desteklenmektedir.⁶⁰³

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünde (MTA) yapılan araştırmalar, altın ve gümüş yataklarının saptanması ve antik dönemde kullanımını göstermesi açısından önemlidir. Bu sayede, hem antik kaynakların yerleri, hem de bu yerlerle ilişkili takı buluntularını değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda, merkez atölyelerin konumları da anlam kazanmaktadır. Örneğin, Troas bölgesinde saptanan Ilıca, Çan ve Lapseki altın madenleri, M.Ö.3.binden itibaren merkez atölye konumundaki Troas bölgesi kentlerinin buluntu zenginliğinin sebebini göstermektedir.

602 Higgins, Greek, s. 4

603 Türe ve Savaşçın, Roma, s. 9- 15

SONUÇ

Erken Tunç Çağlarının başında madenciliğin gelişimine bağlı olarak toplum yaşamında önemli değişiklikler olmuştur. Kara ticareti ve deniz ticareti bölgeler arasında iletişimi ve dolayısıyla etkileşimi beraberinde getirmiştir. Anadolu'da bu ticarete bağlı olarak Erken Tunç Çağı II den itibaren süs eşyası üretiminde artış gözlenmektedir. Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Avrupa, Suriye, İran, Kafkasya ticaret kapsamında sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkileri kurmuştur. Kuyumculuk sanatında da ticaretin etkisi yadsınamaz. Teknolojik gelişmelerin bu dönem hızla yayılması, dönem içinde üstün özellikli eserler üretilmesini sağlamıştır.

Altın ve gümüşün kolay işlenebilir olması ve Anadolu'nun zengin yataklara sahip olması, erken dönemden itibaren yoğun olarak kullanımını sağlamıştır. Altın ilk kullanımı M.Ö. 6 bine dek gitmektedir. Ancak asıl kullanımı Erken Tunç Çağı II de başlar.

Süs eşyası yapımında kullanılan malzemeler, önce temel tekniklerle levha, tel, zincir gibi formlara sokulmuştur. Bunun üzerine geliştirilen yöntemlerle (granülasyon, telkari, kalıba çakma, kabartma vs.) istenildiği gibi süslenmiştir.

Anadolu tüm kültürlerden etkilenen bir köprü konumundadır. Doğu ve batının farklı yorumlarının harmanlandığı zengin bir portföye sahiptir.

Granülasyon tekniği Mezopotamya'da Sümerler tarafından geliştirilmiş, ticaret aracılığıyla Anadolu ve diğer bölgelere ulaşmıştır. Telkari tekniği, M.Ö. 3. binde Mezopotamya ve Mısır'da kullanılmış ve buradan yayılmıştır. M.Ö. 3. bin sonunda Anadolu'da kullanılmaya başlanmıştır. Her iki teknikte ilk olarak Troia'da görülmektedir. Bu durum olasılıkla deniz ticaretinin bir sonucudur. Granülasyon, telkari ve repousse (kabartma) tekniği yoğun olarak altın takı yapımında kullanılmıştır. Erken Tunç Çağında gelişen bu teknik ve bezemeler, tüm tarih boyunca kullanılmaya devam etmiştir.

Döküm tekniği, M.Ö. 5. binde Anadolu'da geliştirilmiş bir yöntemdir. Suriye, Irak, İran üzerinden Önasya'ya yayılmıştır.

Takılar incelendiğinde, erken dönemden itibaren form ve teknik olarak benzer örnekler, geniş bir coğrafyada görülmektedir. Etkileşimle birlikte görülen özelliklerin yanı sıra, yerel unsurlar da dikkat çekmektedir. Örnekler, büyük bir örgütlü üretimin olduğunu göstermektedir. Batı Anadolu'da, Troas bölgesinin M.Ö.3.binden itibaren kaliteli ve sürekli üretim bu örgütlü üretimin en belirgin ve uzun soluklu örneğidir. Deniz ticaretinde etkin olan bölge, aynı zamanda zengin maden yataklarına sahiptir.

M.Ö.2.bin başında Asur Ticaret Kolonileri, bu etkileşimin sürmesini sağlamıştır. Asurlu tüccarlar etkileşime aracı olmuşlardır. Anadolu ile Mezopotamya arasında bağı kuran tüccarlar Asur ürünlerini Anadolu'ya, Anadolu ürünlerini Asur'a taşımışlardır.

M.Ö.2.bin ortalarından itibaren takı buluntularda azalma görülmektedir. Hititlere ait kral mezarlarının bulunmaması durumun en önemli nedenidir. Ancak bulunan sınırlı sayıdaki takılar, kabartmalarda görülen ve yazıtlarda bahsedilen Mısır, Mezopotamya, Anadolu etkileşiminin devam ettiğini göstermektedir.

M.Ö.1.binde Anadolu'da doğu ve batı arasında büyük farklılıklar görülmektedir. Doğu Anadolu'da hüküm süren Urartu ve Güneydoğu Anadolu'da hüküm süren Geç Hitit Kent Devletleri sınırlı sayıda altın ve gümüş takı örneği vermektedir. Bunun nedeni demirin, altın ve gümüşten değerli olmasıdır. Urartu bilezikleri, dönemin sanat anlayışını gözler önüne sermektedir. Batı Anadolu'da ise zengin takı örnekleri görülmektedir. Özellikle Ephesos'ta, Anadolu ve Akdeniz özellikli zengin ürünler görülür.

Lydia, M.Ö.1.binde zengin takıları barındıran bir topluluktur. İçerik olarak doğu, üslup olarak batı etkilidir. Lydia, zengin altın yataklarına ve buna bağlı olarak

bir merkez atölyeye (Sardeis) sahiptir. Ephesos Artemision buluntularının bir kısmı da bu atölyede üretilmiştir.

Batı Anadolu başta olmak üzere Anadolu'nun Pers etkisine girmesiyle kuyumculuk eserleri farklı yorumlamalarla zengin buluntular vermiştir. Değerli ve yarı değerli taşların kullanımı M.Ö. 3.binde Mezopotamya'da görülmektedir. Bu dönem Anadolu'ya Perslilerce gelen taş kullanımı, olasılıkla Mezopotamya'da, Sümerlerden itibaren hep kullanılmıştır.

Sardeis'in yanı sıra Lampsakos da önemli bir merkez atölyedir. Troas bölgesi, M.Ö. 3 binden itibaren önemli bir takı üretim merkezidir. Lampsakos'ta M.Ö. 1.binde bu bölgede üretimi sürdüren atölye konumundadır. Sardes, daha çok bölgesel ihtiyaca cevap verirken, Lampsakos ihracat yapmaktadır. İç pazara hakim olan Sardes yoğun olarak altın takı üretimi yapmıştır. (Harita 5)

Doğu kültürlerinde erkekler yoğun olarak takı kullanırken, batı kültürlerinde takı kullanımları sınırlı ve işlevseldir. Pers etkisiyle M.Ö. 6.yy.dan itibaren zengin erkek takıları görülmektedir. Erkek ve kadın takıları, form ve bezeme olarak farklılık göstermektedir. Erkek takıları daha ağır ve masifken, kadın takıları daha hafiftir. Neolitik Dönemde ana-erkil toplum düzeniyle asıl amaç olan süslenmeye yönelik kadınların yoğun olarak kullandığı takılar, figürlerde de farklılık göstermektedir. Ağzı açık aslan ve griphon figürleri erkek takılarını süslerken, ceylan, buzağı, aslan (ağzı kapalı) başları kadın takılarını süslemektedir.

Diademler, M.Ö.3.binden itibaren Anadolu'da kullanım görmüştür. Çeşitli yerleşimlerde görülen diadem örneklerinin çıkışı Mezopotamya'dır. Bant diademler, en çok kullanılan çeşididir. M.Ö. 4. yy.a dek bant diademler çeşitli süslemelerle kullanılmıştır. Yoğun olarak repousse tekniğinin uygulandığı görülmektedir. M.Ö. 4.yy'da ise bant diademler alınlıklı olarak yapılmaya başlanmıştır.

Troia'da bulunan sarkıtlı diademler, ne çağdaş buluntu gruplarında ne de sonrasında benzer örneklere sahip değildir.

M.Ö.1.binden itibaren çelenk kullanımı görülmektedir. Anadolu geleneği olduğu düşünülen çelenkler, çoğunlukla meşe, zeytin ve defne yapraklarından oluşmaktadır. M.Ö. 4. yy.da çeşitli figürlerin eklenmesiyle zenginleştirilmiştir.

Diademler ve çelenkler, ince yapıları nedeniyle, olasılıkla büyük oranda mezar hediyesi olarak kullanılmıştır. Günlük kullanıma pek hizmet etmemiştir.

Küpeler, M.Ö.3.binden itibaren çok çeşitli formlarda kullanılmıştır. En çok kullanılan, hilal formu küpelerdir. Hilal formu, erken dönemden itibaren tüm dönem ve kültürlerde kullanılmıştır. Ay tanrı/tanrıçasının, bereketin ortak simgesi olarak görülmektedir.

Hellenistik Dönemde, Trakya altın madenlerinin işlemeye açılması ve ele geçirilen Pers hazineleri zengin ürünlerin artmasını ve günlük kullanıma açılmasını sağlamıştır. Bu, halkın kullanımını ve dolayısıyla, dönem eserlerinin sayı olarak artmasını sağlamıştır. Bu yoğunluk ve farklılık küpelerde de görülmektedir. Pers etkili, hayvan başlı küpeler en dikkat çekici gruptur. Figür sarkaçlı küpeler, dönemin diğer zengin örnekleridir.

M.Ö.1.yy.da yaşanan devalüasyon kendini takı sanatında özellikle hissettirmiştir. Altın takı kullanımı yasalarla kısıtlanmıştır. Bu durum, tüm takı gruplarında sayıca azalmaya neden olmuştur. Roma dönemi ekonomik kriz nedeniyle imitasyon üretimlerin çağıdır. Küpelerde de bu durum kendini göstermektedir. Olabildiğince az altın, gümüş kullanılarak üretilmiş formlar büyük ölçüde, Hellenistik Dönemin devamı konumundadır. Hayvan başlı küpelerin görülmediği bu dönem figür ve çeşitli sarkaçlarla kullanılan küpeler görülmektedir.

Kolyeler, en geniş portföye sahip olan takılardır. Çünkü çok çeşitli boncuklar, birlikte dizilerek farklı formlar oluşturmaktadır. Askı delikli ve ip delikli boncuklar, bölgesel ve kültürel yorumlamaları nedeniyle genel bir gruplandırmaya engel

olmaktadır. Hellenistik Dönem hayvan başlı kolyeler dönemin takı sanatını yansıtmaktadır.

Roma Döneminde ise, yenilik olarak madalyonlar görülmektedir. Zincire eklenerek kullanılan, sikke madalyon ya da bir sarkaç çoğunlukla tercih edilmiştir. Sarkaç kullanımı Pers etkili bir uygulama olarak çoğunlukla erkeklerin kullanımında masif üretimlerken, Roma Dönemi ile birlikte bu durum değişmiştir.

Bilezikler, en az çeşitliliğe sahip takı grubudur. Halka ya da ucu açık halka formunda ilk bilezik örnekleri, ufak değişikliklerle günümüze dek kullanılmıştır. Pers etkisiyle bilezikler, Anadolu'da da çift olarak kullanılmıştır. Doğu etkisiyle, hayvan başlı bilezikler Urartu, Lydia ve diğer bölgelerde kullanılmıştır. Hellenistik Dönemde görülen yılan formu bilezikler yeni bir uygulamadır. Çoğunlukla pazubent olarak kullanılan yılan başlı bilezikler spiral formludur.

Hellenistik Dönemle birlikte, Antiochia ve Aleksandria'da da merkez atölyeler kurulmuştur. Özel üretimler dışında, merkezlerde form birliği görülmektedir. Lampsakos, bu dönemde de dış pazara hakim konumdadır. M.Ö.2.-1.yy.da Antiochia ve Aleksandria atölyeleri daha ön plandadır. Kentlerin sosyo-ekonomik durumu bu durum üzerinde etkilidir. M.Ö.1.yy.da Antiochia Doğu Akdeniz'in merkez atölyesi konumundadır. (Harita 5)

Yüzükler, form olarak olmasa da yüzük kaşı olarak çok farklılık göstermektedir. Basit halka formu yüzüklere, zamanla üzeri bezemeli kaşlar eklenmiştir. Çoğunlukla mühür olarak kullanılan yüzükler, amuletik anlamlar da içermektedir. Hititlerin ve Asurluların da kullandığı bilinen mühür yüzükler yoğun olarak erkelerin kullanımındadır. M.Ö.6.yy.da Mısır etkili scrabe ve scrabeus yüzükler, mühür-yüzük olarak kullanılmıştır. M.Ö.3.yy.da yarı değerli taşların yüzüklerde kullanımı çeşitliliği arttırmıştır.

Harita 5: Antik dönem takı üretim merkezleri, Y.Akyay Meriçboyu, **Anadolu Takıları**, s. 243

KAYNAKÇA

AKŞİT İlhan. **Ancient Treasure of Turkey**, Haşet Kitapevi A.Ş., İstanbul, 1985

AKYAY MERİÇBOYU Yıldız ve Sümer Atasoy. İzmit Kanlıbağ Tümülüsü, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı**, 15/16, 1969

AKYAY MERİÇBOYU Yıldız. Anadolu Eski Çağında Takıların Dili, P Sanat, Kültür, **Antika Dergisi**, Sayı 17, Portakal Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2000

AKYAY MERİÇBOYU Yıldız. **Antikçağ'da Anadolu Takıları**, Akbank Yayınları, İstanbul, 2001, (Anadolu Takıları)

AKYAY MERİÇBOYU Yıldız. Kuyumculukta Türkçe Terim Önerileri, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 17**, İstanbul, 2001, (Kuyumculuk Terimleri)

ALDRED Marshall, **The Development of Ancient Egyptian Art: From 3200 to 1315 B.C.**, Londra, Alce Tiranti Ltd., 1978

ALEXIOUS Stylianos, **Minos Uygarlığı**, Çev. E.Tulunay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1991

Amisos Hazinesi, Samsun, 1997

ANLAĞAN Çetin. Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Altın Küpeler, Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı, **Palmet IV**, 2002, İstanbul

ASLAN SEVİN Necla, Urartu Takı Sanatı, **Arkeoatlas 4**, İstanbul, 2005

ATEŞOĞULLARI Soner. **M. Ö. 3. Binde Altın, Gümüş ve Elektrum Süs Eşyasının Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008

ATİK Şeniz. **Boncuk: İnanç ve Güç (Göz Boncukları ve Amuletler), Boncuk: İnanç, Güç ve Güzellik, Beads: Faith, Power and Beauty (Sergi Kataloğu)**, İstanbul, 2007

AYAZ Gülan, **Van/Altın-tepe Urartu Nekropolü Takıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006

AYDINGÜN Şengül G. Kentleşme ve Tuncun Keşfi: İlk Tunç Çağının Kutsal Bedenleri, **Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları, Mysterious Women of the Bronze Age** (Sergi Kataloğu), İstanbul, 2005

BASS George F., A Hoard of Trojan and Sumerian Jewellery, **AJA**, Vol.74, No.4, 1970

BELLİ Oktay. **Metal Bilezikler, Urartu: Savaş ve Estetik**, İstanbul, 2004

BERNABÒ-BREA Luigi. Poliochni II, Citta Preistorica Nell'isola di Lemnos, **Monographie Della Scuola Archeologica di Atene e delle Missini Italiane i Oriente**, II, Roma, 1976

BİLGİ Önder. **Anatolia, Cradle of Casting, Anadolu, Dökümün Beşiği**, Döktaş Dökümcülük A.Ş., İstanbul, 2004

BİNGÖL Işık. **Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Antik Takılar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

BOARDMANN John, **Engraved Gems**, Evanston, Northwestern University Press, 1968, (Engraved Gems)

BOARDMANN John, Finger Rings, **Antike Kunst X**, 1967, (Finger Rings)

BOARDMANN John, **Greek Gems and Finger Rings**, Early Bronze Age to Late Classical, Londra, 1970, (Late Classical)

BREIN Friedrich, Ear studs for Greek Ladies, **Anatolian Studies**, Vol. 32, Ankara, British Archelogy, 1982

CARROL Diane Lee. A Classification For Granulation in Ancient Metalwork, **AJA**, Vol.78, No.1 1974

ČHERNYKH E. N. **Ancient Metallurgy in the USSR, The Early Metal Age**, Cambridge, 1992

CHİLDE Gordon, **Tarihte Neler Oldu**, Kırmızı Yayınları, Ankara, 1974

CHOURMOYZİADES C. H. Efsanevi Maden Altın, **P Sanat, Kültür, Antika Dergisi**, Sayı 20, Portakal Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2000

CURTIS C. Densmore. **Sardis Jewellery and Goldwork**, Part I, 1910- 1914, Vol.8, Roma, 1925

ÇAMBEL Halet ve Robert.J. Braidwood, **Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980

ÇİLİNGİROĞLU Altan. **Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir, 1997

DE JESUS P. S. Metal Resources in Ancient Anatolia, **Anatolian Studies**, Vol. 28, British Institute at Ankara, 1978, (Metal)

DE JESUS Prentiss, The Devolopment of Prehistoric Mining and Metallurgy in Anatolia, **British Institute of Archeology International Series 74**, 1 ve 2. Oxford, 1980, (Mining)

DELEMEN İnci, **Tekirdağ Naip Tümülsü**, Ege Yayınları, İstanbul, 2004

DEPPERT- LİPPİTZ Barbara. **Griechischer Goldschmuck, Kulturgeschichte der Antiken Welt**, Band 27, Mainz, 1985

Dİ NOCERA Gian M. ve Alberto M. Palmieri, Doğu Anadolu Madenciliği, **Arkeoatlas 2**, İstanbul, 2003

Dİ NOCERA Gian M. ve Alberto M. Palmieri, Doğu Anadolu Madenciliği, **Arkeoatlas**, İstanbul, 2011

DURUGÖNÜL Serra. Nagisostan (Bozyazı) Bir Diadem, **Olba III**, Kilikya Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin, 2000

DUYURAN Rüstem, **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı**, No.7, 1957

EMRE Kutlu, **Yanarlar Afyon Yöresinde Bir Hitit Mezarlığı (A Hittite Cemetery Near Afyon)**, Ankara, 1978

ERGİL Tülay, İstanbul Arkeoloji Müzesi Klasik Eserleri Seksiyonu Kasasında Bulunan Yüzükler ve Kameolar, **Antik Dekor Dergisi**, Sayı. 19, İstanbul, 1993

ERGİL Tülay, **Küpeler: İstanbul Arkeoloji Müzesi**, İstanbul, Sandoz Yayınları, İstanbul, 1983, (Küpeler)

ERGİL Tülay, Yunan, Roma ve Bizans Çağı Küpleri, **Antika Dergisi**, 1986, (Bizans)

ERGİNSOY Ülker. **İslam Sanatının Gelişmesi, Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar**, İstanbul, 1978, (İslam Sanatı)

ERGİNSOY Ülker. Maden Sanatı, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, Cilt 2, Yem Yayınları, İstanbul, 1997, (Maden)

ESİN Ufuk. **Kuantatif Spektral Analiz Yardımıyla Anadolu’da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına Kadar Bakır ve Tunç Madenciliği I**, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969, (Bakır ve Tunç)

ESİN Ufuk. **Aşıklı Höyük Kurtarma Kazıları**, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Yay. Haz. Oktay Belli, İstanbul, 2000, (Aşıklı Höyük)

FIRATLI Nezh. **İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı**, No.11- 12, 1964

FORBES Robert J, Extracting, Smelting and Alloying, **History of Technology I**, Oxford, 1956, (Extracting)

FORBES Robert J. Studies in Ancient Technology VIII, Leiden, 1964, (Studies)

FRANGİPANE Marcella ve diğerleri, **New Symbols of a New Power in a “Royal” Tomb from 3000 B C Arslantepe**, Malatya (Turkey), 2001, Paléorient 27

FRIEDMAN Fred D. **Gifts of the Nile: Ancient Egyptian Faince, Rhode Island**, Museum of Art, 1998

GEÇKİNLİ A.Emel. **Altının İktidarı, İktidarın Altınları Yapı Kredi Altın Sikke Koleksiyonu-** Power of Gold, Golds of Power, Yapı Kredi Gold Coin Collection, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004

GOLANİ A. ve B. Sass. Three Seventh-Century B.C.E. Hoards of Silver Jewellery from Tell Migne-Ekran, **BASOR** 311, 1998

GÜRLER Binnur. **Tire Müzesi Cam Eserleri**, Ankara, 2000

HAWKOS Cristopher. Gold Ear –Rings of the Bronze Age, East and West, **Folklore**, Vol.72, No.3, 1961

Herodotos, **Herodot Tarihi**, Çev: Müntekim Öktem, İis Bankası Kùltür Yayınları, İstanbul, Genel yayın: 559, Tarih dizisi:40, 2002, VI

HİGGİNS Reynold, **A Gold Diadem From Aegina**, **Journal of Hellenic Studies**, Vol.107, 1987, (Aegina)

HİGGİNS Reynold, **Greek and Roman Jewellery**, Londra, 1961, (Greek)

HİGGİNS Reynold, **Jewellery From Classical Lands**, British Museum Press, 1965, (Classical Lands)

HOFFMANN Herbert ve Patricia F. Davidson, **Greek Gold; Jewellery From The Age of Alexander**, Boston, 1966

HOGART David G. **Excavation at Ephesus**, Londra, 1908

HOVİNG Thomas ve Carmen Gomez-Moreno, **Gold, The Metropolitan Museum of Art Bulletin**, New Series, Vol. 31, No. 2, Winter, 1972- 1973

İŞKAN Havva ve Nevzat Çevik, Patara 1997, Oygı Mezar Kazıları, **20. KST**, 2. Cilt, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

JACKSON Monica M. Hellenistic Gold Jewellery: Technique, Style and Cronology, **British Archeological Reports**, İngiltere, 2006

KAPTAN Ergün. Türkiye Madencilik Tarihine Ait Kùtahya–Gümüşküy ve Yöresini Kapsayan Buluntular, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi 97- 98**, Ankara, 1981/1982

KARABAY Nesrin. 1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı, **IX. MKKS**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998

KESKİN Levent, M.Ö.3.binyıl Sonuna Kadar İzmir Bölgesi Maden İşçiliği, **I. ve II. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu**, Anadolu Ek Dizi No.1, (Yay. Haz. Z.Çizmeli-Öğün, T. Sipahi, L. Keskin), 2004, Ankara

KISIKLI Songül. **M.Ö. II. Binde Orta Anadolu Madenciliği ve Orta Anadolu Ticaretinde Madenin Konumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2006

KLEMM Dietrich D. M.Ö. 1300’lerde Doğu Akdeniz Bölgesi’nde Altın Üretimi, **Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti**, Editör Ünsal Yalçın, Cemal Pulak, Rainer Slotta, Deutsches Bergbau–Museum Bochum Yayınları, 2006

KOHLMEYER Kay. **Armlets, Urartu- A Metal Working Center in the First Millenium B.C.E.**, Jerusalem, 1991

KONUK Koray ve Melih Arslan, **Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri**, Yüksel Erimtan Koleksiyonu, Ankara, 2000

KORFMANN Manfred. Denizsel Troia Kültürü, **Arkeoatlas 2**, İstanbul, 2003

KOŞAY Hamit Z. **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı, 1936’daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, TTK, Ankara, 1938

KOŞAY Hamit Z. ve Mahmut Akok, **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1937–1939’daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**, Ankara, 1951

KÖKSOY Mümin ve Solmaz Topçu, **Jeokimyasal, Prospeksiyonun Tanıtımı ve Laboratuvar Metotları**, MTA Yayınları, 1975

KÖROĞLU Gülgün, **Anadolu Uygarlıklarında Takı**, Ege Yayınları, İstanbul, 2004

KÖRPE Reyhan, A New Gold Diadem From Ilgardere, **Studia Troica**, Band 14, Tübingen, 2004

KÖSE Osman E. **Erzurum Arkeoloji Müzesinde Bulunan Urartu Dönemine Ait Bilezikler ve Pazubentler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008

Kunst der Antike, Galerie Günther Puhze 4, 1982, 5, No.34

LOON Van. Korucutepe, Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, **Eastern Anatolia**, 1968–1970, Vol. 2. Amsterdam/ New York/ Oxford, 1978

LUCAS Alfred. **Ancient Egyptian Material and Industries**, Londra, 1964

MALLOWAN Max E. L. **Excavations At Brak And Chagar Bazar, Iraq IX: 1–266**, 1947

MARSHALL Frederich H. **Catalogue of the Finger Rings**, Etruscan and Roman in the Department of Antiquities, British Museum, Londra, 1907

MARSHALL Frederich H. Rings Pierced with Gold Nails, **The Journal of Hellenic Studies**, Vol.24, 1904

MAXWELL – HYSLOP K.R. **Sources of Sumerian Goldwork from the Brotherton Library**, University of Leeds, A Preliminary Report, Irak, XXXIX / 1, 1977

MAXWELL – HYSLOP K.R. **Western Asiatic Jewellery, 3000–612 B. C.**, Londra, (Western), 1971

MCCALLUM L. Rasmussen. **Aegean and Near Eastern Gold Jewellery in the Early Bronze Age**, Temple University Aegean Symposium 8, 1983

MERHAV Rivka, **Urartu a Metalworking Center in the First Millenium B.C.E. ,** Jerusalem: Israel Museum, 1991

MORRIS Desmond. **Koruyucu Tılsımlar, Uğurlar, Muskalar, Nazarlar,** İnkilap Yayınevi, İstanbul, 1999

NICHOLSON Paul T. **Materials and Technology, in: Gifts of the Nile Ancient Egyptian Faince,** Londra, 1998

OGDEN Jack. **Ancient Jewellery,** University of California Press, California, 1992

OGDEN Jack. **Jewellery of The Ancient World,** Londra, 1982, (Jewellery)

ONURKAN Somay, **Doğu Trakya Tümülüsleri Maden Eserleri,** TTK, Ankara, 1988

ÖZDOĞAN Aslı ve Mehmet A. Işın. Harekattepe Tümülüsü, **21.KST,** T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

ÖZDOĞAN Mehmet ve Hermann Parzinger, **Aşağı Pınar and Kanlıgeçit Excavations-Some New Evidence Early Metallurgy from Eastern Thrace, In: Ünsal Yalçın (Yaym.) Anatolian Metal I,** Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau, Beiheft 13, 2000

ÖZDOĞAN Mehmet. **Güneydoğu Anadolu Karma Projesi ve Çayönü Kazıları, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi,** Yay. Haz. Oktay Belli, İstanbul, 2000

ÖZET Aykut M. The Tomb of A Noble Women from the Hekatomnid Period, **Halicarnassian Studies** 1, 1994

ÖZGEN İlknur ve Jean Öztürk, **The Lydian Treasury, Turkey Ministry of Culture**, İstanbul, 1996

ÖZGÜÇ Tahsin ve Raci Temizer. **The Eskiyaar Treasure**, Mellink, M. J./Porada, E./Özgüç, T. (Yaym.). In: Aspekts of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbours. Studies in Honour of Nimet Özgüç, Ankara, 1993

ÖZGÜÇ Tahsin. Jewellery, Gold Votive Plaques and a Silver Belt from Altıntepe, **Anatolian Studies**, Vol.33, , Ankara, British Institute, 1983

ÖZGÜÇ Tahsin. **Kültepe-Kaniş II. Eski Yakınoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986, (Ticaret)

ÖZGÜÇ Tahsin. **Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar (Excavations at Maşat Höyük and Investigations in its Vicinity)**, TTK Yayınları, Ankara, 1978, (Maşat Höyük)

ÖZGÜÇ Tahsin. Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi, **Anatolia VII**, 1964, (Eski Anadolu)

ÖZGÜLNAR Nuray. **Perge Kazılarında Bulunmuş Takılar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

ÖZKAN Turhan. Lydia'da ele geçen Bir Grup Greko-Pers Buluntu Grubu, **Erol Atalay Memorial**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir

ÖZKAN Turhan. Dardanos Höyüğü, Nekropolü Kurtarma Kazısı, **I. MKKS.**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, (Dardanos)

PFROMMER Michael. **Untersuchungen zur Chronologie Früh und Hochhellenistischen Goldschmucks**, İstanbuler Forschungen, Band 37, Tübingen, 1990

Plinius, **Naturalis Historia**, Nat. XXXVII, 197, Çev. H. Rackham, the Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1938

POSTGATE John N. Rings, Torcs and Bracelets, P. Calmeyer v.d.(yayın.) Beiträge zur Altorientalischen Archäologie und Altertumskunde, **Festschrift für Barthel Hrouda zum 65. Geburtstag**, Wiesbaden, 1994

RAİDT M. **Diademe des 3. und 2. Jahrtausends im Ostmittelmeerraum und Europa**, Unveröffentl, Magisterarbeit, Tübingen, 1992

RENDİ Günsel, **Çağlarboyu Anadolu'da Kadın: Anadolu Kadınının 9000 Yılı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993

RİCHTER Gisela, Engraved Gems of the Greeks, **Etruscan and Romans**, Londra, 1968

RİGAULT Patricia. Louvre Müzesi Koleksiyonundan Eski Mısır Mücevherleri, P Sanat, Kültür, **Antika Dergisi**, Sayı: 17, Portakal Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2000

SAVAŞ Ö. Savaş, **Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö.2.yy.da) Madencilik ve Maden Kullanımı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006

SAVAŞÇIN Mehmet. Y. Anadolu Takıları VII, Takı Malzemeleri ve Teknikleri I, **Antika Dergisi**, Sayı: 8, İstanbul, 1988

SAVAŞÇIN Mehmet. Y. Anadolu Takıları, Tarihsel- Teknolojik Gelişim, **Antika Dergisi**, Sayı 8, İstanbul, 1985, (Anadolu Takıları)

SAZCI Göksel, **Troia Hazinesi**, Aygaz Yayınları, İstanbul, 2007

SCHAUER Peter. Ein bronzezeitlicher Schmuckdepotfund aus dem Persisch–Türkischen Grenzgebiet, **Archäologisches Korrespondenzblatt** 10, 1980

SCHLIEMANN Heinrich, **İlios: Stadt und Land Der Trajane**, Leipzig, 1881, (İlios)

SCHLIEMANN Heinrich, **Kazı Raporları ve Mektuplarından Seçme Parçalarla Troya**, Yay. Haz. U. Esin, Sandoz Kültür Yayınları No, 13, İstanbul, 1991, (Troya)

SCHMİDT Erich F. **Excavations at Tepe Hisar**, Damghan, Philadelphia, 1937

SEAGER Richard B. **Explorations in the Island of Mochlos**, Boston/New York, 1912

SEEHER Jürgen, **Die Nekropole von Demircihüyük–Sarıkent**, Grabungs Kampagne 1990, Istanbuler Mitteilungen 41, İstanbul, 1991

SEVİN Veli ve Ersin Kavaklı, **Bir Erken Demirçağ Nekropolü Van Karagündüz**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1996

SEVİN Veli, **Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

SİN Sena, **Selçuk ve Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesindeki Arkaik ve Klasik Dönemlere ait Takılar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007

SOKULLU Özgül, **Antik Dönem Ege Kültüründe Takı Sanatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003

SÖZER Nilgün. **Taşların Gizli Gücü, Sınır Ötesi Yayınları**, İstanbul, 2004

Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası: Geographika XII-XII-XIV**, Çev. Adnan Pekman, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993, XIV

STRONG Donald E. **Greek and Roman Gold and Silver Plate**, Londra, 1965

TAİT Hugh, **Seven Thousands Years of Jewellery**, The British Museum Company Ltd., Londra, 1986

TEKİN Halil, **Oylum Höyük Buluntularının Işığı Altında Erken Tunç Çağı'nda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Madeni Eserleri**, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008

TEMİZSOY İlhan ve Halil Demirdelen, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yılı**, Ankara, 1999

TÜMER Leyla, Türkiye Altın ve Gümüş Envanteri, **MTA Yayınları**, No: 198, Ankara, 1993

TÜRE Altan ve M.Y. Savaşçın, Anadolu Takıları, Takı Malzemeleri ve Teknikleri V, Repousse, Kurşuna Dövme ve Stampa, **Antika Dergisi**, Sayı 33, İstanbul, 1988, (Repousse)

TÜRE Altan ve Mehmet Y. Savaşçı., Takı Malzemeleri ve Teknikleri IV, Telin Tarihindeki Gelişimi, **Antika**, Sayı 26, İstanbul, 1987, (Telin Gelişimi)

TÜRE Altan ve Mehmet Y. Savaşçın. Anadolu Takıları II, Paleolitik- Erken Bronz Dönemleri, **Antika Dergisi**, Sayı: 9, İstanbul, 1985, (Paleolitik)

TÜRE Altan ve Mehmet Y. Savaşçın. Anadolu Takıları III, **Antika Dergisi**, Sayı 11, İstanbul, 1986, (III)

TÜRE Altan ve Mehmet Y. Savaşçın. Anadolu Takıları IV, Hellenistik Çağ, **Antika Dergisi**, Sayı. 12, İstanbul, 1986, (Hellenistik)

TÜRE Altan ve Mehmet Y. Savaşçın. Anadolu Takıları V, Roma Takıları, **Antika Dergisi**, Sayı 14, İstanbul, 1986, (Roma)

TÜRE Altan ve Mehmet Y. Savaşçın. Anadolu Takıları, Takı Malzemeleri ve Teknikleri III, Granülasyon, **Antika Dergisi**, Sayı 24, İstanbul, 1987, (Granülasyon)

TÜRE Altan ve Mehmet Y. Savaşçın. **Kuyumculuğun Doğuşu**, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, (Kuyumculuğun Doğuşu)

TÜRE Altan. **Arkeoloji, Antropoloji ve Folklor Açısından Takılar ve Süs Taşlarında Sembollerin Dili**, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, (Sembollerin Dili)

TÜRE, Altan. **Dünya Kuyumculuk Tarihi I, Takının Öyküsü**, Goldaş Kültür Yayınları 4, 2005, (Takının Öyküsü), İstanbul

TYLECOTE Ronald F. **Metallurgy in Archaeology**, Londra, 1962

UYGUN Çilem. **Patara Geç Helenistik- Roma Dönemi Takıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000

WILLIAMS Dyfri ve Jack Ogden. **Greek Gold: Jewellery of the Classical World**, Londra, British Museum Press, 1994

WILLIAMS Dyfri. **The Art of The Greek Goldsmith**, British Museum Press, 1998

WOLTERS Jochem. **A Short History of The Art of Granulation**, Parts I-II, Cenevre, 1981

WOODHOUSE S.C. **English-Greek Dictionary a Vocabulary of the Attic Language**, The University of Chicago Library , London George Routledge & Sons Ltd, 1910

WOOLLEY Leonard C. **Ur Excavations IV: The Early Periods**, Londra, 1956, (Early Period)

WOOLLEY Leonard C. Ur Excavations, Volume II, The Royal Cemetery, A Report on the Predynastic and Sargonid Graves Excavated between 1926 and 1931, New York, 1934

YAKAR Jak. The Later Prehistory of Anatolia, The Late Chalcolithic and Early Bronze Age, **British Institute of Archaeology International Series 268**, 1 ve 2 Oxford, 1985

YENER Aslihan. The Archaeometry of Silver in Anatolia: The Bolkardağ Mining District, **American Journal of Archaeology**, Vol. 90, No. 4, Archaeological Institute of America, Oct., 1986

YILDIRIM Recep. **Urartu İğneleri**, TTK Yayınları, Ankara, 1989

www.asiklihoeyuk.org (10.09.2011)

www.kultur.gov.tr (09.07.2011)

www.canakkalekulturturizm.gov.tr (06.09.2011)

www.guide-martine.com (11.09.2011)

www.searchgodsword.org (04.09.2011)

www.sunsite.ubc.ca/latindictionary (05.03.2011)

www.kehribar-amber.com (05.03.2011)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Şerife Dili

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir, 01.11.1985

Eğitim Durumu

Lise Öğrenimi: Karşıyaka Lisesi

Lisan Öğrenimi: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi:

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar: İDÇ Liman İşletmeleri, Kurtarma Kazısı, İzmir Müzesi

İletişim Bilgileri

Tel. 536 578 38 59

e-mail. serifecakar@hotmail.com

Tarih: 14.09.2011